Charles DIEHL

y THEODORA

! ÎMPĂRĂTEASA BIZANŢULUI

***ni* Cărfit**
BUCUREŞTI 2006

Traducere de Constantin lonescu-Boeru

Redactor: Cristina Jinga

2006 PRIETENII CĂRŢII CP-58-47
BUCUREŞTI ISBN 973-573-280-7

Partea întâi

Theodora dansatoarea

începuturile

În cei dintâi ani ai secolului VI, Theodora, dansatoare şi actriţă de pantomimă, devenise extrem de cunoscută în Constantinopol din cauza purtării sale scandaloase.

Unde se născuse? nu se ştia. Dintre cronicarii care au scris despre ea, mai târziu, unii au susţinut că s-ar fi tras din Cipru, insula sângelui fierbinte, a pasiunii, patronată de zeiţa Afrodita; alţii, mai demni de crezare, afirmau că patria ei a fost Siria. Dacă originile-i sunt incerte, se ştie, în schimb, cu certitudine că a fost adusă în Bizanţ de ai săi, încă din fragedă pruncie, în acea capitală zgomotoasă şi coruptă a imperiului, unde a crescut şi s-a

format. Printr-un fenomen de atavism deosebit de pregnant, întreaga viaţă a păstrat amprenta specifică ţării sale de origine, pe care a iubit-o: în timp ce lustinian, născut în munţii sălbatici ai Macedoniei de Nord, s-a arătat profund ataşat spiritului roman, Theodora a rămas, întotdeauna, o adevărată orientală, adânc marcată de ideile, superstiţiile şi prejudecăţile neamului său.

Din ce familie provenea, iarăşi nu se ştie prea bine. Legenda, printr-un fel de respect al rangului imperial la care s-a înălţat ulterior, i-a născocit o genealogie ilustră sau măcar ceva mai prezentabilă, atribuindu-i ca tată un senator serios si credincios, în realitate, se pare că familia în care a apărut pe lume era foarte umilă. Tatăl său, dacă e să credem *Istoria secretă* , a fost un om sărac, numit Acacias, paznic al urşilor din Circ, iar mama, o femeie nu prea serioasă, aşa cum erau destule în lumea pestriţă a culiselor Circului bizantin. Din acest cuplu s-au născut trei fete: Comito, Theodora şi Anastasia; cea de-a doua a venit pe lume pe la anul 500.

Cei mai vârstnici dintre oamenii ce-şi făceau veacul prin Hipodrom îşi mai aminteau, la vremea apogeului ei ca împărătească, împrejurările în care, pentru prima oară, Theodora îşi făcuse intrarea în public. Acacias murise, lăsându-le într-o neagră sărăcie pe văduvă şi pe cele trei fete, din care cea mai mare nu împlinise nici şapte ani. Pentru a păstra beneficiile de pe urma soţului decedat,

1) *Anecdota* sau *Istoria secretă,* lucrare a istoricului Pro-copios (m. 562), principalul cronicar al epocii iustiniene *(Cartea războaielor lui lustinian).*

singurul ce aducea bani în casă, mama nu a găsit altă soluţie decât să se încurce cu un bărbat care, obţinând postul de paznic de urşi, se angaja să ia în grijă, totodată, şi familia predecesorului. Dar, pentru reuşita acestei combinaţii, era necesară şi aprobarea lui Aterios, administratorul Hipodromului, care făcea parte din partidul Verzilor; Aterios, însă, deja încasase nişte bani ca să favorizeze alt candidat. Pentru a trece de acest obstacol, mama Theodorei s-a gândit să ceară ajutor publicului şi, într-o zi, când mulţimea era adunată în marele amfiteatru, a apărut în arenă, împreună cu cele trei fiice ale ei — purtând coroniţe de flori, fetiţele îşi întindeau mânuţele spre spectatori, în semn de rugăciune. Verzii au izbucnit în râs văzându-le; din fericire, celălalt partid din;; Circ, al Albaştrilor, gata oricând să le facă în ciudă adversarilor lor, s-au grăbit să le aprobe cererea, pe care ceilalţi o respingeau, şi să dea susţinătorului familiei lui Acacias un post asemănător cu cel pe care-1 solicita.

Acesta a fost primul contact al Theodorei cu poporul pe care, ceva mai târziu, îl va distra si, mai apoi, îl va conduce; niciodată n-a uitat, însă, acele momente şi împărăteasa îi va obliga pe Verzi să ispăşească amarnic indiferenţa dureroasă cu care respinseseră rugăminţile copilei înfometate de atunci.

Theodora a crescut, împreună cu surorile ei, sub supravegherea unei mame fără scrupule, în mediul dubios din jurul Hipodromului şi, astfel, a fost pregătită, în mod firesc, pentru destinul ei viitor. Văduva lui Acacias, femeie practică, ştiindu-şi fetele frumoase, le-a îndrumat

spre teatru. Comito a îmbrăţişat cea dintâi această meserie, în care a reuşit de minune; i-a urmat Theodora. La început, îşi însoţea sora pe scenă interpretând, alături de ea, roluri de cameristă; jucau împreună, cu destul succes şi scoţând bani frumuşei, mai ales la întrunirile mondene, unde, curând, actriţa Theodora a fost remarcată şi apreciată.

Introdusă, aşadar, de foarte tânără într-o societate de cheflii dintre cei mai vicioşi, a fost nevoită să se supună, în promiscuitatea anticamerelor, multor gesturi imorale si intimităţi fără rezerve. Ajunsă la vârsta când putea să urce singură pe scenă, avea pâinea asigurată.

Era foarte frumoasă. Cei care au scris despre ea exagerat de elogios au afirmat că avea înfăţişarea şi nobleţea majestuoasă a unei regine, atât de armonioasă încât nici cuvintele şi nici operele de artă n-ar fi putut s-o redea în întregime. Dar şi cei care au calomniat-o au recunoscut că avea, aşa micuţă cum era, o graţie neasemuită şi că faţa ei încântătoare, cu tenul mat, puţin cam palid, era luminată de ochi mari, expresivi şi strălucitori.

Din această frumuseţe, care a fermecat atâţia bărbaţi, s-a redat prea puţin în portretul oficial ce se poate vedea în vestitul basorelief de la Sân Vitale, în Ravenna. Sub lunga mantie imperială, trupul ei este cu totul ascuns; pare mai rigidă şi mai înaltă; sub prodigioasa diademă care-i acoperă fruntea şi sub peruca imensă care abia de lasă să i se vadă părul negru, faţa mică, delicată, cu ovalul putin slăbit, nasul mare, drept şi subţire, Theodora apare gravă, solemnă, aproape melancolică; ceva a mai

împărăteasa Theodora şi suita - detaliu din mozaicul de la Ravenna.

rămas, totuşi, viu în această efigie, altfel, inertă: de sub linia întunecată a sprâncenelor împreunate răsar ochii, negri şi frumoşi, pe care-i lăuda Procopios, ochi ce-i luminează încă, în întregime, faţa. Dacă am vrea să ne facem astăzi o idee despre frumuseţea ei celebră, ar trebui s-o căutăm într-altă parte, la acele portrete în care modernii, un Clairin sau un Benjamin Constant, mai ales, au încercat să facă să retrăiască imaginea Theo-dorei şi, inspirându-se din mozaicul de la Ravenna, i-au adăugat, din fericire, figurii reci şi încremenite de acolo, câte ceva din farmecul pierdut.

Dar Theodora poseda şi alte calităţi pe lângă frumuseţe. Inteligentă şi spirituală, se dovedea a fi o companie agreabilă; avea verva unei cabotine, pe care o folosea cu plăcere şi pe scenă, eclipsându-le pe celelalte actriţe care jucau cu ea, un fel de a fi plăcut şi nostim, prin care şi-i apropia pe cei mai nestatornici din adoratori. Nu era întotdeauna binevoitoare; pentru a-i face pe oameni să râdă, ironia ei devenea, adeseori, muşcătoare; în schimb, când dorea să se facă plăcută, folosea o irezistibilă putere de seducţie, îndrăzneaţă, provocatoare, nu aştepta ca omagiile să vină singure la ea, ci se străduia să le stârnească, încurajându-le cu o impertinenţă plină de voie bună; lipsită de simţul moralei — de altfel, de unde să-1 fi căpătat? — avea un preţios şi neobosit temperament de amantă desăvârşită; din acest motiv, a reuşit cu uşurinţă să se facă remarcată şi dincolo de uşile teatrului.

Cât despre cariera sa de actriţă, suntem încredinţaţi că a fost încununată de succes, graţie talentului său multiplu

şi firii exuberante; a jucat în diverse piese, dar nu i-a plăcut, ca multor altora, să cânte la flaut, din gură sau să danseze; o încânta mai degrabă să apară în scene istorice sau mitologice cu figuranţi, fiindcă putea să-şi arate, fără voaluri, frumuseţea trupească de care era mândră, şi în pantomime, pentru că acolo veselia şi verva ei comică puteau să se manifeste liber. Spectatorii din Constantinopol, se spune, destul de obişnuiţi cu aceste reprezentaţii, au apreciat, totuşi, îndrăzneala Theodorei pe scenă, ca şi ingeniozitatea efectelor teatrale, destul de lipsite de pudoare, prin care le atrăgea atenţia: publicul aplauda frenetic când apărea, pe jumătate dezbrăcată, oferindu-şi nurii privirilor avide ale obişnuiţilor localului.

Era mult apreciată şi graţia pe care şi-o păstra nealterată, ca şi pofta de joc nestăpânită cu care evolua în aceste pantomime ordinare; scenariile erau de un gust îndoielnic, majoritatea axate pe grindina de lovituri abătute asupra personajelor nătângi — ei bine, Theodora ştia să primească palme şi să stârnească râsul. Dar, mai ales în intimitate, succesele ei erau miraculoase.

Reluând expresia pitorească a severului istoric Gibbon, complezenţa ei era universală; a devenit repede vestită în Bizanţ datorită nebuniilor din timpul meselor târzii, a neruşinării limbajului şi a puzderiei de iubiţi. Părea mereu dornică să-i fie admirată în primul rând frumuseţea, ne-păsându-i de pudoare. Uneori, abia coborâtă de pe scenă, repeta în culise, într-o costumaţie foarte sumară, un fel de „dansuri din buric" în faţa actorilor şi a prietenilor ei, încântaţi, şi era tare mândră de îndemânarea cu care le

executa. Alteori, în momentele de relaxare de la sfârşitul banchetelor, se dezlănţuia în expresii imposibil de redat şi în gesturi şi mai deocheate; ar trebui să-1 citim pe grecul Procopios pentru a vedea pasiunea mereu reînnoită şi iscusinţa neobişnuită pe care le manifesta în a-şi satisface poftele — binevoitoare cu primul venit, stăpân sau servitor, nu se da în lături să apeleze la bucătărie când era sătulă de salon. Avea, afirma despre ea un istoric bizantin, o minte fertilă şi pricepută în a născoci lucruri noi: anecdotele din *Istoria secretă,* dacă le-am putea relata în amănunt, ar dovedi că reputaţia ei era cu totul justificată. Este suficient să spunem, dacă am lua de bune aceste bârfe, că Messalina se pare c-a fost, pe lângă Theodora, o persoană prea puţin nesăţioasă şi cu moravuri aproape decente; şi să mai adăugăm că, prin acest comportament, Theodora zice-se că s-a trezit, curând, atât de compromisă, încât oamenii cumsecade, dacă o întâlneau pe stradă, se dădeau deoparte, de teamă să nu se murdărească atingându-se de o femeie atât de desfrânată ca ea, ba numai faptul că o întâlneau era considerat semn rău.

Nu ştim dacă Theodorei îi păsa de opinia publică, dar aventurile ei i-au provocat unele neplăceri, pe care le-a resimţit. Cu toată atenţia specială acordată pentru evitarea unei sarcini, la un moment dat a rămas grea şi toate încercările ei de a scăpa de progenitură au eşuat. A născut un băiat, botezat loan; dar pe acest copil din flori, niciodată dorit, fiindcă-i încurca viaţa, 1-a tratat cu multă indiferenţă, plângându-se mereu de piedicile pe care i le punea în carieră; tocmai din această cauză, tatăl

copilului a considerat necesar şi mai prudent să ceară să i-1 încredinţeze lui şi, cum, la puţină vreme după aceea a fost obligat să plece în Arabia, fiind numit acolo ca funcţionar sau pentru alte motive, a preferat să ia copilul cu el decât să-1 lase în grija Theodorei. Bastardul va reapărea, mai târziu, şi-i va crea unele necazuri împărătesei; dar, pentru moment, curtezana a fost încântată că scăpa de el. Theodora a avut şi o fiică, de care se pare că s-a ocupat cu mai multă atenţie.

în anul 517, când încă nu împlinise optsprezece ani, datorită frumuseţii sale, a talentului şi-a atracţiei pentru plăceri, devenise una din stelele lumii bogate în distracţii a Bizanţului.

II

Sportul şi Hipodromul în Bizanţ

Theodora debutase cu succes răsunător într-un oraş colcăind în promiscuitate, cum era Constantinopolul la începutul secolului VI. Prostituţia se practica fără o-prelişti; casele de toleranţă invadaseră întregul oraş şi se aflau chiar si în imediata apropiere a bisericilor şi mănăstirilor venerabile; pentru a le furniza femei de plăceri bărbaţilor capitalei, aşa-numiţii *lenones* străbăteau întregul imperiu ca să recruteze fetele sărmane, pe care le

momeau cu promisiuni de viaţă fericită, de veşminte frumoase şi bijuterii minunate; au fost cazuri în care copile de mai puţin de zece ani au devenit victime ale codoşilor lipsiţi de orice scrupul, în faţa acestor atrăgătoare minciuni, multe femei, sclave sau libere, cedau şi, din acel moment, deveneau prizonierele proxeneţilor, fiind adesea angajate printr-un contract ce le interzicea să mai părăsească meseria la care se condamnaseră; ele umpleau apoi Bizanţul cu imoralitatea şi neruşinarea lor. Dar aceasta nu este tot. Moravuri abjecte, vicii şi perversiuni de tot felul se manifestau deschis: Constanti-nopolul reamintea de Sodoma. Persoanele evlavioase, ce se temeau de dreapta mânie a lui Dumnezeu, erau foarte neliniştite de crescânda lipsă de respect, de blasfemia şi de pasiunea pentru jocurile de noroc manifestate în jurul lor. Se juca peste tot, ziua şi noaptea, în locuri publice sau în particular; se făceau pariuri pe sume enorme, care înghiţeau averi nenumărate şi răul era generalizat, până într-acolo încât fuseseră atraşi în dezmăţ chiar şi membri ai Bisericii. Preoţii frecventau tripourile, privind cu aviditate neînfrânată monezile de aur care se rosto-goleau pe mese, murdărindu-şi, în contact cu ispitele satanice, mâinile, ochii şi urechile. Hipodromul, în special, şi teatrul erau adevărate şcoli ale corupţiei morale.

„Spectacolele, spunea lustinian, sunt necesare pentru fericirea poporului." Una din principalele griji ale conducerii era să le ofere, prin distracţii şi serbări, o permanentă preocupare maselor, gata oricând de rebeliune, ca

o hrană vitală curiozităţii populare, întreceri între care, lupte între animale, lupte între oameni şi fiare sălbatice, reprezentaţii teatrale, din care poporul aprecia, mai ales, farsele, baletele şi pantomimele, exerciţiile acrobatice si caraghioslâcurile clovnilor aveau loc fără încetare, spre bucuria mulţimii. Şapte zile de serbări neîntrerupte marcau începutul noului an şi una din ele purta numele, foarte sugestiv, de *ziua prostituatelor*. Neîncetat, alte şi alte spectacole magnifice chemau poporul la teatru sau la Circ. Nici lustinian nu găsise un mijloc mai bun de a câştiga simpatia mulţimii decât să pună să se lupte, în acelaşi timp, în amfiteatrul Hipodromului, douăzeci de lei şi treizeci de leoparzi, să distribuie daruri învingătorilor în cursele de cai bogat împopoţonaţi, să ofere gloatei o petrecere pe cinste şi să cheltuiască, în numai trei zile, ceva mai mult de patru milioane.

întregul Bizanţ mergea la teatru sau la Hipodrom, băieţii de bani gata ca şi plebea, preoţii ca şi laicii; deşi tradiţia interzicea femeilor onorabile să se arate acolo, ele erau la fel de pasionate, chiar de la distanţă, ca şi bărbaţii lor, de tot ceea ce privea cursele, caii, jocheii şi conducătorii carelor. Niciodată un popor, nici măcar cel roman, nu s-a preocupat atât de mult ca poporul bizantin al secolului VI de spectacolele din Hipodrom. Conducătorii de care victorioşi erau regii zilei: împăratul în persoană considera o mare onoare să-i felicite; administraţia le ridica statui; literaţii capitalei se grăbeau să cinstească în versuri meritele lor strălucite; oamenii cei mai

serioşi declarau că, fără aceştia, viaţa le-ar fi stearpă. Mulţimea se dădea în vânt după acest gen de competiţii şi era împărţită în două partide, după culoarea tunicilor concurenţilor: Verzi şi Albaştri — timp de secole, aceste două tabere s-au insultat şi s-au bătut pentru onoare cum n-o făceau nici când se punea problema salvării patriei de la pieire.

Este lesne de înţeles cât de numeroşi erau oamenii necesari pentru organizarea acestor jocuri. Poeţi pentru a compune versuri, pe care, în anumite zile, partidele le cântau în onoarea împăratului, *melisti* pentru a le pune pe note, organişti pentru a le acompania, dirijori şi orchestre pentru a le executa; trebuia o grămadă de soldaţi pentru menţinerea ordinii în arene, paznici ai barierelor pe care le lăsau în jos la plecare, oameni însărcinaţi cu supravegherea vestiarelor, unde se păstrau tunicile şi coroanele de aur ale conducătorilor de care; pe lângă aceştia, mai era nevoie de dansatori, mimi, acrobaţi, saltimbanci pentru divertismentul din pauze, de paznici ai grajdurilor şi ai animalelor sălbatice, costumieri şi croitori; şi trebuia, mai ales, să existe cât mai mulţi conducători de care. O mare de indivizi mişuna în culisele şi în jurul Hipodromului, o gloată foarte pestriţă, cuprinzând numeroşi aventurieri şi cheflii ce vânau ocazia de distracţie sau de profit. Cum şi înalta societate a capitalei considera o deosebită onoare să aparţină uneia sau alteia din cele două facţiuni, reunindu-se într-un fel de

Jockey-Club, cu rolul de a organiza cursele, vârfurile aristocraţiei erau prezente şi ele în amfiteatrul Circului, amestecându-se, într-un contrast ciudat, cu acea plebe suspectă a conducătorilor de care, a clovnilor, a proxeneţilor şi a prostituatelor.

Circul era, în mod obişnuit, obiectul conversaţiilor mondene: tot Constantinopolul discuta când despre conducătorul de car favorit, când despre actriţa la modă şi paria pentru următoarele curse. Oamenii cei mai serioşi se preocupau de originea jocurilor şi de culorile purtate de conducătorii de care, de căutarea sensurilor simbolice, de determinarea semnificaţiilor profetice pe care o avea victoria uneia sau alteia dintre partide. Oricine ştia că verdele înseamnă pământul, aşadar triumful acestei culori prevestea un an rodnic, şi că albastrul simbolizează marea, succesul acestei culori anunţând o navigaţie liniştită — şi, firește, agricultorii ţineau cu Verzii, iar marinarii cu Albaştrii.

Circul dădea tonul modei. Tinerii eleganţi, obişnuiţii Hipodromului, adoptaseră, pentru a ieşi în evidenţă, o ţinută aparte, excentrică. Purtau, în maniera persană, barba mare şi mustăţile foarte lungi; ca şi hunii, îşi râdeau părul în partea din faţă a capului şi îl lăsau să cadă la spate, despletit, în bucle fluturându-le pe umeri, îmbrăcau tunici cu mânecile strâmte la încheietura mâinii, foarte largi la umeri, sperând să dea, graţie croielii acesteia, când ridicau braţele să aplaude la teatru sau la Circ, impresia unor bicepşi puternici şi a unor muşchi

viguroşi; pantalonii şi încălţămintea aminteau tot de stilul hunilor, ca şi mantiile largi, bogat brodate; si astfel dichisiţi, purtând la brâu săbii scurte, cu două tăişuri, băteau, noaptea, străzile Constantinopolului, agresându-i pe trecători, furându-le bijuteriile şi hainele, uneori asa-sinându-i, de pildă atunci când victimele încercau, timid, să se apere. Albaştrii, puternici la curte, de la moartea împăratului Anastasie şi venirea la conducere a altei dinastii, impuseseră moda acestor distracţii „plăcute". Şi, cum nici poliţia, nici justiţia nu intervenea pentru a opri actele criminale cărora, în general, le cădeau pradă Verzii, adversarii nerecunoscuţi ai noii conduceri, nepedepsirea vinovaţilor, care se simţeau pe deplin protejaţi, a dat apă la moară tuturor hoţilor şi haimanalelor capitalei; şi, cum, până la urmă, Verzii, permanent brutalizaţi şi niciodată apăraţi, şi-au format, la rândul lor, bande înarmate pentru a riposta, ordinea şi siguranţa au dispărut rapid din Constantinopol.

Oamenii paşnici nu mai îndrăzneau să iasă noaptea din casele lor; cei bogaţi, pentru a nu fi jefuiţi, purtau doar haine simple şi bijuterii false. Totuşi, teroarea continua să domnească. Acum nu se mai punea problema, pentru nici unii, dacă erau atacaţi de Verzi sau de Albaştri: debitorii profitau de dezordinea generală pentru a-şi lua înapoi, prin indiferent ce mijloace, chitanţele de credit de la creditori, sclavii căutau să obţină eliberarea, fiii sustrăgeau bani de la părinţi, îndrăgostiţii îşi răpeau iubitele, chefliii adulmecau orice prilej de a-şi satisface

poftele; dacă aveai vreun duşman, se găseau lesne asasini care, pentru sume nu prea mari, te scăpau de el; se ucidea chiar şi în biserici, în timpul slujbei, de cele mai multe ori fără a se cunoaşte exact pentru ce; să loveşti un om fără apărare devenise un sport foarte apreciat şi o dovadă de putere şi curaj. Din pricină că poliţia, dacă se hotăra să intervină, nu se lega decât de Verzi, ca şi judecătorii, fiindcă şi ei tremurau pentru viaţa lor în caz că n-ar fi ascultat ordinele primite, uitând de dreptate, era normal ca incidentele să devină tot mai grave, cu fiecare ceas.

într-o zi, într-unul din porturile Bizanţului, o tânără femeie se îmbarca împreună cu soţul ei pentru a trece în Asia; câţiva tineri, găsind că este drăguţă, au pornit în urmărirea ei pe apă şi, apropiindu-se, au forţat-o să urce în barca lor. în zadar a protestat soţul, i s-a răspuns cu huiduieli. Pentru a-şi salva onoarea, nefericita femeie s-a aruncat în apa Bosforului şi s-a înecat, sub privirile soţului, neputincios şi disperat. Nu de puţine ori s-a ajuns la o astfel de tragedie, fără ca eventualilor supravieţuitori să li se facă dreptate.

Poliţiei îi trebuia, însă, un mare curaj pentru a acţiona împotriva vinovaţilor care aveau protectori puternici la curte, însuşi prefectul oraşului, Teodot, a avut de suferit în urma unei astfel de experienţe. Hypathios, un personaj important, fusese asasinat chiar în Sfânta Sofia; oraşul era foarte agitat. Tocmai atunci, nepotul *basileu-lui,* lustinian, în mod obişnuit apărător al Albaştrilor, era

foarte grav bolnav: reclamanţii au ajuns la împăratul Iustin, care a poruncit să se facă dreptate. Teodot n-a aşteptat să i se spună a doua oară: a arestat un mare număr dintre asasini, a executat mai mulţi, printre ei şi pe un oarecare Teodosie Tzicca, foarte bogat şi cu un rang însemnat. Zelul său 1-a pierdut pe prefect. lustinian, vindecat ca prin minune, n-a mai avut alt gând decât să-şi răzbune prietenii: nepotul impunându-şi cuvântul, Teodot a fost târât în judecată şi acuzat pentru nişte culpe imaginare, apoi a fost destituit, exilat la Ierusalim şi, până la urmă, obligat să intre într-o mănăstire pentru a scăpa de pumnalele criminalilor care-1 urmăreau mereu.

în acest fel, certurile din Hipodrom provocau în oraş o permanentă stare de nelinişte care, peste câţiva ani, va izbucni într-o veritabilă revoluţie.

în acelaşi timp, astrologii şi şarlatanii, prevestitorii şi ghicitorii tulburau şi mai mult firavul echilibru al vieţii capitalei, într-o zi, la Poarta de Aur, o femeie, lovită subit de o criză de delir profetic, anunţa că nu vor trece trei zile şi marea, ieşind din matcă, va îneca pământul într-un nou potop; auzind acestea, mulţimea, cuprinsă de panică, a năvălit în biserici şi s-a prosternat în faţa altarelor, aşteptând înspăimântătoarea catastrofă, într-alte daţi, astrologii citeau în stele cataclisme iminente; ghicitorii cu mintea rătăcită alergau pe străzi de parcă erau urmăriţi de invizibile Furii şi spuneau mulţimii îngrozite că sfârşitul lumii este aproape. Iar poporul tremura, credea în cuvintele lor şi ticsea bisericile, rugându-se

amarnic şi plângând. Unii se călugăreau, renunţând la averea şi demnităţile lor; alţii îşi donau bunurile bisericilor şi cheltuiau mult în opere de caritate; fiecare voia să moară iertat de Dumnezeu şi febra aceasta dura, uneori, mai multe săptămâni la rând, fără ca împăratul să încerce să calmeze spaima populaţiei, de care era şi el cuprins. Oamenii cu capul pe umeri, ce-i drept, afirmau că ar fi trebuit, fără nici un proces, să fie întemniţaţi aceşti agitatori de spirite, care prin zvonurile lor tulburau liniştea, şi-aşa precară, a capitalei, fiindcă prevestirile lor nu erau decât curată şarlatanie; dar superstiţia era prea înrădăcinată, iar credulitatea, generală.

Femeile, bineînţeles, erau cele mai permeabile la supranatural. Pentru a-şi păstra bărbaţii sau a-şi cuceri a-manţii, aveau mai puţină încredere în frumuseţea sau în puterea lor de seducţie, decât în filtre magice şi descântece.

Ca şi celelalte femei, Theodora era profund superstiţioasă: împreună cu bunele ei prietene, Indaro şi Chry-somallo, prepara licori miraculoase şi făcea farmece menite să le asigure o diabolică putere asupra adoratorilor lor; credea în demoni, în vrăjitori, în ghicitori, în tălmăcitori de vise; încrezătoare în viitor, aştepta să i se împlinească destinul.

III

Aventurile Theodorei

Theodorei îi plăceau distracţiile; îi plăceau, la fel de mult, banii. Strânsese deja o mică avere, când norocul se păru că-şi întoarce faţa de la ea. Avea un amant, un sirian, numit Hekebolos, aflat în serviciile administraţiei imperiale. Acesta, personaj destul de important, a fost desemnat guvernator al Pentapolisului din Africa. Theodora s-a hotărât să-1 însoţească în provincia îndepărtată pe care urma s-o conducă; fără îndoială că se plictisise de legăturile trecătoare şi căuta să se stabilească undeva. Din nefericire, povestea de dragoste n-a durat prea mult: ajunşi în Africa, foarte curând, nu se ştie din ce cauză, cei doi amanţi s-au certat; cu duritate, insultând-o, Hekebolos a alungat-o pe Theodora şi tânăra femeie, fără bani şi fără mijloace de trai, a trebuit să îndure umilinţa şi sărăcia pe oriunde a încercat să-şi încropească un rost. A fost văzută în Alexandria, în Antiohia şi în alte părţi, practicând, pentru a supravieţui, trista, dar rentabila ei meserie: ca şi cum, spune Procopios, cu o solemnitate naivă, diavolul ar fi vrut ca nici un loc din lume să nu fie lipsit de spectacolul neruşinării

Theodorei.
Acestea se întâmplau pe la anul 521.

Se pare că şederea destul de îndelungată a Theodorei în Egipt şi în Siria a avut o importanţă destul de mare pentru restul vieţii ei.

în acea perioadă, Alexandria nu era doar un mare oraş comercial, ai cărui negustori ajungeau până în Ceylon în căutarea mătăsurilor chinezeşti, a mirodeniilor şi a pietrelor preţioase din India, un antrepozit uriaş de unde se împrăştiau în tot bazinul Mediteranei grâul din valea Nilului şi produsele din Levant. Nu era doar un oraş elegant si bogat, uşuratic şi corupt, teritoriul predilect al curtezanelor renumite, de la Thais la Chrysis. De prin secolul IV, capitala Egiptului devenise şi leagănul creştinismului. Nicăieri luptele religioase nu erau mai încrâncenate, disputele teologice mai subtile şi mai înfocate, fanatismul mai înflăcărat; nicăieri amintirea marilor întemeietori ai vieţii ascetice, Anton, Pacome, Schnudi, Serapion, nu a provocat o înmulţire atât de mare a mănăstirilor, a misticilor şi a asceţilor. Periferia Alexandriei era plină de lăcaşuri monahale, deşertul Libiei era atât de plin de sihastri că-şi merita supranumele — Deşertul Sfinţilor.

Când Theodora a pus piciorul în Egipt, spiritele fre-mătau mai puternic ca niciodată. Era vremea când împăratul Iustin, dornic să restabilească unitatea cu Roma, dezlănţuise în Siria o aspră prigoană religioasă. Toţi cei care refuzau să recunoască regulile ortodoxe proclamate la Conciliul din Calcedon şi toţi cei care, după exemplul lui Eutyches [1], nu acceptau în lisus decât o singură

1) Călugăr bizantin (378-454), adversar al nestorianismului; condamnat de Conciliul din Calcedon (451), a murit în exil.

natură, — erau numiţi, din această cauză, *monofiziţi, — au fost persecutaţi fără milă. Conducătorii de marcă ai sectei, Sever, patriarhul Antiohiei, Iulian din Halicarnas, loan din Tello, Petru din Apamea şi mai mult de cincizeci de alţi episcopi, au fost alungaţi, anatemizaţi, exilaţi; comunităţile monastice din Siria au fost dispersate cu forţa, mănăstirile închise, călugării nevoiţi să fugă — în caz că nu erau bătuţi, închişi sau ucişi. Mulţi dintre aceştia şi-au găsit adăpost în Egipt, unde patriarhul Ti-motei, susţinut de armata sa de călugări fanatici, extrem de devotaţi, rămăsese, cu încăpăţânare, credincios doctrinei monofizitismului; aşa se făcea că, acum, din Alexandria, unde se refugiase alături de Sever, personalitatea reprezentantul acestei credinţe, „stânca lui Hristos", cum îl numeau cei din vremea sa, paznicul de neînlăturat al credinţei întreţinea, prin elanul predicilor şi ardoarea propagandei sale, o agitaţie puternică în întreaga lume orientală.*

în peşterile munţilor libieni, în schiturile din mijlocul deşertului, oameni de origine nobilă, femei elegante şi delicate, înflăcărate de misticism şi de puternica atracţie a singurătăţii, a renunţării la deliciile vieţii profane şi a ascetismului, veneau cu sutele să-şi găsească mântuirea, iertarea păcatelor. Preafericitul Toma aparţinea unei familii de vază; fusese crescut ca un vlăstar de rege; avea moşii întinse, bogăţii, servitori nenumăraţi; era, spunea cronicarul cu naivitate, voind să-i sublinieze sfinţenia, atât de măreţ şi atât de iubitor de lux încât se spăla pe faţă şi pe mâini de două ori pe zi. Atunci când furtuna

r

persecuţiei s-a abătut asupra Siriei, el 1-a urmat în Egipt pe Maras, sfântul episcop din Amida; pentru a supravieţui, acest mare senior a lucrat cu mâinile lui, împletind din frunze de palmier coşuri pe care le vindea; pentru a se mântui, acest om deosebit a vrut să se despartă de lume şi, în peştera pe care şi-a ales-o drept loc de meditaţie, ani de zile s-a chinuit, rugându-se mereu şi plângându-şi păcatele. Spre sfârşitul vieţii, trupul său ajunsese negru, pârlit de soare şi uscat; părul, crescut în dezordine, îi stătea zburlit; hainele, aproape putrezite, nişte zdrenţe dezgustătoare, abia de-i mai acopereau goliciunea; chiar şi prietenii săi 1-au recunoscut cu greutate. Dar Toma era fericit: „Nu contează, spunea el, dacă trupul, învelişul acesta pieritor este distrus, pentru că sufletul, plin de atâtea păcate, va fi salvat, cu acest preţ, de focul veşnic."

Cezaria, patriciana, aparţinea unui neam mare, înrudit cu familia împăratului Anastasie. Si ea îşi părăsise casa şi toată averea pentru a se retrage dincolo de Alexandria, să trăiască în pustnicie; această femeie crescută în lux şi risipă, acum dădea lumii un exemplu de evlavie şi de austeritate. Nu mânca nici pâine, mulţumindu-se, o dată la două zile, cu câteva legume crude, pe care presăra sare şi le stropea cu oţet, şi cu vreo doi ciorchini de struguri; dormea într-un sac, întinsă pe pământul gol. Până şi preoţii dezaprobau excesul Cezariei, fiindcă-şi mortifica trupul, si o obligau să pună, măcar duminica, puţin ulei peste legumele sale; o mustrau sau căutau s-o

înspăimânte spunându-i că boala ar putea să o doboare şi s-o facă inaptă pentru îndeplinirea obligaţiilor religioase. Dar Cezaria le răspundea: „Aş vrea ca Dumnezeu să mă ajute să am, întreaga viaţă, trupul bolnav, pentru ca sufletul să-mi fie mântuit"; şi se îndârjea în penitenţă. Foarte cultivată, citea zi şi noapte scrierile

p
M
L

Viaţa primilor ermiţi în sudul Egiptului, în Tebaida - pictură pe lemn (secolul XV).

Femeile, însă, erau de neasemuit. Preafericita Suzana refuza hrana obişnuită, cerând să i se aducă doar o carafă cu apă în fiecare duminică şi, la două zile, puţină pâine; a vieţuit ani întregi în Deşertul Sfinţilor, luptân-du-se din greu cu diavolii, dar ieşind totdeauna victorioasă, încât, până la urmă, diavolii au strigat că ea nu este o femeie, că avea o piatră în loc de inimă şi fier în loc de carne. Cu faţa acoperită permanent de voaluri, din care i se putea zări doar vârful nasului, nu voia să vadă nici o figură omenească, să nu fie, în nici un fel, ispitită şi să nu cumva să ducă ea însăşi pe cineva în ispită: le vorbea celor care o vizitau despre slăbiciunea cărnii, despre nimicnicia lumii, despre teribila judecată a lui Dumnezeu; Suzana vindeca trupurile şi întărea sufletele, făcea să crească puterea de rezistenţă a pustnicilor din vecinătate, dându-le exemplul râvnei întru credinţă şi al virtuţilor sale de femeie puternică.

De peste tot, veneau oameni evlavioşi în Deşertul Sfinţilor, pentru a le solicita asceţilor sfaturi, pentru a le cere să se roage pentru ei şi pentru a primi binecuvântarea lor; doreau să se inspire din modul lor riguros de viaţă şi să discute cu ei despre misterele sacre.

Mulţi alţii mergeau la Sever, patriarhul exilat din Antiohia, ale cărui cunoştinţe teologice, elocvenţă şi sobrietate a renunţării de sine deveniseră vestite pretutindeni. In special femeile erau impresionate de autoritatea irezistibilă a patriahului: Cezaria, patriciana evlavioasă, i se spovedea numai lui şi îi urma neabătut sfaturile.

în situaţia disperată şi în deriva morală în care se trezise, Theodora a fost lesne influenţată de mediul în care o aduseseră împrejurările, în perioada şederii sale la A-lexandria, a intrat în legătură cu patriarhul Timotei şi acesta se pare că a avut o înrâurire considerabilă asupra ei: îl numea, mai târziu, părintele ei spiritual şi, având în vedere acest titlu pe care i 1-a acordat doar lui, ne putem întreba dacă nu datorită acestui preot curtezana pocăită s-a hotărât să ducă, pe viitor, o viaţă în concordanţă cu morala creştină. Ea îl va vizita şi pe Sever, patriarhul exilat din Antiohia — ascultându-i predicile, fără îndoială că s-a instruit în problemele religioase, cunoştinţe de care, mai târziu, s-a folosit cu succes în mai multe rânduri. Oricum, marelui teolog monofizit i-a păstrat toată viaţa o prietenie respectuoasă si o admiraţie nemărginită. Dacă Theodora, încă de la bun început, a vrut să fie o protectoare a disidenţilor persecutaţi, ,,o împărătească trimisă de Dumnezeu, cum spunea un martor al acelor vremuri, pentru a-i susţine pe cei îndureraţi contra vitregiilor furtunii", dacă s-a declarat, pe faţă, o susţinătoare a lui Sever şi a prietenilor săi, găzduindu-i la palat sau favorizându-le propaganda şi căutând să-1 convingă pe lustinian de justeţea ideilor lor, dacă a luat parte, cu înfocare, la controversele teologice din epoca ei, din motive politice, simţind care erau interesele conducerii ţării, toate acestea i-au fost insuflate, neîndoiel-nic, de amintirea crizei religioase prin care trecuse în Alexandria, în semn de recunoştinţă plină de dragoste

pentru oamenii care o primiseră, o instruiseră şi o salvaseră pe curtezana decăzută.

Theodora era femeie, deci, pe cât de schimbătoare, pe atât de pătimaşă; foarte ambiţioasă, dorea să se ridice din nou din sărăcie şi, cât mai curând, să se îmbogăţească, în Antiohia, unde a făcut primul popas când a părăsit Egiptul, în marele oraş sirian în care bucuria serbărilor, iubirea fastului şi a traiului bun, rivalităţile permanente din Circ şi din teatru erau ceva obişnuit, Theodora a frecventat, se pare, mai puţin bisericile decât culisele Hipodromului şi mai mult ghicitoarele decât pe preoţi. O dansatoare, aparţinând, ca şi ea, partidei Albaştrilor, a luat-o în grijă, a consolat-o şi i-a prezis un viitor strălucit. Theodora s-a lăsat amăgită de auritele speranţe: noaptea visa că, reîntoarsă în Constantinopol, devenise favorita conducătorului diavolilor, se căsătorise cu el şi avea în stăpânire toate bogăţiile lumii.

Macedonia, buna ei prietenă, îl cunoştea, se pare, pe Iustinian şi, pentru că îi adusese acestuia câteva servicii, se bucura de încredere la curte. S-a folosit, oare, de trecerea sa pentru a i-o recomanda pe Theodora moştenitorului tronului? E o ipoteză, în orice caz, se pare că, odată revenită în Bizanţ, în oraşul debutului ei într-ale desfrâului, Theodora, înţelepţită, coaptă, sătulă de viaţa destrăbălată şi nesigură, de aventurile nebuneşti de odinioară, dornică, poate, să se stabilească undeva definitiv, s-a hotărât să ducă, sincer sau nu, o existenţă de femeie cuminte si serioasă.

O legendă, răspândită în capitală încă din secolul XI, povesteşte că, la revenirea din Antiohia, locuia într-o căsuţă modestă şi discretă, stând mai toată ziua în camera ei şi torcând lână, ca o văduvă respectabilă din timpurile vechi, romane. Mai târziu, devenind împărătească, Theodora n-a căutat să ascundă această neagră perioadă din viaţa sa, ci, din contră, a urmărit s-o apere de uitare. Pe locul porticului căsuţei care o adăpostise pe când era umilă şi săracă, unde torsese lână pentru a avea după ce bea apă, a ridicat o biserică închinând-o Sfântului Pantelimon. Numele acestui sfânt înseamnă îndurătorul: merita cinstirea Theodorei, dacă este adevărat că, protejată de el, 1-a putut întâlni pe lustinian.

IV

Theodora si lustinian

Când lustinian a întâlnit-o pe Theodora, prin 522, viitorul stăpân al Imperiului Bizantin avea treizeci si opt sau patruzeci de ani. Cu faţa lui deschisă şi veselă, cu părul buclat şi cu mustaţa îngrijită, chit că începuse să încărunţească, îşi păstrase înfăţişarea elegantă şi trupul zvelt; apoi, purtarea politicoasă, vocea plăcută şi amabilă, graţia din gesturile sale îl făceau, în ochii tuturor,

simpatic, dacă nu chiar seducător. Era manierat, cult şi foarte bogat; în plus, datorită uneltirilor din palat care-1 urcaseră pe tron pe unchiul său Iustin, tânărul devenise, din acel moment, una din persoanele de vază ale imperiului. Deţinând titlurile de conte şi de patriciu, numit comandant suprem al trupelor de garnizoană a Constan-tinopolului, tocmai primise învestitura de consul şi, în fiecare zi, bunăvoinţa suveranului îi netezea, tot mai clar, drumul spre tron. în aceste condiţii, reprezenta, pentru Theodora, tentaţia irezistibilă a unei cuceriri.

Ambiţios şi iscusit, lustinian se arăta preocupat, în special, de a-şi spori puterea. Reuşise, cu destulă perfidie, să-şi înlăture rivalii care-i stăteau în drum şi, la fel de abil, îşi apropiase, cu succes, toate clasele societăţii bizantine. Profund credincios, ortodox intransigent, prin râvna dovedită în slujirea lui Dumnezeu devenise foarte bine văzut de Biserică; prin luxul şi risipa de care se înconjura era idolul mulţimii; atât Senatul cât şi vârfurile aristocraţiei îl primeau

binevoitor în rândurile lor, favorizându-l. Si, cum se dovedea extrem de pricput în problemele de stat, remarcându-se printr-o putere de muncă mir aculoasă, o grijă deosebită pentru rezolvarea sarcinilor ce-i reveneau în administraţie, împăratul îi arăta deplină încredere. lustinian s-a ocupat, treptat, de toate lucrurile importante, deşi bătrânul şi mediocrul suveran rămăsese, oficial, conducătorul statului. Foarte calm, foarte stăpân pe el, cel puţin în aparenţă, cu o

voinţă care-1 făcea tiranic, părea că e dotat cu o gândire matură şi un caracter ferm. Ei bine, acest om extrem de serios, politician şi diplomat de succes, s-a îndrăgostit nebuneşte de Theodora.

Atracţia fulgerătoare simţită de lustinian pentru o femeie cu un trecut ca al Theodorei, legătura lor care s-a împlinit printr-o căsătorie, li s-a părut tuturor atât de bizară şi de surprinzătoare încât nu şi-au putut-o explica decât gândindu-se la un miracol înfăptuit datorită licorilor şi practicilor magice ale Theodorei. Totuşi, nu trebuie să despicăm firul în patru: lustinian avea, se spune, o fire foarte sentimentală; sub un înveliş despotic bătea o inimă nesigură şi slabă, uşor de supus unei voinţe mai puternice. Theodora era frumoasă şi deosebit de inteligentă, avea multă gratie şi, în plus, era spirituală şi veselă, calităţi cu care-i putea atrage şi păstra până şi pe bărbaţii cei mai inconstanţi; mintea ei judeca limpede şi categoric, iar, aşa cum o dovedesc faptele, firea sa era hotărâtă, autoritară şi pătimaşă. Din primul moment, prinţul a fost fermecat: până în ziua în care Theodora a murit, a iubit-o cu o nestinsă pasiune, aceeaşi care îl înflăcărase şi în tinereţe. Ea reprezenta pentru lustinian, aşa cum scrie un cronicar din acea epocă, „încântarea cea mai dulce"; sau, aşa cum îi plăcea să spună el, făcând un joc de cuvinte cu numele de Theodora, „darul cu care îl fericise Dumnezeu". îndrăgostit până peste urechi, nu i-a refuzat nimic. Ea iubea banii: a copleşit-o

cu bogăţii. Era avidă de onoruri şi îi plăcea să fie respectată: a obţinut pentru ea, de la nevolnicul său unchi, înalta demnitate de patriciană. Era ambiţioasă şi dornică de prestigiu: lustinian s-a lăsat condus de sfaturile ei, devenind sclavul supus al capriciilor şi impulsurilor iubitei sale. Theodora, din tinereţea petrecută în Hipodrom, nutrea încă o vie antipatie pentru partida Verzilor: lustinian, pentru a-i face pe plac, a devenit un înverşunat apărător al Albaştrilor, mergând cu părtinirea sa până la a stârni un adevărat scandal. Din peregrinările ei, din popasul în Alexandria, păstrase o recunoştinţă duioasă monofiziţilor persecutaţi: lustinian, ca să-i intre în voie, s-a înduplecat să îndulcească rigurozitatea ortodoxismului şi s-a preocupat de soarta disidenţilor.

Legătura moştenitorului tronului cu Theodora a devenit repede cunoscută în tot oraşul. Curând, chiar şi în afara zidurilor capitalei, în provinciile îndepărtate, ca Siria şi Egiptul, s-a aflat, cu aceeaşi surprindere, fără îndoială, că micuţa curtezană de odinioară, pocăita lui Timotei şi a lui Sever, devenise patriciană şi că era a-manta titulară a prinţului lustinian. în acest eveniment neaşteptat, sufletele evlavioase au văzut mâna lui Dumnezeu, voinţa Domnului de a-i da poporului o protectoare credincioasă şi, aşa cum era normal, i s-au adresat Theodorei pentru îmbunătăţirea soartei martirilor şi pentru slăbirea prigoanei. Ea a plecat cu bucurie şi promptitudine urechea la rugămintea lor. Turbulentul Maras,

episcopul din Amida, fusese deportat în Petra, împreună cu preoţii lui; clima aspră a Arabiei îi condamna pe nefericiţii prelaţi la o moarte sigură, în necazul în care se aflau, s-au gândit la Theodora şi, unul din ei, diaconul Ştefan, a venit la Constantinopol şi i-a vorbit despre soarta crudă a micii lor comunităţi. Nădăjduiau în ajutorul ei şi nu s-au înşelat. Nu numai că Theodora i-a cerut ortodoxului ei iubit să intervină pe lângă împărat în favoarea disidenţilor, dar, pentru a-i smulge lui lus-tinian o promisiune fermă, s-a rugat şi a plâns fierbinte. Nu contează atât mijloacele prin care şi-a atins scopul; rămâne foarte important faptul că avut câştig de cauză. Protejaţii ei au primit permisiunea să se înapoieze în Alexandria, unde au putut să trăiască mai departe în pace, printre coreligionarii lor. A fost un succes remarcabil, un exemplu grăitor pentru nemărginirea influenţei pe care o deţinea Theodora asupra iubitului ei.

Dar nu s-a limitat la atât. Curând, lustinian se îndrăgostise de ea atât de tare încât s-a străduit din răsputeri, apelând la întreaga lui autoritate, să fie recunoscută legitim dorinţa sa de a o lua de soţie. Bunul împărat Iustin nu s-ar fi opus acestei căsătorii a nepotului său adorat; nici n-ar fi fost îndreptăţit să o facă. El era un soldat bătrân, foarte puţin interesat de rangurile nobiliare, şi, la rândul lui, se căsătorise cu o fostă sclavă, după ce trăiseră în concubinaj mult timp; o luase mereu în taberele militare, iar, odată devenit împărat, a urcat-o

i pe tronul *cezarilor* pe această ţărancă de treabă, necioplită ca şi el. Din altă parte, de unde se aştepta cel mai puţin, a apărut piedica în calea proiectului lui Iustinian. Cu bunul ei simţ de ţărancă, împărăteasa Eufemia — este numele mai elegant care i s-a dat când fosta sclavă a devenit *basilissă* — se simţea şocată la gândul că tocmai o femeie de teapa Theodorei era pe cale să-i fie urmaşă; şi, cu toată dragostea ei pentru nepot, deşi, de obicei, îi împlinea toate moftur ile, nici n-a vrut să audă de această căsătorie. Dar, din fericire pentru Iustinian, Eufemia a murit la timp, în anul 523. Din acel moment, proiectul matrimonial s-a desfăşurat fără nici o problemă. Legea interzicea senatorilor şi marilor demnitari să ia în căsătorie sclave, servitoare, actriţe sau curtezane: pentru a-şi sprijini nepotul, Iustin a abrogat legea. Din dorinţa de a-1 imita pe Dumnezeu, aşa cum spunea el, care ştie să fie milos, iertând orice păcat omenesc, a hotărât că femeile care, după ce au jucat pe scena teatrului, s-au căit şi au părăsit necuviincioasa lor meserie, se pot căsători, legitim, cu oricine, cu singura condiţie să ceară, în prealabil, permisiunea imperială. Dar, pentru că această cerere umilitoare ar fi rănit, poate, orgoliul Theodorei, s-a mai stipulat că o actriţă care a primit de la împărat vreo demnitate în ierarhia curţii nu trebuia să mai

soli
cite
aco
rdul
nim
ănu
i
pen
tru
a se
căs
ător
i cu
un
băr
bat
de
ran
g.
Ca
totu
l să
dec
urg
ă în
bun
ă
reg
ulă,
împ
ărat
ul a
mai
hot
ărât
că
fiic
ele
de
actr
iţe
—
The
odo
ra

avea o fiică — dacă se născuseră după actul public de căinţă al mamei, au şi ele dreptul să se căsătorească fără nici o restricţie.

lustinian s-a însurat, aşadar, cu amanta sa, fără ca Bizanţul să se scandalizeze. Numai câţiva nemulţumiţi, gândindu-se din perspectiva unei alte alegeri pe care ar fi putut s-o facă moştenitorul tronului, luând, de pildă, o tânără bine educată şi neprihănită, au socotit, însă fără să îndrăznească s-o rostească cu glas tare, că o astfel de aventură a scos la iveală valoarea adevărată a lui lustinian şi calităţile lui morale.

Nici Senatul, nici armata şi nici Biserica n-au protestat în vreun fel, iar poporul, care-şi mai amintea că o aplaudase pe actriţă, se bucura acum, din toată inima, de norocul ei neaşteptat şi se arăta sincer alături de suverană.

Asociată, încă de pe atunci, în mod oficial, la activitatea moştenitorului tronului, foarte preţuită, se pare, de bătrânul Iustin, Theodora s-a amestecat, din ce în ce mai făţiş, în problemele de stat. Indiscutabil, avea o calitate rară: se arăta foarte săritoare faţă de cei pe care-i iubea. Monofiziţii au simţit aceasta din plin. Dându-şi seama de pericolul la care se expunea tronul Bizanţului prin perpetuarea, în Orient, a unor divergenţe religioase neîntemeiate, si-a folosit influenţa cu iscusinţă pentru a face să înceteze persecuţia. Problemele fierbinţi de a-tunci erau în legătură cu patriarhul Sever şi cu vestitul

predicator, considerat un periculos eretic, loan din Tello; pentru amândoi a obţinut toleranţă. Apoi, Theodora a căutat să-i cunoască pe oamenii valoroşi care, aflându-se printre creştinii disidenţi, erau în stare să pregătească pentru fraţii lor de aceeaşi orientare religioasă un viitor mai bun. Printre aceştia, unul din cei mai reputaţi era lacob Barade, viitor apostol, un restaurator al Bisericii monofizite. Era apreciat pentru erudiţia sa, pentru evlavie, pentru austeritatea moravurilor şi dispreţul arătat celor lumeşti, pentru vindecările miraculoase pe care le izbutise, chiar de la distanţă; în jurul acestui tânăr călugăr sirian se crease, deja, o aureolă de sfânt făcător de minuni. Theodora a insistat să-1 cunoască, îi apăruse de câteva ori în vis, aşa se zvonea, ţinând în mână vase de aur din care curgea apă vie, cu care stropea poporul roman; a vrut să-1 vadă în carne şi oase. în anul 527, împreună cu un alt călugăr, pe nume Sergius din Tello, lacob a venit la Constantinopol. Veştile despre sfinţenia şi puterile lui i-o luaseră înainte. Poporul îl înconjura cu admiraţie şi respect peste tot în drumul lui. Theodora, încântată să-1 aibă oaspete, 1-a primit la palat cu mare fast, împreună cu tovarăşul său de călătorie; le-a dat în folosinţă o casă dotată cu cele necesare şi i-a luat sub aripa ei protectoare. Trebuia destul curaj ca să rişti, în cadrul acestei curţi atât de rigid ortodoxe şi de habotnice, astfel de experimente; dar Theodora era foarte sigură pe autoritatea sa, în continuă creştere.

De la căsătoria lor, şi rangul lui Iustinian crescuse; Iustin îl învestise cu titlul de *nobilissim;* în aprilie 527, 1-a asociat oficial la conducere, în marea sală de gală a palatului, în prezenţa Senatului, a soldaţilor din gardă, a comandanţilor armatei, bătrânul împărat a anunţat că, la solicitarea poporului, îl desemna *basileu* pe nepotul său, Iustinian. în picioare, la dreapta suveranului, patriarhul Epifan a rostit rugăciuni solemne de binecuvântare, iar întreaga adunare a răspuns cu pioşenie: „Amin". Apoi, Iustin a aşezat cu mâna lui coroana pe capul imperialului său asociat, în timp ce asistenţa a strigat de trei ori: „Vivat!" Noul împărat, salutând poporul, a promis, în întâiul său discurs, conform uzanţelor, o gratificaţie soldaţilor. La trei zile după aceea, de Paşte, în catedrala Sfânta Sofia, strălucind orbitor de mulţimea lumânărilor, patriarhul îl consacra pe noul împărat, ungându-i creştetul cu mir. în centrul acestui fast suveran, încălţat cu cizmuliţele de purpură, îmbrăcat în tunica aurită a *basileilor,* având pe margini o bandă lată de broderii preţioase, cu o centură bogată în emailuri şi nestemate, purtând pe umeri o mantie largă, din purpură întreţesută cu fir de aur, prinsă cu o fibulă tot din aur, pe cap cu o diademă şi împodobit cu toate bijuteriile coroanei, lustinian devenea stăpânul Imperiului Bizantin, demnitate pe care şi-o dorise atât de mult. Lângă el, învăluită într-o mantie lungă, din purpură violetă, la poale cu o broderie lată din aur, care se unduia în falduri luminoase, cu

şiraguri din perle şi pietre preţioase împletite în părul care-i cădea pe umeri în cascade scânteietoare, şi ea cu diadema imperială pe cap, Theodora, împodobită ca o icoană, participa la triumf; şi, după ce a fost încoronată împreună cu soţul ei în biserică, *nova augusta* şi-a făcut apariţia, pentru a primi aclamaţiile poporului, în acelaşi Hipodrom care îi remarcase, odinioară, talentele de actriţă. Visul său de glorie era împlinit.

Câteva luni mai târziu, la l august 527, Iustin a murit. Lui lustinian nu i-a fost greu să-1 înlocuiască şi Theodora, fosta curtezană, regina săracilor, a împărţit, în mod firesc, puterea cu el. Timp de douăzeci şi unu de ani, din 527 în 548, a domnit ca suverană atotstăpâni-toare în cel mai măreţ imperiu care exista pe atunci în lumea civilizată.

Legenda Theodorei

Aceasta este povestea Theodorei, aşa cum a relatat-o Procopios; şi, în cele două secole şi jumătate de după descoperirea manuscrisului *Istoriei secrete,* anecdota, destul de scandaloasă, a înălţării sale a dobândit un credit aproape unanim. Şi, totuşi, trebuie s-o acceptăm fără rezerve? în ultimii ani, istoricii au refuzat să se limiteze la răutăcioasele bârfe ale pamfletarului şi au început să analizeze serios legenda Theodorei. S-a pus întrebarea, pe bună dreptate, cum de a fost posibil ca, în condiţiile în care Theodora ducea acea viaţă desfrânată în văzul lumii, scandalizând şi deloc puritana opinie publică din Constantinopol, să nu se fi găsit nimeni care să-şi amintească de aceasta, consemnând-o fie şi într-o „istorie secretă"? Se pare că, în afară de Procopios, nici un scriitor din secolul VI, nici un istoric din secolele următoare n-a pomenit despre aventurile din tinereţe ale Theodorei şi n-a încercat să facă nici cea mai mică aluzie la desfrânarea ei ieşită din comun. Nu se poate spune, în nici un caz, că au tăcut din prudenţă, din respect pentru împărat sau din teama de a-şi atrage răzbunarea împărătesei: mulţi dintre aceşti scriitori, mai ales autorii ecleziastici, nu s-au dat înapoi să o acopere cu

injurii, chiar în timpul vieţii ei, pe suverana detestată pentru erezia sa şi n-au ezitat să-i adreseze tot felul de blesteme. Chiar presupunând că toţi posibilii martori au tăcut de frică, pentru ce, după moartea lui Iustinian şi a Theodorei, nu şi-au dat drumul la gură? Si, în acest caz, cât mai poate valora, ţinând seama de discreţia generală, unica mărturie a lui Procopios, mai ales dacă ne gândim cu câta naivă neruşinare pamfletarul a exagerat sau a minţit în atâtea alte pagini ale *Istoriei secretei* Dacă înainte de încoronare, Theodora a fost, cu adevărat, marea curtezană a Bizanţului, aşa cum afirma el, pentru ce nimeni altul n-a scris, chiar atenuându-le, despre zvonurile care circulau pe seama ei? Cum de-a fost posibil ca, în acel episod memorabil din timpul revoltei din anul 532, când poporul răsculat i-a aruncat în faţă lui Iustinian insultele cele mai grozave, să nu se audă, după cum rezultă din procesul-verbal care s-a păstrat, referitor la discuţia dintre împărat şi supuşii săi, nici un cuvânt necuviincios la adresa Theodorei? Şi cum, în sfârşit, Iustinian, pe care chiar şi detractorii săi 1-au prezentat ca pe un om chibzuit şi stăpân pe sine, a putut, nu numai s-o iubească, dar să se şi căsătorească, oficial, cu o femeie pe care toţi o ocoleau pe stradă? Oare nu şi-ar fi pus în joc popularitatea şi nu şi-ar fi compromis orice şansă de a se urca pe tron, procedând împotriva tuturor? Orbirea pasiunii nu-i o explicaţie satisfăcătoare; doar nu mai era, când a întâlnit-o pe Theodora, un adolescent capabil de astfel de imprudenţe.

Oricât de corecte ar fi, în aparenţă, aceste remarci şi oricât de circumspect m-aş strădui să fiu în privinţa bârfelor lui Procopios, nu îndrăznesc să o dezvinovăţesc întru totul pe această femeie pe care el a ponegrit-o atât; şi, cum încă din secolul VI au apărut linguşitori care, pentru a câştiga bunăvoinţa lui lustinian, i-au găsit loc soţiei sale în Paradis, printre sfinţi, mi-e teamă să nu cad şi eu în greşeala de a-i face un portret departe de adevăr, exagerându-i virtuţile.

Este supărător faptul că loan, episcopul din Efes, care s-a aflat, o vreme, în preajma ei şi a cunoscut-o bine, a trecut cu vederea, din respect pentru mărimi, şi nu ne-a redat mai pe larg insultele pe care călugării evlavioşi, oameni sinceri, le-au adresat, după cum ne spune chiar el, în mai multe rânduri, împărătesei Theo-dora: cel puţin este sigur că, în afară de Procopios, au criticat-o şi alţii, şi că oamenii din anturajul imperial, secretarul Priscus, prefectul loan din Capadocia, îi cunoşteau punctele vulnerabile, folosindu-se de-aceste slăbiciuni. Nu ştiu dacă este adevărat că în tinereţe a avut un fiu, acela despre care pomeneşte Procopios şi a cărui naştere, cum susţine el, a reprezentat pentru actriţa de atunci un eveniment nedorit, extrem de stingheritor; cert este că a avut o fiică, şi, deşi nu era copila lui lustinian, se pare că nu trezea amintiri neplăcute.

Unele trăsături de caracter ale Theodorei, interesul arătat pentru soarta fetelor sărace, pe care, în capitală, mizeria le distrugea mai repede decât viciul, măsurile

luate pentru salvarea acestor nefericite, respectiv pentru eliberarea, după cum spune un autor din acele vremuri, ,,de sub jugul sclaviei lor ruşinoase", duritatea adesea dispreţuitoare cu care îi trata pe bărbaţi sunt elemente ce vin în sprijinul afirmaţiilor lui Procopios. Şi, dacă le acceptăm ca pe indubitabile mărturii, oare nu vom fi, astfel, obligaţi să nu respingem în bloc tot ce s-a consemnat în *Istoria secretai* Dar ce să crezi şi ce nu?

Categoric, este o problemă delicată, greu de rezolvat să încerci să determini până unde a decăzut Theodora şi ce grad al josniciei a atins. Două observaţii poate că ne vor permite să ne apropiem ceva mai mult de adevăr şi să explicăm conurile de umbră din această povestire. Prima se referă la faptul că multe lucruri care ni se par astăzi imorale li se păreau bizantinilor din secolul VI mult mai puţin condamnabile. Se poate citi, într-un document oficial din acea perioadă, că mai multe persoane cumsecade, mânate de milă, nu s-au dat în lături să elibereze, plătind cu aur, femei nenorocite închise în case deocheate şi, uneori, chiar să se căsătorească legal cu ele, iar faţă de aceste acte opinia publică se arăta înclinată să le aprecieze mai degrabă pozitiv, admirându-le, în loc să ia atitudine indignându-se; fireşte, nouă, astfel de gesturi ni se par, astăzi, exagerate. Dar, în condiţiile de atunci, este de înţeles cum s-a putut lustinian căsători cu Theodora fără a-şi surprinde şi scandaliza epoca. Este sigur, pe de-altă parte, că Theodora, în momentul în care 1-a întâlnit pe ultimul ei iubit,

se schimbase mult în bine; trecuse, în timpul şederii în Alexandria, printr-o criză morală şi, intrând sub influenţa cucernicilor prelaţi, regretase modul său de viaţă de până atunci; la întoarcerea în Constantinopol, era foarte săracă şi aceasta dovedeşte că, într-adevăr, renunţase la practicile obişnuite de câştigare a subzistenţei, încercând să rămână, cum promisese, virtuoasă, în marea capitală bizantină, o curtezană, chiar arhicunoscută, dacă se retrăgea o perioadă relativ scurtă din mediul pe care îl frecventa, era repede uitată; oare, după doi ani de absenţă, îşi mai aminteau mulţi de ceea ce aleasa lui lustinian fusese înainte? Şi, dacă luăm în consideraţie metodele denigratoare ale lui Procopios, gradul de perversitate pe care-i plăcea să îl confere personajelor sale, suntem tentaţi, fără a dori să o ridicăm pe Theodora la rangul unui model de virtute şi de castitate, să ignorăm tonul lubric din *Istoria secretă* şi, atunci, în locul curtezanei nestăpânite, adevărată plăsmuire satanică, întruchiparea îngerului răului, care-şi expunea neruşinarea prin lume, descoperim în Theodora eroina unei relatări dintre cele mai obişnuite: o tânără pe care împrejurările, mai degrabă decât viciul personal, au târât-o în noroi, o dansatoare comportându-se aidoma majorităţii semenelor sale din acea vreme, dar care s-a săturat, într-o bună zi, de amoruri pasagere şi, întâlnind omul serios, ce i-ar fi putut asigura o viaţă liniştită şi stabilă, a dorit să se dedice căsniciei şi evlaviei; o aventurieră, e drept, dar inteligentă, discretă, pricepută pentru a salva, într-o oarecare măsură, aparenţele, care a reuşit

să obţină o cerere în căsătorie chiar de la un viitor împărat, fără a stârni oprobriul societăţii.

Nu încape îndoială că întâmplarea fericită care a ur-cat-o pe Theodora pe tronul Bizanţului a dat aripi imaginaţiei poporului, încă din timpul vieţii, destinul ei miraculos i-a uimit, în bună măsură, pe contemporani. Iar, după moartea sa, a intrat, firesc, în legendă; orientali şi occidentali, sirieni, bizantini şi slavi au adăugat din belşug amănunte romantice la romantica ei poveste şi, în acest fel, a ajuns până la noi, îmbogăţit permanent cu noi detalii, prezentat într-o lumină favorabilă sau nefavorabilă, portretul seducătoarei soţii a lui Iustinian.

începând cu secolul IX, tradiţia bizantină îi preamărea, în afară de frumuseţea trupească şi farmecul chipului, neprihănirea sufletului, perfecţiunea moravurilor şi ascuţimea minţii sale, în care le întrecea pe toate tinerele din vremea ei; comparând-o chiar cu evlavioasa mamă a lui Constantin, sfânta şi preafericita Elena, Theodora era considerată, după cum scria un venerabil hagiograf: „receptaculul tuturor binefacerilor de la Dumnezeu". în aceeaşi manieră, legendele slave din secolele XII şi XIII nu-i laudă numai minunata sa înfă-ţişare, ci o elogiază ca pe cea mai distinsă, cea mai cultivată şi cea mai învăţată dintre femei.

Legendele siriene erau şi mai măgulitoare. Din dorinţa de a o slăvi pe marea protectoare a Bisericii lor, monofiziţii din secolul XII scriau că tatăl Theodorei nu

era sărmanul paznic al urşilor de la Hipodrom, ci un bătrân venerabil şi cucernic, poate chiar un senator, foarte legat de preceptele sectei sale, şi adăugau că, atunci când lustinian, atras de renumele frumuseţii şi inteligenţei tinerei Theodora, a venit să-i ceară mâna, acest tată serios a fost de acord s-o mărite cu moştenitorul tronului, dacă ginerele ar fi respectat condiţia de a nu-şi obliga vreodată soţia să accepte canoanele blestemate ale Conciliului din Calcedon.

în sfârşit, până şi în mănăstirile îndepărtate din Occident a ajuns ecoul surprinzătorului ei destin. Cronicarul Aimoin de Fleury, care a trăit în secolul XI, ne relatează că lustinian şi Belizarie, tineri amândoi şi foarte buni prieteni, au întâlnit, într-o zi, două surori, pe nume Antonia şi Antonina, din „neamul amazoanelor"; luate prizoniere de bizantini, fuseseră silite să exercite, într-o casă deocheată, cea mai dezonorantă dintre meserii. Belizarie a iubit-o pe Antonina, lustinian pe Antonia; dar aceasta din urmă, avertizată de o prevestire despre viitorul strălucit al iubitului ei, 1-a pus să-i jure că, dacă într-o zi va deveni împărat, se va căsători cu ea. Apoi, s-au despărţit, nu înainte ca lustinian să-i dăruiască Antoniei un inel, ca zălog pentru promisiunea făcută. Au trecut anii, prinţul a fost urcat pe tronul împărătesc şi, luat cu treburile ţării, a uitat de Antonia. Dar, iată că, într-o bună zi, la porţile palatului apare o femeie de o frumuseţe neasemuită şi minunat înveşmântată, care

cere să-i vorbească *basileului.* Adusă în faţa suveranului, la început, n-a fost recunoscută de acesta, dar ea i-a arătat inelul, i-a repetat ce-i jurase şi, atunci, lustinian, cuprins din nou de valul pătimaş al dragostei de altă-dată, a făcut-o împărătească, fără întârziere, pe frumoasa lui amazoană. Poporul şi Senatul, mai spune cronicarul, au fost, într-o oarecare măsură, supăraţi de această că-sătorie; câteva execuţii, însă, au pus lacăt la gura nemulţumiţilor şi Antonia a împărţit tronul cu lustinian fără ca cineva, vreodată, să mai cârtească.

Este uşor de identificat în această istorisire aventura Theodorei, o dovadă în plus că miraculoasa schimbare de soartă a împărătesei Bizanţului a inspirat poveştile celor care rătăceau prin marele imperiu. Dar, bună sau rea, indulgentă sau severă, chiar dacă o legendă nu redă exact faptul istoric, nu înseamnă că în ea nu există un filon de adevăr referitor la tinereţea Theodorei.

Când loan, episcopul din Efes, care a cunoscut-o bine pe *basilissă, o* numeşte undeva, destul de aspru, dar fără a părea că-i reproşează ceva, „Theodora din lupanar", confirmă cu această singură sintagmă ceea ce Procopios a tratat pe larg. Trebuie să ne resemnăm, aşadar, să nu credem în virtutea şi în castitatea Theo-dorei în tinereţe; înainte de a-1 întâlni pe lustinian, ea fusese curtezană, necunoscută sau celebră, nu are importanţă; dar nu e mai puţin demn de reţinut faptul că, mai târziu, devenise o femeie cucernică, părăsise calea desfrâului şi se dezbărase de „rătăcirile tinereţii".

Partea a doua
împărăteasa Theodora

Palatul Sacru

a vest de bazilica Sfânta Sofia, între Hipodrom şi apele Bosforului, pe vârful şi pe pantele colinei care coboară până la malul Mării Marmara, se înălţa, în secolul VI, palatul împăraţilor Bizanţului. El nu era, ca actualele reşedinţe regale, un edificiu mai mult sau mai puţin grandios, care îşi etalează, printr-o piaţă publică, liniile simetrice ale unei splendide faţade; asemănător Vechiului Serai al sultanilor otomani sau Kremlinului ţarilor moscoviţi, palatul *basileilor* cuprindea în enorma sa incintă o mulţime de construcţii independente, case de oaspeţi şi biserici, băi şi hipodromuri, mănăstiri şi cazărmi, clădiri

speciale, dotate cu săli uriaşe şi camere de locuit, cu terase înalte, descoperite, de unde se putea vedea, până departe, marea şi coasta Asiei, un ansamblu de construcţii măreţe, separate între ele prin curţi cu dale de marmură, lungi galerii, imense parcuri, pădurici de lămâi şi grădini mari cu flori, care coborau, în trepte, până aproape de valurile mării. Reprezenta, în peisajul urbanistic al capitalei, un oraş aparte, pitoresc şi misterios, ascunzându-şi în umbra copacilor verzi palatele şi cupolele aurite, pavilioanele şi chioşcurile, ferit, cu mare grijă, de zgomotele şi de privirile indiscrete din afară, un adăpost splendid şi de nepătruns pentru neaveniţi, unde se desfăşurau fastuoase ceremonii şi unde se urzeau, permanent, intrigi — acestea erau activităţile ce constituiau viaţa obişnuită de la curtea unui împărat bizantin. Nu exista pe lume nimic asemănător cu bogăţia, eleganţa şi luxul din Palatul Sacru, în spatele porţii masive, turnate în bronz, care se deschidea înspre piaţa Augusteon, se înălţa Chalcea, galeria reconstruită de Iustinian — o capodoperă a unei arhitecturi destoinice, somptuos împodobită. Sub cupola înaltă, care acoperea rotonda, se amestecau nuanţele strălucitoare ale marmurei multicolore şi ale mozaicurilor din aur; pe pardoseală, porfirul, jaspul, serpentinele, onixul şi sideful se răsuceau şi se împleteau cu iscusinţă încât ai fi zis că pe pământ sunt întinse preţioase covoare, pe care flori de purpură se vedeau presărate ici-colo, pierdute, parcă, în grosimea ierbii; pe ziduri, mari tablouri din mozaic comemorau victoriile imperiale: generali prezentându-i

basileului pe regii învinşi şi bogatele prăzi de război dobândite, iar, printre curteni şi senatori, în haine de gală, adorându-şi soţul şi stăpânul ca pe un zeu, Theo-dora, stând în picioare lângă el.

Ceva mai departe, dincolo de sălile gărzilor, marele *consistorium* nu era mai prejos în splendoare. Aici era sala tronului, unde se ţineau audienţele şi recepţiile solemne, împăratul primind ambasadorii şi cadourile suveranilor străini. Intrarea se făcea prin trei mari porţi de fildeş, împodobite cu minunate draperii de mătase, iar, pe zidul de vizavi, se aflau, simetric dispuse, trei porţi din bronz şlefuit. Pereţii străluceau de abundenţa ornamentelor din metale preţioase, pardoseala era acoperită de covoare splendide; în capătul sălii, pe o estradă largă la care se ajungea urcând trei trepte din porfir, între două Victorii înaripate ce ţineau coroane de laur, trona jilţul imperial, în întregime bătut cu pietre preţioase şi placat cu aur, aşezat sub o cupolă tot de aur, susţinută de patru coloane cu lucrături măiastre. Alături de sala tronului se deschidea marele *triclinium,* unde aveau loc, în zilele de sărbătoare, banchetele de gală. Cu această ocazie, pe mesele acoperite cu purpură, se aranjau piesele minunatului serviciu pe care lustinian îl comandase: vasele preţioase strălucind de nestemate, tipsiile de aur pe care, printre basoreliefuri ce reprezentau succesele militare, era gravată efigia împăratului. Si era atâta magnificenţă în decorul acestei încăperi, în frumuseţea costumelor curtenilor bizantini, în rafinamentul bucatelor ce

li se serveau, încât barbarii veniţi în audienţă sau poftiţi la masa imperială, uimiţi, încremeniţi, credeau, după cum scria un poet din acea epocă, odată ce păşiseră pragul palatului, că pătrunseseră direct în Paradis.

Deasupra sălilor care alcătuiau Chalcea, legat de ele printr-un şir de curţi, galerii descoperite şi scări largi, în aer liber, un alt palat, Dafne, se înălţa pe o colină, dominând citadela cu terasele sale înalte şi cu cele două etaje. Temelii colosale, ale căror ruine stârnesc şi astăzi admiraţia vizitatorilor, permiseseră implântarea clădirii în panta naturală a terenului, susţinând minunatul edificiu. Acolo, la parter, se aflau nenumăratele servicii ale casei imperiale; la primul etaj, saloanele de recepţii se deschideau spre lungile galerii împodobite cu statui, printre coloanele cărora privirea descoperea magnifica privelişte a grădinilor Palatului Sacru şi a mării.

Mai departe, izolate în liniştea şi răcoarea oferite de copacii înalţi, cu uriaşe coroane, se înşiruiau apartamentele suveranilor, misteriosul gineceu, populat de femei şi de eunuci, în care se desfăşura, în taină, viaţa intimă a împărătesei. Acolo se puneau la cale intrigile complicate în dragoste şi în politică, acolo se petreceau cele mai stranii aventuri, adesea, suveranul însuşi neavând habar de ceea ce se întâmpla.

Când Părinţii Bisericii, la Conciliul din 536, 1-au înlăturat, suspectându-1 de erezie, pe Antim, patriarhul Constantinopolului, iar lustinian. la câţiva metri de el, îl ameninţa în continuare, furios, pe prelatul excomunicat,

Theodora, pentru a-1 pune la adăpost de mânia împăratului şi de persecuţia duşmanilor, i-a oferit, netemătoare, găzduire în gineceu. Doisprezece ani de-a rândul Antim a rămas în palat, neştiut de nimeni, în afară de doi şambelani pe care suverana îi desemnase ca să-1 servească pe fugar: toată lumea, inclusiv lustinian, 1-a crezut mort sau retras într-o ţară îndepărtată; surpriza a fost generală când, la moartea împărătesei, a ieşit la iveală faptul că preafericitul trăise, în tot acest răstimp, atât de aproape de prigonitorii săi, preocupându-se, cu multă austeritate, numai de rugăciuni, în liniştitul şi singurul adăpost ce i se pusese la dispoziţie.

în Palatul Sacru, cum am mai spus, se ridicau, de asemenea, nenumărate capele şi paraclise, în care erau veneraţi sfinţii cei mai cunoscuţi ai ortodoxiei, şi-n afară de-acestea, la fiecare pas, alte şi alte palate, ca Mag-naure, pe care lustinian îl restaurase cu obişnuita lui dărnicie când era vorba despre frumuseţe şi artă. O re-ţea complicată de porticuri şi galerii unea reşedinţa, pe de-o parte, cu bazilica Sfânta Sofia şi, pe de alta, cu luxoasa tribună *cathisma,* de la înălţimea căreia curtea asista la jocurile din Hipodrom — în acest fel, Palatul Sacru, centrul politic al monarhiei, se găsea în legătură cu aceşti doi poli ai lumii bizantine, Marea Biserică, inima vieţii religioase, şi Circul, clocotitoarea arenă, în care oamenii de rând îşi descopereau, din când în când, puterea şi îşi manifestau impetuos voinţa.

Un adevărat popor de servitori, mai mult de zece mii de persoane, locuia în acest oraş-nucleu. Erau valeţii aflaţi în serviciul personal al împăratului, *cubicularii,* cei însărcinaţi cu masa, *vestitores,* având în grijă garderoba, *silentierii,* cei care impuneau liniştea la trecerea *basileului, referendarii,* care primeau petiţiile, secretarii, îngrijind de corespondenţă, o lume pestriţă de funcţionari şi de eunuci, acţionând la ordinele unui intendent. Apoi, exista şi personalul împărătesei, condus de marea intendentă a palatului, direct subordonată suveranei; *basilissa* le împărţea ea însăşi servitorilor săi, femei şi eunuci, gradele distinctive, în funcţie de sarcinile pe care, tot ea, le distribuia.

Exista, de asemenea, o secţie specială pentru manejul imperial, sub conducerea şefului grajdurilor, precum şi o mare de funcţionari civili, care lucrau în birouri sub înalta autoritate a şefului cancelariei. Apoi, soldaţii din gardă, subalterni şi superiori, trupele de paradă în uniforme splendide care, cu veşmintele lor frumoase, tunici lungi, albe,.pe care străluceau coliere şi platoşe din aur, având pe ele monograma lui Hristos, coifuri tot din aur, săbiile lungi şi strălucitoare, dădeau ceremoniilor un aspect pitoresc şi strălucitor. Mai erau *spaterii,* scutierii împăratului, *excubiterii,* soldaţii din garda specială, uriaşi de basm, purtând pe umeri înspăimântătoarele halebarde.

Veneau, la rând, *ostiarii,* heralzii, uşierii, femeile de serviciu, doamnele de onoare, mulţime enormă şi complicat specializată pe domenii stricte de activitate, condusă, cu greu, de *curopalat* sau mareşalul palatului.

Urmau, în sfârşit, preoţii, capelanii şi călugării, care, prin simplitatea sutanelor, adesea zdrenţuite, contrastau în mod flagrant cu eleganţa şi rafinamentul acestei curţi iubitoare de ceremonial şi civilizaţie.

Sub conducerea maestrului de ceremonii, şef al protocolului şi arbitrul suprem al etichetei, toată această populaţie, îmbrăcată în costume pompoase, era distribuită după criterii ierarhice savante, pentru a conferi strălucire şi variaţie serbărilor şi procesiunilor imperiale.

în fiecare zi, se desfăşurau noi ceremonii. La început de an, în amintirea vechilor tradiţii romane, împăratului îi plăcea să-si redobândească demnitatea consulară.

' li

Aşezat pe scaunul *curulis* , îmbrăcat în toga de gală,
croită aidoma celor ale consulilor de odinioară ai Romei, suveranul, solemn şi grav, primea, într-una din sălile palatului, adulările supuşilor şi vasalilor săi. Asculta felicitările Senatului, elogiile retorilor, privea lunga şi tăcuta paradă a funcţionarilor curţii; tuturor le împărţea dovezi ale generozităţii imperiale: vase din argint şlefuit, dipticuri din fildeş, monezi din aur din coşul aflat la picioarele sale, gratificaţii potrivit rangului şi demnităţii fiecăruia. Apoi, la chemarea heralzilor, se forma alaiul consular, care, trecând prin diferitele săli, strălucind datorită uniformelor şi armelor, în procesiune continuă ajungea până la Augusteon, Marea Biserică şi Capitoliu, de unde, în aplauzele poporului şi cântecele

1) *curulis* (cuv. lat.) — jilţ de fildeş rezervat anumitor magistraţi.

ritmate, *basileul,* urcat acum în carul triumfal, străbătea străzile presărate cu verdeaţă şi flori, peste care se aşter-nuseră ţesături de mătase stacojie şi tapiţerii preţioase.

Alteori, se desfăşurau audienţele, în timpul cărora, în marele *consistorium,* împăratul acorda noile demnităţi, comunica promovările, oferea însemnele de noi grade. Se organizau şi recepţii pentru regii barbari care veneau să-i aducă omagii lui Iustinian, adesea însoţiţi de copiii şi soţiile lor, îmbrăcaţi în veşminte ciudate şi pitoreşti ce stârneau curiozitatea. Se primeau, cu acelaşi fast riguros, ambasadorii străini, care aduceau daruri din partea regilor lor; pentru a-i uimi, pentru a întipări în creierele lor de necivilizaţi o impresie durabilă şi extraordinară a nemărginitei puteri bizantine, se impunea o desfăşurare pe măsură de lux rafinat, cu toate complicaţiile etichetei. De la poarta galeriei Chalcea până la marele *consistorium,* se înşiruiau soldaţii din gardă, în ţinută de paradă, şi, printre drapelele multicolor fluturânde, în scânteierea săbiilor scoase din teacă şi-a lăncilor îndreptate spre cer, prin imensitatea sălilor splendide, defila, lent, cortegiul ambasadorilor, în sala de audienţe, înconjurat de comandanţii gărzilor, de eunuci, de marii demnitari, aşezat pe tronul dintre cele două Victorii care susţineau deasupra capului său coroanele de laur, împăratul aştepta, nemişcat şi impunător. Brusc, la un semnal, perdelele de mătase se ridicau; orgile cântau, acompaniind corurile; cu umilinţă, de trei ori, ambasadorii se prosternau până la pământ, şi-abia după aceea *basileul* îi invita să se

ridice. Urma prezentarea cadourilor, preţioase şi ciudate, aduse de ambasadă pentru suveran; folosind formule scurte, stabilite după reguli stricte, începea discuţia, banală, protocolară. La sfârşit, se dădea semnalul banchetelor oficiale, la care pivniţa imperială îşi etala bogăţiile viticole în faţa musafirilor exotici — avari cu feţe colţuroase, cu părul împletit în cozi lungi, unduind ca nişte şerpi pe spate; huni cu plete atârnând liber, cu mustăţi enorme, cu pantaloni mulaţi pe coapse; abisinieni pe jumătate goi, împopoţonaţi cu bijuterii barbare; arabi cu pielea arămie; iberi atletici, supli. Tuturor, împăratul le împărţea daruri şi demnităţi, deosebit de fericit când putea să-i convertească la creştinism şi să completeze recepţiile de la palat cu vreun botez la Sfânta Sofia, la care însuşi *basileul* participa ca naş al noului creştin.

în acest fel, în Palatul Sacru, în funcţie de ceremonialul stufos se organiza întreaga viaţă publică a suveranului bizantin. Uneori, totuşi, împotriva acestei stricte etichete, incidente neobişnuite, puţin conforme cu protocolul, dădeau curţii un aspect pitoresc neprevăzut.

Maras, pustnicul, era unul din acei călugări fanatici şi vizionari pe care nimic nu-i oprea când credeau că se află sub inspiraţie divină. Alungat din chilia lui de marea prigoană declanşată asupra schismaticilor, a venit la Constantinopol şi, cu îndrăzneală, s-a prezentat în faţa lui Iustinian şi a Theodorei. Veşmintele lui erau un motiv suficient pentru a face senzaţie la palat: purta o sutană peticită cu o mie de bucăţi din materiale de toate

soiurile, cusute grosolan cu aţă multicoloră, peste care era azvârlită o mantie asemănătoare — amândouă atât de sărăcăcioase, atât de mizerabile, încât nici cel mai năpăstuit dintre năpăstuiţi, după spusele celui care relatează această poveste, n-ar fi primit să le poarte, chiar dacă n-ar fi avut nimic altceva să pună pe el. Si mai mult decât veşmintele a surprins limbajul lui Maras: a început să-i insulte pe suverani cu atâta violenţă încât cronicarul nu a cutezat, din respect pentru Majestăţile lor, să reproducă insolenţele şi cuvintele sale jignitoare, atât de dure şi de grosolane, încât nici un om, cât de simplu, nu le-ar fi suportat. Partea frumoasă a întâmplării este că şi lustinian şi Theodora 1-au ascultat, cu o răbdare de invidiat, pe acest sihastru venit să-i certe şi care nu s-a lăsat intimidat nici de strălucirea coroanei, nici de măreţia purpurei; plini de consideraţie pentru de-săvârşitul ascet, deşi le arunca în faţă atâtea reproşuri, la sfârşit au declarat că, într-adevăr, Maras era un filozof cu mult har. Mai mult, împăratul a promis, se pare, să-i urmeze sfaturile, iar împărăteasa a ţinut să-1 păstreze la palat, pentru a discuta cu el despre probleme legate de religie şi Dumnezeu.

Călugărul Zooras, de asemenea, suferise pentru credinţa sa. Si el a crezut că era de datoria lui să vină în capitală, însoţit de vreo câţiva discipoli, pentru a-1 înfrunta direct pe tiran. Primit binevoitor de lustinian, invitat să se explice în faţa unei întregi adunări de epis-copi, el s-a dezlănţuit în invective la adresa împăratului

care persecuta Biserica lui Dumnezeu, făcea să curgă sângele credincioşilor şi susţinea Conciliul nelegiuit din Calcedon. „De toate chinurile suferite de creştini, striga el, vei da socoteală înaintea Domnului în ziua judecăţii!" împăratul şi-a ieşit din fire; nu îndrăznea să-1 aresteze, dar nu şi-a putut reţine o replică ameninţătoare: „Voi aţi fost, i-a răspuns el, cei care v-aţi răzvrătit, care aţi provocat discordia; Conciliul a hotărât cu înţelepciune iar eu, unsul Domnului, nu admit să mi se vorbească pe acest ton. Dacă tu grăieşti adevărul, Dumnezeu mi-o va arăta printr-un semn; dacă nu, înseamnă că eu am dreptate şi atunci trebuie să spun, răspicat, că oricine va mai ponegri Conciliul va fi condamnat la moarte!" Fără să să dea înapoi, Zooras a ripostat: „Chiar şi arhanghelii din ceruri urăsc Conciliul tău. Pentru a fi convinşi de aceasta, adevăraţii credincioşi nu au nevoie de nici un semn. Dar, fii fără grijă, Dumnezeu îţi va da un semn şi semnul se va arăta chiar asupra ta". Şi a ieşit. A doua zi, continuă cronicarul, lustinian devenise din om neom: nu mai ve-dea, nu mai *auzea..* Din fericire, iscusita şi prevăzătoarea Theodora veghea: 1-a închis pe bolnav într-o cameră secretă a palatului şi, temându-se să nu se răspândească în oraş vreun zvon despre moartea lui, a păstrat lângă dânsul numai doi medici şi doi servitori. Apoi, a trimis în grabă după călugăr, promiţându-i că, dacă împăratul se va vindeca, ea va face tot ce trebuia făcut pentru a restabili pacea în sânul Bisericii. Când Zooras s-a înfăţişat în faţa *basileului,* i-a spus: „Iată semnul pe care 1-ai cerut";

apoi, începând să se roage, 1-a rechemat pe suferind la lumină. lustinian, revenindu-şi ca prin farmec, 1-a recunoscut pe bătrân şi a înţeles voinţa Domnului; aşadar, din acel moment, temându-se de blestemele preafericitului călugăr, a condus treburile ţării în dreapta credinţă, bizuindu-se pe sfaturile lui.

Acesta era Palatul Sacru al Bizanţului, la vremea în care Theodora domnea în el ca unica şi adevărata lui stăpână. Ambiţioasă, despotică şi mândră, nu i-a fost greu să preia frânele puterii în mâna ei fermă; foarte feminină, mereu cochetă şi dornică să se facă plăcută, s-a adaptat cu mare uşurinţă la noua ei situaţie, majestuoasă.

II

Viaţa împărătească a Theodorei

Poate că niciodată o suverană, chiar şi de viţă nobilă, n-a iubit şi n-a profitat mai deplin decât Theodora de nenumăratele bucurii şi de luxul exorbitant de care beneficia graţie poziţiei sale înalte şi nu şi-a simţit orgoliul mai satisfăcut prin exercitarea autorităţii supreme.

îi plăcuseră, dintotdeauna, fastul şi podoabele, iar, odată ajunsă în Palatul Sacru, a etalat tot ce era mai rafinat şi mai distins în materie de gust. Si-a dorit camere somptuoase, veşminte magnifice şi bijuterii fără

seamăn; în special, s-a îngrijit, permanent şi prin toate mijloacele, de frumuseţea sa. Pentru a-şi păstra chipul proaspăt, delicat şi încântător se odihnea mult, dormind bine atât noaptea cât şi după-amiaza; pentru ca pielea ei să nu-şi piardă strălucirea şi catifelarea, făcea deseori baie, după care se odihnea pe săturate. Avea o înclinaţie înnăscută spre cochetărie şi o dorinţă de a plăcea foarte potrivită pentru o femeie ca ea. Toate acestea dovedeau şi o subtilitate politică: Theodora ştia că farmecul personal era o chezăşie a influenţei sale.

Masa îi era întotdeauna servită cu multă atenţie, fiindcă ea însăşi era rafinată şi pretenţioasă. Comparativ cu Iustinian, căruia îi plăcea să simplifice totul, mulţumindu-se, în general, cu o mâncare de legume, frugală, adesea sculându-se de la masă fără a fi gustat măcar din felurile servite, şi, ca o dovadă a evlaviei sale, nepunând nimic în gură, de multe ori, zile şi nopţi la rând, Theodora cerea ca masa ei să fie plină cu felurile de mâncare cele mai fine şi băuturile cele mai variate.

În afară de ritualul păstrat în intimitate, ţinea foarte mult şi la aspectele exterioare ale puterii. Avea o curte a ei, o suită, gărzi, cortegii: ca o veritabilă parvenită, adora savantlâcurile ceremonialului pe care căuta să-l facă tot mai amplu, în timp ce împăratul primea în audienţă pe oricine, arătându-se extrem de accesibil, ne-scandalizându-se din pricina unor eventuale încălcări ale protocolului, de limbajul sau comportamentul nepotrivit

al solicitanţilor şi stând de vorbă, prieteneşte, cu indiferent cine se înfăţişa înaintea sa, încurajându-1 să-şi exprime păsurile fără ocol, Theodora era intransingentă în ceea ce privea respectarea etichetei. Păstrase, din vremea când jucase teatru, gustul şi plăcerea punerii în scenă; dar, mai ales, orgolioasă cum era, insista să-şi scoată în evidenţă rangul şi să păstreze distanţa, foarte probabil încântată, în sinea ei, să-i vadă aplecându-se cu umilinţă, până la nivelul condurilor săi, pe marii seniori care, odinioară, o trataseră cu atâta desconsideraţie.

De mai multe secole, ceremonialul de la curte se complicase, devenise stufos şi greoi, departe de simplitatea preferată de primii *cezari,* în timpul lui lustinian şi, mai ales, datorită Theodorei, viaţa la curte se desfăşura după o întreagă teorie. Ca şi Ludovic XIV, mai târziu, la Versailles, suveranii bizantini au dorit să-i vadă la palat, permanent, pe marii demnitari şi pe înalţii funcţionari; şi cum palatul era în centrul tuturor problemelor, cum aici se negociau toate marile afaceri, cum el era sursa tuturor zvonurilor de care depindea liniştea ţării, cum a lipsi de la palat putea să-ţi aducă mari necazuri, în mod firesc, toată lumea se grăbea să vină.

Dar, aici, o etichetă foarte riguroasă reglementa relaţiile dintre curteni şi stăpân. Odinioară, era foarte uşor să ajungi lângă suveran; acum, trebuia să-ţi adaptezi atitudinea şi vorba la exigenţele protocolului. Altădată, când senatorii apăreau în faţa împăratului, patricienii, punându-şi mâna dreaptă pe inimă, se înclinau foarte

adânc pentru a primi sărutarea *basileului;* ceilalţi membri ai marii adunări se mulţumeau să-şi îndoaie genunchiul drept; împărătesei nu i se acorda nici o cinstire specială. Acum, în faţa lui lustinian şi chiar a Theodo-rei, oamenii de cel mai înalt rang trebuia să se prosterneze până la pământ, lipindu-şi buzele de pardoseală, cu mâinile şi picioarele întinse, şi să sărute cizmuliţele de purpură ale suveranilor. Cu profund respect, i se adresau prinţului cu „Majestate", numindu-se pe ei umilii săi sclavi.

Theodora se arăta inflexibilă, faţă de toată lumea, în îndeplinirea acestei obligaţii, dându-1 afară, ca pe un prost crescut, în mijlocul râsetelor şi huiduielilor celorlalţi curteni, pe oricine nu respecta până la cel mai mic detaliu ritualul prestabilit al ceremoniei. De asemenea, înainte de a fi primit, trebuia să facă mult timp anti-cameră şi Theodorei îi plăcea, în mod deosebit, să prelungească aceste aşteptări umilitoare, fericită că poate transforma, după cum spunea un vigilent observator al uzanţelor impuse de împărătească, într-o aservire ruşinoasă constituţia liberală a statului. Totuşi, această umilinţă îi determina pe toţi să vină şi mai des pentru a-i dovedi credinţa lor: o ştiau autoritară, vanitoasă, atotputernică; se ştia bine că .obţinerea unor favoruri din altă parte decât de la ea ar fi fost primejdioasă, putând conduce chiar la o dizgraţie totală. Aşa că, în fiecare dimineaţă, anticamera *basilissei* era plină de solicitanţi, care se îngrămădeau la uşă ca o turmă de sclavi; cei

mai mari seniori ai Bizanţului aşteptau, adesea, zile în şir, ca să le vină rândul să intre, înălţându-se pe vârful picioarelor, pentru a fi văzuţi sau măcar remarcaţi de eunucii de serviciu. Si când, în sfârşit, ajungeau în faţa suveranei, acelaşi ceremonial le reglementa sever mişcările şi limbajul; trebuia să se mulţumească să răspundă la întrebările împărătesei, fără a-şi permite vreodată să ia cuvântul înainte de-a primi încuviinţarea *basilissei.* în general, audienţa era scurtă, limitată la o concisă şi foarte oficială conversaţie.

Toate aceste amănunte ale protocolului, care 1-au scandalizat într-atât pe Procopios, nu au nimic extraordinar faţă de ceea ce se petrecea la alte curţi şi, dacă amintesc aici de ele, o fac pentru că arată cu câtă uşurinţă şi îndemânare s-a modelat Theodora exigenţelor noului său rang. Neobosită, a cerut şi şi-a luat partea ei în toate ceremoniile, ca şi-n toate problemele imperiului. Putea fi văzută primind bagheta de aur din mâna *ostia-rului* şi dând-o, ca semn de acceptare a împuternicirii, *silentierilor* din serviciul său, în marele *consistorium,* stând pe tron, alături de împărat, înmânând patricienilor mantia albă, tivită cu purpură (dalmatica), şi lungul voal alb, eşarfa brodată şi pălăria înaltă, însemnele deosebitei lor demnităţi. A fost văzută — lucru ce nu se mai pomenise până atunci — acordând audienţă ambasadorilor şi regilor barbari, pe care-i copleşea cu cadouri; ori, seducătoare şi prietenoasă, încărcându-i cu atenţii şi daruri măreţe pe suveranii necioplţi ai iberilor sau ai hunilor.

In acest fel, în ochii tuturor, îşi impunea puterea asupra politicii generale a imperiului.

Oriunde se afla, pretindea ca în jurul ei să se desfăşoare totul cu un fast deosebit. Când pleca din Constan-tinopol în Bitinia, pentru a face o cură la izvoarele Pythice, băile la modă în epocă, o însoţea un cortegiu somptuos: doi miniştri, o mulţime de patricii, patru mii de şambelani şi soldaţi, gărzi, încât această deplasare semăna cu un marş triumfal. Permanent, ridica noi pretenţii, ca urmare a gustului ei pentru lux. Solicitase şi primise de la Iustinian proprietăţi imense în Capadocia, în Pont, în Paflagonia, domenii vaste, conduse de o administraţie specială, care-i aduceau Theodorei considerabile venituri. A vrut mai mult. Iubea banii: a reuşit să-i obţină, descoperind noi resurse şi folosind toate mijloacele, până la cele mai abuzive, îi plăcea opulenţa, măreţia: s-a săturat repede de Palatul Sacru, socotind că această reşedinţă, care-i satisfăcuse pe atâţia împăraţi până la dânsa, era prea mică şi prea modestă. Pentru a-i face pe plac, Iustinian a construit, cu mari cheltuieli, lângă capitală, vile grandioase, în care curtea petrecea o bună parte a anului.

împărăteasa aprecia, în special, palatul din Hieria: situat pe coasta asiatică a Bosforului, arăta ca o elegantă casă de vacanţă, construită la malul mării, adăpostită de soare prin verdeaţă si înconjurată de ape curgătoare. Poeţii epocii s-au întrecut în a cânta în versuri frumuseţea

acestui izvor de desfătare: *„Aici,* scria unul dintre ei, nimfele şi naiadele, nereidele şi hamadriadele îşi dispută domnia. Ca judecător între ele stă Graţia, dar e tare încurcată: în aşa măsură sunt adunate în acest loc feluritele plăceri". Un altul se exprima în felul următor: „Pădure sacră a lui Dafne, aşezată departe de valuri, oricare ar fi frumuseţea singurătăţii tale sălbatice, trebuie să-mi cedezi primul loc. Aici, la mine, nimfele pădurilor şi nereidele mării şi-au stabilit locul de adunare şi-acum se ceartă între ele care să mă stăpânească. Dar Neptun a hotărât şi a dat câte o jumătate din mine şi nimfelor şi nereidelor".

Pe-acest tărâm fermecător, curtea îşi făcea adesea veacul, împăratul sosea toamna, pentru sărbătoarea culesului viei; împărăteasa rămânea mai mult, pentru odihnă şi linişte. Dar, cum ea dorea să aibă mereu în jurul ei, chiar şi la ţară, o curte numeroasă şi prevenitoare, călătoriile la Hieria aduceau la disperare anturajul imperial. Servitorii, destul de rău găzduiţi, se plângeau că le lipseau, adesea, în luxoasa vilă, lucrurile cele mai necesare; mai mult, trecerea peste mare nu le pria, capcanele ei neliniştindu-i în mod deosebit. De aproape cincizeci de ani, un monstru marin se stabilise în Bosfor; era o balenă enormă, lungă de vreo cincisprezece metri, care scufunda navele, înecându-i pe pasageri, în zadar s-au străduit s-o prindă: toate ordinele împăratului nu duseseră la nici un rezultat şi nefericiţii curteni erau îngroziţi când trebuia să traverseze strâmtoarea pentru a merge la

Hiena. Până la urmă, însă, fiorosul cetaceu a fost prins. Urmărind, într-o zi, un grup de delfini, a eşuat în nămol la gura de vărsare a râului Sangarios şi n-a mai putut să se elibereze. Localnicii, aflând vestea, au dat fuga şi au ucis monstrul cu lovituri de topor, după care, târându-1 pe uscat, 1-au purtat, în triumf, prin satele lor. în acest fel, Bosforul şi-a recăpătat liniştea.

Dar Theodorei nu-i păsa de spaimele supuşilor. Dacă lua o hotărâre şi, mai ales, dacă era vorba de plăcerea ei, nimeni n-ar fi reuşit s-o determine să-şi schimbe părerea. Nu mai pare imposibil ca ea să le fi chemat şi să le fi primit în intimitatea ei pe câteva din prietenele libertine din perioada tinereţii sale, cum erau, de exemplu, Chryso-mallo, dansatoarea, şi actriţa Indaro, şi ca, din dragoste pentru fostele „colege", într-o oarecare măsură şi pentru a sfida, să le fi rezervat acestor femei uşoare un loc în consiliile sale.

I se întâmpla, uneori, dacă îi dăm crezare *Istoriei secrete,* să strecoare, în discuţiile serioase, glume şi diferite născociri caraghioase, din cele care îi aduseseră, odinioară, succesul pe scenă. Când venea cineva, de exemplu, să i se plângă de necazurile avute cu rudele, ea găsea, întotdeauna, pentru a scăpa de respectivul inoportun, butada potrivită care să-1 acopere de ridicol. Pentru a-i îndepărta definitiv pe indivizii care o deranjau, inventa farse de actor de mâna a doua, pe care le interpreta cu un talent extraordinar.

Un patrician, om în vârstă, ce îndeplinise funcţii înalte în magistratură, îi datora o sumă importantă unuia din servitorii împărătesei; neputând să-şi plătească datoria, a cerut audienţă la Theodora, în speranţa că va reuşi să o înduplece, să-1 pună la adăpost de hărţuirea creditorului. Suverana era bine dispusă; le-a poruncit eunucilor să se aşeze în jurul ei şi a împărţit fiecăruia câte un rol în comedia pe care o pregătea. Patriciul a fost primit în gine-ceu; sărmanul om, plângând, s-a prosternat la picioarele împărătesei, aşa cum cerea eticheta, şi a început o lungă cuvântare pentru a-şi prezenta păsurile: „Este îngrozitor, Majestatea voastră, să fii un patrician sărac. La un om obişnuit, o situaţie asemănătoare inspiră milă; pentru un om de rang înalt, sărăcia atrage jigniri. Un om simplu, dacă este ruinat, îşi poate mărturisi ananghia creditorului său; un patriciu, dacă nu-şi poate plăti datoriile, s-ar ruşina să facă o asemenea mărturisire şi, apoi, n-ar convinge pe nimeni: cum să crezi că un om cu o astfel de origine ar putea fi sărac? sau, dacă ar reuşi, ar rămâne, însă, total dezonorat. Or, Majestatea voastră, eu am şi creditori şi debitori. Dar de creditorii mei, din respect pentru rangul meu, nu pot să scap, iar debitorii mei, care nu sunt patricii, se eschivează să-şi plătească partea lor, invocând mii de pretexte, ori îşi mărturisesc neputinţa de a-şi stinge datoriile. Sunt, deci, foarte încurcat şi vă rog să mă ajutaţi să scap de necazuri". Theodora 1-a lăsat să vorbească; apoi, cu o voce suavă a început: „Dragul meu patriciu..." , iar corul eunucilor a continuat fraza: „suferi de

hernie la încheietura piciorului". Si, de fiecare dată când bietul om îşi relua cererea, Theodora şi ai săi repetau în cor refrenul. Până la urmă, nefericitul, prosternându-se protocolar, a renunţat şi a ieşit. Se spune că s-a râs mult în palat la auzul farsei pe care suverana i-a jucat-o acelui pisălog.

Totuşi, astfel de glume, care nouă ni se par, de altfel, prea puţin spirituale, Theodora le făcea foarte rar. Chiar dacă îşi amintea de succesul ei actoricesc, nu ţinea deloc să îl reînvie şi în memoria celorlalţi şi n-ar fi admis nici cea mai mică aluzie în acest sens. Inteligentă, practică şi, în egală măsură, orgolioasă, îşi ascundea trecutul sub noua sa măreţie şi, din această cauză, a avut grijă să nu-şi compromită, nici în aventuri amoroase, nici în galanterii inutile, poziţia pe care a ştiut s-o cucerească. Pe cât a fost, odinioară, dansatoarea de obraznică şi de libertină, pe atât împărăteasa s-a arătat mai rezervată, corectă, cucernică şi fără reproş.

III

Bârfele capitalei

în fiecare zi, pe sub arcadele Porticului regal, se ţinea, în Constantinopol, marele iarmaroc al veştilor. In mulţimea leneşă, de gură-cască, indivizi care-şi atribuiau onorabilul nume de filozofi vorbeau fără oprire, prin numeroasele dughene ale librarilor din acest cartier, despre orice, teologie şi medicină, politică şi religie, interpretând şi cele mai banale evenimente din oraş şi de la curte. Prin ifosele pe care şi le dădeau, prin vorbele sforăitoare şi uşuratice, prin problemele pe care le abordau şi prin modul în care găseau câte o explicaţie pentru orice, reuşeau să se impună în faţa vulgului care îi asculta vrăjit; deşi, în realitate, cei mai mulţi erau fără căpătâi, oameni de nimic, fără şcoală, fără educaţie şi cărora vinul pe care-1 băuseră le înfierbânta imaginaţia şi le sporea elocvenţa, poporul îi adula, înalta societate vedea în ei nişte bufoni de o moralitate îndoielnică, gata oricând să îngroaşe rândurile paraziţilor familiilor bogate; amuzându-se de necuviinţele şi de impertinenţele lor, oamenii de rang îi tratau cu o familiaritate adesea insultătoare şi brutală. Dar plebea le sorbea fermecată discursurile goale; se arăta încântată de relaţiile cu care se

Palatium - mozaic din naosul bisericii
San'Apolb'nare Nuovo,
Ravenna, construită pe timpul regelui
ostrogoţilor
Theodoric cel Mare (aproximativ la 504).

lăudau, credea orbeşte în relatările lor, în veştile pe care le aduceau din presupusele lor călătorii în străinătate. Când Uranios, medic şi filozof, foarte mândru de prietenia pe care i-o arăta Chosroes | scotea, cu trucată nepăsare, din buzunarul jiletcii sale soioase scrisorile primite de la Marele Rege şi amintea, cu îngăduinţă, discuţiile amicale, pe care, la Ctesiphon, le purtase el cu suveranul, gloata rămânea convinsă că un astfel de om ştia multe, fără îndoială, despre dedesubturile politicii; şi, cu cât minciunile pe care le depăna erau mai inedite, cu atât deveneau mai valabile pentru minţile simple.

Constantinopolul, ca orice metropolă, era adăpostul ideal pentru drojdia societăţii pe care provinciile o deversau anual: leneşi, oameni fără nici un Dumnezeu, hoţi şi cerşetori, în această mulţime fără nici o ocupaţie, agitată şi răzvrătită, orice bârfă era binevenită, orice poveste, cu condiţia să fie nostimă, fantastică sau stranie, era crezută pe cuvânt şi răspândită din gură în gură.

Când Anthemios din Tralles, ' marele arhitect, a imaginat o nouă farsă pe socoteala vecinului său, avocatul Zenon, povestea a făcut înconjurul oraşului, amuzând

1) Chosroes I — rege persan sasanid, din Iran (531-579). Războaiele sale cu Iustinian (540-562) s-au încheiat in decis. Mare constructor şi protector al literaţilor şi artiştilor.

2) Arhitect şi matematician lidian din secolul VI. El a întocmit planurile bazilicii Sfânta Sofia din Constanti- nopol. Construcţia a început în anul 532, fiind terminată de Isidor din Milet (537).

poporul, întregul Bizanţ aflase cum eminentul savant a avut ideea să aducă în pivniţă nişte vase umplute cu apă, legându-le, prin tuburi din piele, de grinzile casei lui Zenon şi cum, făcând focul sub vase, a provocat, prin degajarea aburilor, un fel de cutremur la vecinul său; şi tot Bizanţul râdea, închipuindu-şi figura îngrozită a avocatului, alergând în stradă şi întrebând trecătorii dacă nu cumva catastrofa provocase şi alte dezastre. Nu s-au amuzat mai puţin când, cu o altă ocazie, acelaşi Anthe-mios provocase în casa vecinului său, într-o zi pe când avea musafiri, un fel de furtună, cu ajutorul unor oglinzi care reflectau razele de soare şi a unor table care se loveau zăngănind unele de altele; la fel de ilară a fost socotită şi reacţia lui Zenon, care s-a dus să se plângă împăratului, declarând că el, simplu muritor, nu are forţa să se lupte ba cu Zeus, care trăsneşte şi tună, ba cu Poseidon, care mişcă pământul.

Superstiţia populară comenta cu ardoare toate evenimentele care păreau că prevestesc viitorul. Constanti-nopolul, adevărat muzeu în care Constantin îngrămădise minunăţiile sanctuarelor păgâne, era ticsit cu statui ale diverselor divinităţi. Fiecăreia, mulţimea îi atribuia legende sau virtuţi miraculoase. Fiecare ştia, de exemplu, că dacă marele bou de aramă, aşezat lângă Circ, mugea, un mare pericol ameninţa oraşul şi că o inscripţie misterioasă, gravată pe o statuie din Hipodrom, anunţa catastrofe. Toţi ştiau că, în Forum, o serie de sculpturi aşezate pe coloane deţineau secretul viitorului şi că

Apollonios din Tyane, faimosul astronom, citise pe ele numele viitorilor împăraţi. Iar astrologii erau foarte numeroşi şi erau foarte des consultaţi în capitală; dar lustinian, sceptic, considerând că agitau în mod inutil nişte spirite uşor de impresionat, atrăgea atenţia oamenilor de ordine să fie foarte severi cu ei.

Miracolele, însă, în cea mai mare măsură, dădeau frâu liber imaginaţiei şi dezlegau limbile oamenilor săraci cu duhul. Exista un vechi obicei al bisericilor din Constantinopol, de a oferi copiilor din şcoli ceea ce rămânea din pâinea sfinţită după împărtăşanie. Intr-o zi, printre cei chemaţi să primească anafura, s-a nimerit şi un copil evreu. Când tatăl, un geamgiu fanatic într-ale credinţei neamului său, a aflat că fiul lui mâncase din simbolicul trup al lui Hristos, şi-a pierdut minţile de furie şi 1-a aruncat în cuptorul încins, în care topea sticla. Timp de trei zile, mama, neştiind ce i s-a întâmplat băiatului, 1-a căutat disperată prin oraş, când, deodată, s-a auzit chemată de el din interiorul cuptorului şi, deschizând uşa, 1-a regăsit, viu şi nevătămat. El a povestit că o doamnă frumoasă, îmbrăcată în purpură, a stins jăraticul din jurul lui, apoi i-a adus mâncare şi băutură. Poporul, fermecat de întâmplare, mai spunea că mama şi fiul s-au botezat si că tatăl cel hain, din ordinul împăratului, a fost crucificat în cartierul Sykse, pentru că încercase să-şi ucidă propriul copil.

1) Filozof neopitagoreian, mort în anul 97 d.H., se născuse în Tyane (Capadocia).

Lumea vădea acelaşi interes pentru tot ce se petrecea la curte şi, mai ales, pentru suverani. Despre viaţa lor misterioasă, abia întrevăzută în strălucirea marilor ceremonii, se ştia foarte puţin, dar fantezia maselor broda neobosită. Despre împărat se spuneau multe lucruri contradictorii, încât părea, pe rând, ba slujitorul Domnului, ba unealta Diavolului. Dormind puţin, având atâtea treburi de rezolvat, lustinian se culca târziu, se scula la răsăritul soarelui, dar, adesea, se dădea jos din pat chiar la miezul nopţii pentru a lucra. Din cauza acestei activităţi nocturne, imaginaţia mulţimii născocise un adevărat roman de groază. Se spunea că, atunci când împăratul se plimba, noaptea, dintr-o cameră în alta, doar trupul lui, fără cap, străbătea nesfârşitele săli goale şi că, dacă te nimereai prin preajmă, puteai vedea, brusc, apărând prin aer, venind cine ştie de unde, capul *basileului* zburând să se reaşeze pe trunchiul pe care-l părăsise atât de misterios. Se mai spunea că oamenii din jurai împăratului, stând în picioare lângă stăpânul lor, uneori vedeau, cu spaimă, producându-se o schimbare neaşteptată în trăsăturile lui: sprâncenele i se ştergeau, ochii îi dispăreau, faţa nu mai avea nimic omenesc; o singură dată, susţineau ei, călugărul Zooras reuşise, prin rugăciuni, să-i readucă figura de om, care se metamorfozase atât de drăcesc. Se mai spunea că Sfântul Sava, renumitul pustnic din Palestina, intrând, într-o zi, în cabinetul de lucru al lui lustinian, a fugit de acolo înnebunit, spre marea surpriză a eunucilor, povestind, mai târziu, că-l văzuse

pe Satana în persoană stând pe tronul imperial. Si, pentru a întări aceste afirmaţii, erau citaţi, cu o convingere ce excludea orice tentativă de contrazicere, martori oculari, oameni cu scaun la cap, care păţiseră şi ei acelaşi lucru şi care, apoi, nu şi-au mai venit în fire. Se mai susţinea că mama suveranului povestise că avusese de-a face cu o fiinţă supranaturală, care dispăruse apoi ca un vis, şi că din această aventură se născuse lustinian.

Se căutau, de asemenea, explicaţii despre modul în care *basileul* îşi acoperea cheltuielile fabuloase, într-o zi, după cum povestea una din aceste variante, împăratul vizita şantierele noii biserici Sfânta Sofia, cu sufletul întristat, pentru că se gândea că nu mai are bani să continue construcţia. Urcat pe schele, privea, melancolic, măreaţa lucrare care ameninţa să rămână neterminată, când veni la el unul din eunucii palatului: „De ce, sire, îl întrebă omul, sunteţi tulburat din cauza banilor? Trimiteţi-1, mâine, pe unul din demnitari să mă caute şi o să aveţi câţi bani veţi dori". lustinian nu 1-a luat în seamă. A doua zi, pe când împăratul se afla din nou pe şantier, a apărut iar acelaşi eunuc: ,,Daţi-mi, îl îndemnă el pe *basileu,* câţiva oameni de încredere ca să vină cu mine". Surprins de insistenţele lui, lustinian i-a însărcinat pe Strategios, ministrul Tezaurului, pe chestorul Ba-silides şi pe Theodor Kolokynthes, prefectul oraşului şi patriciu, ca, împreună cu o suită numeroasă şi douăzeci şi unu de catâri puternici, să meargă cu necunoscutul eunuc. El i-a condus în afara oraşului şi, deodată, în

faţa lor s-a ridicat un palat de vis, care nu părea să fi fost făcut de mâna omului. Demnitarii au fost poftiţi înăuntru şi aşa s-au trezit într-o sală plină ochi numai cu monezi de aur; apucând o lopată, misteriosul eunuc a încărcat pe fiecare catâr câte patru sute de livre de aur. împovărând astfel animalele, i-a rugat pe demnitari să-i ducă împăratului, spunându-le că el mai întârzie puţin, să închidă sala. Când lustinian a văzut aurul, a cerut să i se relateze în amănunt cele întâmplate; şi, cum eunucul nu s-a mai întors, a trimis să fie căutat. Dar locul unde se afla minunatul palat era acum pustiu şi eunucul, nicăieri. Iar împăratul n-a mai stat în cumpănă si a re-cunoscut minunea cerească înfăptuită pentru săvârşirea casei Domnului, spre marea lui slavă.

Despre felul în care lustinian umplea Tezaurul imperial, gura lumii mai oferea şi alte informaţii, dar pe-as-cuns. Se şoptea că împăratul falsifica testamente pentru a pune mâna pe moştenirile bogate, că făcea speculă cu grâu, mătase, alimente, ba chiar şi cu spectacolele pentru popor, şi că nu se dădea înapoi, pentru a se îmbogăţi, nici de a pronunţa dizgraţieri nedrepte şi nici de a asasina oameni. Se comentau răuvoitor şi acţiunile The-odorei şi ale familiei sale. Se ştia despre avuţiile ei, se ştia că iubeşte banii: desigur, se înţelegea cu împăratul pentru a-i jefui pe curteni, pe care-i lăsa, mai întâi, să se îmbogăţească şi apoi le confisca, în folosul ei personal, obiectele de valoare, stofele frumoase, bijuteriile, toate lucrurile care o tentau. O ştiau răzbunătoare, crudă, în

stare de orice pentru a-şi distruge duşmanul şi pentru a-şi păstra puterea. Se născoceau pe seama ei cele mai sumbre poveşti. Se spunea că, dacă cineva avea ghinionul să nu-i placă, trimitea pe ascuns să fie adus la palat şi, legat fedeleş, cu un sac pe cap, nenorocitul era îmbarcat sub pază severă, şi dus în exil, într-un colţ îndepărtat al imperiului, unde călăi cumpliţi aveau sarcina să desăvârşească neîntârziat răzbunarea împărătesei.

Despre cele ce se petreceau în spatele zidurilor de nepătruns ale gineceului, haimanalele capitalei aveau şi mai multe de spus. Existau acolo, susţineau ei, imense temniţe subterane, tăcute şi îngrozitoare, în care Theodora îşi azvârlea, bătea şi tortura victimele; acolo, într-o beznă permanentă, încătuşaţi de zid cu lanţuri atât de scurte încât abia se puteau apleca, năpăstuiţii rămâneau închişi luni şi ani de zile; li se arunca o porţie minusculă de hrană mizerabilă, ca la animale; dacă, din întâmplare, reuşeau să iasă la lumină, erau nebuni, orbi sau zdrobiţi fără leac din cauza chinurilor la care fuseseră supuşi în îndelungata lor captivitate. Totuşi, scăpând cu viaţă din acel iad înspăimântător, un labirint întunecat la intrarea căruia lăsai orice speranţă, bieţii oameni se puteau considera fericiţi: alţii dispăreau fără urmă. Se povestea că, într-o zi, venise la palat fiul pe care Theodora îl născuse în tinereţe. Tatăl lui, pe patul de moarte, îi dezvăluise adevărul şi băiatul plecase la Constantinopol să-şi regăsească mama. împărăteasa, foarte îngijorată ca nu cumva lustinian să se înfurie pe dânsa, aflând despre această reminiscenţă a trecutului

ei furtunos, 1-a primit pe tânăr, dar 1-a dat pe mâna unuia din servitori, cel care executa, de obicei, poruncile ei secrete. Şi, de atunci, niciodată nu s-a mai auzit ceva despre acel nenorocit copil.

Nu trebuie să punem preţ pe toate aceste istorisiri care circulau în epocă. Până şi Procopios, care le-a cules cu satisfacţie răutăcioasă, mărturiseşte, undeva, că Theodora era o femeie foarte misterioasă şi că, dacă dorea ca vreuna din faptele sale să rămână tăinuită, nimeni, oricât de iscusit ar fi fost, nu putea descoperi secretul. Deci, este de neînţeles cum un cronicar a putut afla toate aceste poveşti de groază, cu asasinate în miez de noapte, închisori subterane, torturi înfiorătoare. Trebuie să adăugăm că, şi după consemnările lui Procopios, se putea evada uşor şi, uneori, în mai multe rânduri, din aceste carcere de temut şi că unele dintre cele mai cunoscute „victime ale împărătesei" au ieşit de acolo fără nici o vătămare ba, mai mult, după aceste dizgraţieri trecătoare, au reuşit să ajungă în posturi importante. Desigur că, în acest Palat Sacru, plin de culoare şi tainiţe, se puteau petrece lucruri stranii şi aventura patriarhului Antim, despre care am vorbit, poate da de gândit despre cam ce se putea întâmpla sub acoperişul gine-ceului imperial. Este sigur, de asemenea, că, atunci când Theodora ura pe cineva, era femeia care nu s-ar fi dat înapoi, după părerea mea, nici în faţa scandalului provocat de o dizgraţiere nedreaptă şi, poate, nici în faţa unui asasinat. Avea o ură tenace: întreaga viaţă şi-a amintit

de insultele cu care Verzii i-au copleşit tinereţea; niciodată nu 1-a iertat pe prefectul loan din Capadocia care, la un moment dat, i-a pus în pericol autoritatea. Pentru a păstra puterea supremă, a dărâmat toate obstacolele care i-au stat în drum şi i-a îndepărtat pe toţi ambiţioşii care au încercat să i se opună. Pentru a-şi distruge adversarul, toate mijloacele au fost bune: perfidia sau violenţa, minciuna sau corupţia. Vicleană, dură, chiar crudă dacă în joc se aflau interesele sale, n-a avut nici un scrupul în alegerea mijloacelor şi a căilor cu care să-şi îndeplinească planurile. Dar, chiar după scrierile lui Pro-copios, această femeie impetuoasă şi pătimaşă era, totuşi, în stare să manifeste milă pentru duşmanii săi şi este perfect adevărat faptul că mulţi dintre cei mai periculoşi adversari au fost pedepsiţi doar cu exilul, pentru insulte sau pentru comploturi. De asemenea, este sigur că suverana răzbunătoare i-a favorizat pe unii pe care, la început, i-a urât şi că, dacă a avut un suflet despotic, în schimb a rămas mereu, după cum vom vedea, alături de cei pe care-i iubea sau care o serveau bine. In sfârşit, am condamna-o degeaba dacă i-am pune în cont dispariţia fiului ei; să ne gândim numai că fiica ei, care putea, din aceleaşi considerente, să-1 deranjeze pe lusti-nian, amintindu-i de o perioadă întunecată din viaţa soţiei sale, nu a stingherit, totuşi, pe nici unul, şi, de altfel, Theodora s-a preocupat îndeaproape de cariera nepotului său, Anastasie.

Oamenilor de rând din Constantinopol nu le păsa câtuşi de puţin de toate acestea. Fiindcă Theodora exercita asupra lui lustinian o influenţă atât de puternică, ar fi fost prea simplu s-o explice căutând motive fireşti. N-avea importanţă că era frumoasă şi sclipitor de inteligentă: dacă reuşea să-1 conducă pe împărat după toanele sale, era musai să fie ceva diavolesc la mijloc, în zadar se spunea că lustinian avea un suflet extraordinar de sensibil şi o voinţă tot atât de inconsistentă ca şi praful pe care-1 poartă vântul; preferau să creadă că *basilissa* îşi impunea voinţa prin vrăjitorii; şi ca nimeni să nu se îndoiască de complicitatea ei cu Infernul, se mai spunea că, încă din tinereţe, dracii se băteau pe favorurile ei şi-i alungau iubiţii.

Toate acestea, desigur, se repetau neobosit, dar destul de discret. *Basilissa,* se credea, avea spioni pretutindeni şi nu era bine să te expui. Se poate deduce că, dacă împărăteasa ar fi continuat şi la palat viaţa desfrânată de mai înainte, aventurile sale amoroase ar fi oferit un material abundent bârfelor populaţiei unei capitale prea puţin respectuoase cu suveranii săi. Se vorbea în fel şi chip, în Constantinopol, de fiecare dată cu mare plăcere, despre virtutea femeilor şi cu atât mai mult despre virtutea celor din înalta societate: o dovadă este anecdota de mai jos, destul de nostimă.

în cartierul Zeugma, pe malul Cornului de Aur, se afla, aşezată pe o coloană, o statuie renumită a Afro-ditei. Ea era protectoarea uneia din casele de toleranţă

foarte cunoscute în capitală; dar mai avea şi o altă proprietate, neobişnuită, chiar ciudată. Când un soţ se îndoia de virtutea soţiei sale, o invita: „Să mergem la statuia Afroditei; dacă ai fost cuminte, ne-o va dovedi." într-adevăr, doar femeile cinstite puteau să păşească, fără să păţească nimic, prin faţa statuii zeiţei; celelalte, nu se ştie prin ce vrăjitorie, erau dezbrăcate, brusc, de toate veşmintele. Acest necaz i s-a întâmplat unei nepoate de-a Theodorei. Trecea călare prin cartier, mergând spre Vlaheme, când o aversă izbucnită din senin a obligat-o să-şi schimbe drumul; fără să se gândească, s-a apropiat de statuie şi... s-a trezit complet goală în public. Umilită şi mânioasă, a pus să fie dărâmată statuia trădătoare; dar puşlamalele Bizanţului au făcut mare haz.

Dacă, în aceste condiţii, cronica nu pomeneşte nimic de vreo aventură galantă a Theodorei de la căsătoria ei, dacă aceeaşi cronică n-a pus în nici un fel la îndoială, în mod serios, corectitudinea vieţii sale intime, este din cauză că, evident, suverana a avut o purtare ireproşabilă. Şi, pentru că, în ultima vreme, a devenit aproape o modă discutarea acestei probleme, să mai examinăm încă o dată ce s-a spus despre virtutea Theodorei.

IV

Virtutea Theodorei

Din momentul în care Sardou ', în piesa cu acelaşi nume ne-a prezentat o Theodoră îndrăgostită de viaţă uşoară şi destrăbălată, a început să se creadă că împărăteasa, având şi pe tron un comportament libertin ca în tinereţe, nu s-a putut abţine să continue cu păcatele, rămânând, în pofida măştii afişate în public, aceeaşi prostituată de altădată. N-aş vrea să mă expun ridicolului de a mă transforma în apărătorul vehement al virtuţii Theodorei de după căsătorie. Aşa cum s-a mai spus, este foarte greu să obţii probe certe în sprijinul acestor afirmaţii, aşadar, nici eu nu voi susţine mai mult decât e nevoie că *augusta* ar fi fost fără reproş. Cred că, în tinereţe, a dus o viaţă foarte libertină, ceea ce nu mă scandalizează deloc; şi, chiar dacă ar fi continuat-o mai târziu, tot nu mă supără, pentru că, la urma urmei, numai lustinian ar fi avut dreptul, într-o oarecare măsură, să se plângă. Dar faptele sunt fapte şi examinarea lor imparţială dovedeşte doar cuminţenia Theodorei.

1) Victorien Sardou (1831-1908), dramaturg francez, autor de comedii şi de piese istorice; academician.

Mai întâi, nici unul dintre scriitorii din acea perioadă, nici unul din istorici, chiar din secolele ulterioare, deşi câţiva i-au reproşat avariţia, firea autoritară şi violentă, influenţa excesivă asupra lui lustinian, scandalul provocat de părerile ei eterodoxe , n-a consemnat un exemplu concret, care să ne permită să ne îndoim de corectitudinea vieţii ei conjugale. Procopios, pamfletarul care a calomniat-o, necruţând-o pentru aventurile din tinereţe, şi a relatat, cu exces de amănunte, perfidia, cruzimea, infamiile din epoca maturităţii Theodorei, n-o mai acuză totuşi, nici de cel mai nevinovat flirt. Ne dăm seama că, dacă suverana ar fi furnizat un pretext oarecare, cronicarul n-ar fi pregetat să descrie, pe larg, adulterul. Dar el nu pomeneşte nici un cuvânt: şi asta se poate întâmpla numai din pricină că nu avea nimic de zis.

Şi chiar n-a făcut nici o aluzie?

Dacă ne dăm osteneala să citim cu atenţie, în limba originală, *Istoria secretă,* ne putem convinge lesne că, oricât ne-am strădui, nu am găsi nimic împotriva fidelităţii Theodorei, nici din povestea lui Teodosie, nici din cea a lui Petru Barsymes, nici din cea a lui Areobinde.

Teodosie, pe care-1 vom regăsi mai departe, era a-mantul Antoninei, soţia lui Belizarie şi prietena favorită a împărătesei. Se iubeau de aproape zece ani; el o urmase pretutindeni, în Africa, în Sicilia, în Italia, fără ca vreodată Belizarie, generalul încornorat, cu toate informaţiile primite, să dorească să deschidă ochii. Până la

1) Contrare doctrinei ortodoxe; nonconformiste.

urmă, totuşi, soţul înşelat, simţindu-se cam ridicol, se hotărâse să ia măsurile de rigoare. Şi-a închis soţia şi i-a dat voie fiului său vitreg, Fotius, să acţioneze împotriva amantului mamei sale. Fără ezitare, tânărul 1-a smuls pe Teodosie din adăpostul pe care i-1 oferise biserica Sfântul loan din Efes şi, sub pază drastică, şi-a târât prizonierul într-un castel îndepărtat din Cilicia: operaţiunea a fost atât de bine organizată, încât nimeni n-a ştiut ce se întâmplase cu Teodosie. în acest moment intră în scenă Theodora. Se zice că suverana se arătase, dintotdeauna, foarte indulgentă cu favorita ei, condescendenţă care-i permitea s-o aibă la mână şi, prin ea, şi pe Belizarie. Izbutise şi-n alte daţi să-i redea Antoninei amantul, pe care teama că generalul gelos s-ar putea răzbuna îl determinase să se îndepărteze. Theodora a intervenit energic când a aflat de cele puse la cale de Belizarie. îi era foarte obligată Antoninei care, în recenta dizgraţiere acţionată împotriva lui loan din Capadocia, îi adusese *augustei* un serviciu remarcabil. De aceea, Theodora s-a grăbit să-1 cheme pe Belizarie în Bizanţ, unde credea că putea să-şi apere mai bine favorita, şi a început demersurile prin care să-1 oblige pe general să se împace cu soţia. Apoi, a îndrăznit mai mult. Reuşind să-1 găsească pe Teodosie, 1-a adus, în secret, la palat şi, a doua zi, i-a trimis un mesaj Antoninei: „Draga mea, mi-a căzut, ieri, în mână, o bijuterie neasemuită, cum nimeni pe lume n-a mai văzut. Dacă vrei s-o admiri, voi fi încântată să ţi-o arăt". După ce, astfel, i-a stârnit curiozitatea

Antoninei, care a dat fuga la invitaţia ilustrei sale prietene, 1-a chemat pe Teodosie din camera eunucilor, în care îl ascunsese. Ne dăm seama de surpriza, de bucuria şi recunoştinţa favoritei! „Salvatoarea mea, binefăcătoarea mea, stăpâna mea!" — nu înceta să-i repete. Apoi, ca o măsură de precauţie, pentru a-1 feri de răzbunarea lui Belizarie, împărăteasa 1-a adăpostit, în continuare, pe Teodosie în palat, având grijă să fie bine tratat. Chiar se gândea serios, se spune, să-i dea un mare comandament militar, dar el a murit, brusc, de dizenterie.

Aceasta este, redată pe scurt, varianta lui Procopios: ei bine, nimic nu mă face să bănuiesc că împărăteasa i-a „suflat" favoritei amantul şi că, apoi, s-a prefăcut că i-1 înapoiază. Dacă autorul *Istoriei secrete* ar fi suspectat ceva necurat în această aventură, nu s-ar fi sfiit s-o spună.

Despre Petru Barsymes, de asemenea, se zicea că ar fi fost amantul împărătesei. Era un sirian care făcuse avere în comerţul cu argint şi devenise, la puţin timp, foarte cunoscut, datorită abilităţii sale şi a neruşinării cu care încheia afaceri necinstite. A intrat, mai târziu, în birourile prefecturii Pretoriului, unde s-a dovedit atât de priceput încât i-a plăcut Theodorei şi 1-a trecut în serviciul său. Protejatul a ocupat, curând, înalta funcţie de prefect al Pretoriului, iar, pentru a explica fulgerătorul său succes în carieră, oamenii simpli din Constantinopol spuneau că, prin filtre şi vrăjitorii, reuşise s-o farmece pe împărătească.

Prefectul Petru, ca să reuşească, nu avea însă nevoie de asemenea artificii. Prin priceperea sa în administraţie, acest excelent ministru de Finanţe a fost întodeauna în stare să găsească banii ceruţi de stăpânii săi; acest talent i-a asigurat încrederea suveranilor. Foarte dur, fără scrupule, şi-a condus ministerul cu multă rigoare, scoţând profit din orice, tolerând toate hoţiile, făcând speculă cu grâu dovedind atâta curaj şi tupeu încât, din cauza unei răscoale care ameninţa tronul, lustinian a trebuit, cu sincere regrete, să-1 concedieze. Protecţia împărătesei, care bineînţeles că a încercat, deşi zadarnic, să-1 salveze, 1-a consolat pentru dizgraţie. La puţin timp după înlăturarea lui, acest servitor, util şi priceput, a fost numit ministru al Tezaurului şi acolo s-a făcut, de asemenea, apreciat pentru maniera în care a redus cheltuielile şi a organizat monopoluri aducătoare de profit.

în povestea vieţii acestui administrator al averilor imperiale şi în relaţiile lui cu suverana n-a existat nici umbră de cochetărie. „Theodora, scrie Procopios, îl iubea enorm pe Barsymes". în afară de faptul că scriitorul s-a folosit tocmai de acest termen, sensul lui nu e nici pe departe cel care înseamnă ,,a iubi din dragoste" — de altfel, pamfletarul s-a străduit să ne explice motivele simpatiei *basilissei.* „îl iubea pentru răutatea lui, pentru duritatea cu care îşi supraveghea supuşii, de asemenea, pentru că era expert în practicile magiei, pe care şi ea le folosea cu plăcere". Nu există nici o altă insinuare în *Istoria secretă* şi puţinul ce s-a spus nu este suficient

pentru a-1 considera pe Barsymes amantul Theodorei. Dacă el a reuşit să urce vertiginos în rang, faptul se datorează altor cauze şi cea mai bună dovadă este că, după moartea împărătesei, creditul său a rămas neatins. La şapte ani după ce *augusta* dispăruse, el a revenit la prefectura Pretoriului si, cu toată ura poporului, lustini-an s-a încăpăţânat să-1 menţină în funcţie pe acest preţios şi devotat servitor.

Cât despre Areobinde, acesta era un flăcău barbar foarte chipeş din serviciul împărătesei, şi Procopios spune că, într-adevăr, suverana era foarte îndrăgostită de el. Trebuie menţionat că autorul *Istoriei secrete,* atât de categoric în afirmaţii, de obicei, nu ia în serios anecdota pe care o relatează. Din analiza drastică a povestirii rezultă că Theodora, chiar dacă manifesta o oarecare tandreţe pentru Areobinde, avea grijă să-1 bruscheze în mod făţiş şi, până la urmă, 1-a gonit de la curtea sa, dornică, spune textul, ,,să înlăture orice suspiciune". în nici un caz nu poate fi bănuită de lipsă de voinţă, din contră, ar trebui s-o apreciem că ştiuse să reziste ispitei.

Si chiar dacă Procopios i-ar atribui Theodorei, negru pe alb, unul sau mai mulţi iubiţi, am fi îndreptăţiţi să ne îndoim de afirmaţiile lui. Sardou s-a exprimat foarte precis: „Tot ceea ce spune Procopios nu are mai multă valoare istorică decât pamfletele revoluţionare" . Desigur că, din acest motiv, şi faptul este semnificativ, *Istoria secretă nu-i atribuie Theodorei nici o aventură amoroasă.*

Nu vreau, totuşi, să elogiez nemeritat calităţile morale ale Theodorei. Pe lângă faptul că nu mai era prea tânără când s-a urcat pe tron — împlinise, aproximativ, treizeci de ani şi, la această vârstă, o femeie orientală este considerată bătrână — şi că, în perioada în care i-ar fi avut ca iubiţi pe Teodosie sau pe Petru Barsymes, bătea, deja, spre patruzeci şi cinci de ani, — Theodora era prea inteligentă şi prea ambiţioasă pentru a risca să-şi compromită, cu nişte încurcături frivole, o situaţie pe care se străduise atâta s-o dobândească. Puterea supremă i se părea mult prea valoroasă pentru a nu o păstra, chiar şi cu preţul unor sacrificii personale, iar viaţa ei demnă se poate spune că se datorează atât simţului practic cât şi simţului moral cu care era înzestrată.

Dacă se analizează cu atenţie psihologia suveranei, unele trăsături de caracter arată că exista, în corectitudinea comportamentului său, şi altceva decât o ipocrizie calculată; aş spune ferm convins că regreta si era sincer dezgustată de trecutul ei. S-a dovedit interesată de păstrarea, cu severitate, a moralei publice, inflexibilă când era vorba de respectarea legăturilor sacre ale căsătoriei, foarte puţin indulgentă, orice ar susţine *Istoria secretă,* faţă de aventurile extraconjugale; plină de solicitudine şi îngăduinţă pentru nefericitele pe care sărăcia mai mult decât viciul le îndemna să se vândă, se preocupa de salvarea lor, de eliberarea şi de încurajarea reintegrării lor; întreaga sa viaţă a fost, după cum spune un martor al acelor timpuri, „înclinată, prin firea ei, să le ajute pe

femeile aflate în necaz". Oare nu e acesta un semn că regreta faptul că tinereţea ei nu fusese mai bine protejată de pervertire şi de ispitele din jur? După părerea mea, Theodorei i-a făcut mult mai puţină plăcere decât insinuează Procopios să fie o curtezană. A devenit femeie uşoară pentru că aceasta era o consecinţă, aproape inevitabilă, a meseriei de actriţă; dar s-a plictisit destul de repede. De timpuriu, religia a determinat-o să se căiască; după acel moment, pentru tot restul vieţii sale a rămas foarte evlavioasă. Ambiţia personală a contribuit la desăvârşirea transformării.

Ajunsă pe tron, această femeie cu o minte deosebită, de o rară inteligenţă, cu o voinţă puternică, acest suflet despotic şi pătimaş, aprig avid de putere, a urmărit alte scopuri, ce i-au interzis să se lase antrenată în intrigi vulgare, amoroase. Poseda din plin acele calităţi deosebite care explică firesc reuşita în dobândirea autorităţii supreme, o energie trufaşă, o siguranţă virilă, un curaj stăpânit, trăsături de caracter ce au ajutat-o să fie la înălţime şi în cele mai grele situaţii. A vrut să fie o împărătească adevărată, nu doar o nevastă de împărat trândavă, îngâmfată în măreţia ei recent achiziţionată. Douăzeci şi unu de ani a domnit alături de Iustinian, conducând la fel de activ ca şi el, poate chiar mai mult, într-un amestec ciudat de bine şi de rău, de virtuţi şi de vicii, de slăbiciuni femeieşti şi de reale talente de om de stat, neliniştitoare şi complexă, adesea deconcertantă, dar, întotdeauna, extrem de seducătoare.

Verzi si Albaştri. Răscoala Nika

în luna ianuarie a anului 532, Constantinopolul se frământa: mişcările partidelor din Circ se anunţau mai periculoase ca niciodată.

De la urcarea ei pe tron, din ura făţişă pentru Verzi, Theodora le dăduse Albaştrilor mână liberă în comiterea celor mai reprobabile fapte. lustinian se supăra în zadar şi, până la urmă, ceda în faţa stăruinţei soţiei sale; sau, dacă se întâmpla să adopte o măsură necesară, bătea repede în retragere, confruntat cu mânia şi reproşurile împărătesei. Bizuindu-se pe protecţia suveranei, Albaştrii îşi permiteau toate impertinenţele; dacă un funcţionar le displăcea sau dacă un guvernator cuteza să pună frâu obrăzniciilor lor, imediat se revoltau şi veneau, cu mare zarvă, să ceară *basileului* destituirea şi pedepsirea duşmanului lor. Un conte din Orient, pentru că-şi îngăduise să-i bată cu vergile pe câţiva răzvrătiţi din partidul Albastru, a fost, la rândul lui, supus, în mod dezonorant, aceluiaşi tratament, în piaţa centrală din Antiohia. Un prefect din Cilicia, pentru că executase doi Albaştri, fiindcă, pe străzile din Anazarbe, atacaseră înarmaţi oamenii paşnici, a fost crucificat, din ordinul Theodorei,

în capitala provinciei sale, victimă a dorinţei lui de a impune respectul pentru lege. La Constantinopol, în plină zi, se comiteau asasinate la porţile palatului, sub ochii împăratului. Albaştrii îi atacau cu sabia în mână pe adversarii lor şi, dacă *basileul,* din întâmplare, nu se grăbea să le dea tot lor satisfacţie, dacă părea înclinat să-i acorde protecţie cuiva de care ei erau nemulţumiţi, îşi făceau singuri dreptate, fără nici un scrupul atacân-du-1 pe acel om, chiar la ieşirea de la audienţa imperială, lovindu-1 fără milă şi, adesea, lăsându-1 mort pe loc. Neputincioasă, poliţia nu îndrăznea să acţioneze; sau, dacă totuşi intervenea, oamenii din acest partid se opuneau cu armele.

Ceea ce sporea gravitatea situaţiei era faptul că Verzii, foarte nemulţumiţi de părtinirea curţii, începuseră să dea poziţiei şi acţiunii lor o culoare politică. Mulţi dintre ei rămăseseră legaţi de familia fostului lor protector, împăratul Anastasie, ai cărui nepoţi, Hypathios şi Pom-peios, locuiau în capitală şi se arătau ostili noii dinastii, între pretenţioasa, chiar tiranica prietenie cu Albaştrii şi duşmănia, rău mascată, cu Verzii, conducerea, destul de încurcată, menţinea ordinea cu chiu cu vai şi se temea, pe bună dreptate, ca nu cumva vreun incident minor să ducă la coalizarea facţiunilor, în plus, proasta administraţie şi hoţiile celor doi principali miniştri ai împăratului, chestorul Tribonian şi prefectul Pretoriului, loan din Capadocia, întreţineau germenele răzvrătirii. Unul din aceştia, om învăţat şi jurisconsult eminent, dar foarte

avar şi gata de orice pentru bani, făcea negoţ cu hotărârile judecătoreşti, eludând legile în funcţie de sumele care i se plăteau. Celălalt, administrator remarcabil, dar crud, fără scrupule, vulgar, nu s-ar fi dat înapoi de la nimic pentru a scoate de la cetăţeni banii pentru acoperirea cheltuielilor imperiale, torturându-i, adesea până la moarte, pe cei bănuiţi că-şi dosesc averile şi permiţân-du-le perceptorilor săi cele mai îngrozitoare molestări. Amândoi, urâţi de toată lumea, aveau însă mare trecere la împărat, care ştia că îi sunt devotaţi şi aprecia serviciile pe care i le făceau. Dar, tocmai din aceste motive, din valul de nemulţumire crescândă a luat naştere acea mişcare populară redutabilă, cunoscută în istorie sub numele de răscoala Nika, răscoală care a început în Circ şi a cuprins, curând, întregul oraş, ajungând să zdruncine serios tronul împăratului Iustinian.

La 11 ianuarie 532, într-o zi de duminică, potrivit tradiţiei, se desfăşurau nişte curse la Hipodrom, împăratul se afla în tribune şi, fără îndoială, în spatele ferestrelor zăbrelite ale bisericii Sfântul Ştefan care dădeau spre Circ, Theodora, nevăzută, dar prezentă, asista la întreceri împreună cu întreaga ei suită de patriciene şi de doamne de onoare; eticheta de atunci a curţii bizantine, puternic influenţată de obiceiurile orientale, nu-i dădea voie suveranei să se arate prea des în public. Spectatorii erau foarte agitaţi, în zilele precedente, în centrul oraşului, câţiva oameni fuseseră asasinaţi; Verzii, în plus, voiau de mult să se plângă de părtinirea marelui

şambelan Calopodios. De aceea, de pe gradenurile pe care le ocupau, se auzeau huiduieli permanente şi proteste furioase, încât, până la urmă, lustinian, pierzân-du-şi răbdarea, i-a poruncit heraldului de lângă el să-i vorbească poporului şi să-1 întrebe ce dorea. S-a păstrat până în zilele noastre procesul-verbal autentic al dialogului surprinzător care a avut loc între purtătorul de cuvânt al Verzilor şi cel al împăratului: este unul din documentele cele mai interesante provenite din acea epocă, unul caracteristic, fiindcă ne relevă moravurile bizantine şi libertatea pe care şi-o aroga, la Hipodrom, faţă de *basileul* atotputernic, această plebe ce, aici, în amfiteatru, parcă-si amintea brusc că este moştenitoarea viteazului popor roman. Respectuos, la început, cu persoana imperială, abia îndrăznind să-i numească pe persecutorii lor, şi doar prin aluzii neclare, curând, Verzii s-au enervat. I-au strigat în faţă „călău" lui Calopodios şi au ameninţat cu legea talionului pe oricine le va mai face rău. „Deci n-aţi venit aici să vedeţi spectacolul, i-a mustrat lustinian, supărat, ci pentru a insulta coroana!" De ambele părţi s-a ridicat tonul. „Tăceţi odată, a ţipat heraldul imperial, evreilor, manicheenilor, samaritenilor! Tăceţi ori pun să vă taie capul!" — „Iudă! călăule, asasinule! au răspuns, mânioşi, Verzii. Dacă tatăl tău, Sab-batios, nu s-ar fi născut, n-ar mai fi adus pe lume un ucigaş!" Sarcasmul se îmbina deja cu insultele, logica se pierdea printre invective, încrâncenaţi, Verzii se plângeau că nu mai erau primiţi la palat, că nu mai aveau

nici o libertate, că erau în permanenţă victime ale autorităţilor: „Dacă dispare tot partidul nostru, justiţia stă cu braţele încrucişate". Si au enumerat aşa, în faţa suveranului, crimele comise de către Albaştri: ,,Tu-i laşi să ne ucidă, îi strigau împăratului, şi, pe urmă, tot pe noi porunceşti să ne pedepsească!" în Circul în fierbere, au intrat în clipa aceea în scenă şi Albaştrii, susţinând şi strigând mai tare ameninţările de dinainte ale heraldului: „Candidaţi la spânzurătoare, păgâni ce huliţi numele Domnului, tăceţi din gură!" — „Dacă Majestatea sa ne porunceşte, vom tăcea, dar fără voia noastră. Noi ştim tot, auzim tot: dar n-are a face, o să fim muţi. Bună seara la toată lumea! Plecăm, ne facem evrei! Mai bine păgân decât Albastru!" Şi, în bloc, Verzii au părăsit Hipodromul: era cea mai dură injurie care-i putea fi adusă Majestăţii imperiale.

în timp ce, ieşind din Circ, mulţimea se răspândea pe străzi, lustinian revenea la palat, tulburat, însă bizuin-du-se pe faptul că, aşa cum se întâmplase şi altă dată, fidelitatea Albaştrilor va potoli repede furia celorlalţi. Din nefericire, Eudemon, prefectul oraşului, a acţionat prosteşte. Mânat de un exces de zel, a arestat un număr de răzvrătiţi si, fără să se informeze cărui partid aparţineau, i-a condamnat pe patru dintre ei să fie decapitaţi şi pe alţi doi să fie spânzuraţi. Călăul şi-a executat execrabil însărcinarea pentru ultimii: de trei ori funia s-a rupt din cauza greutăţii condamnaţilor. Arunci, mulţimea care era de faţă a cerut graţierea victimelor; călugării

din mănăstirea Sfântul Conon au sărit în ajutor si i-au adăpostit pe nefericiţi într-o biserică vecină. Dar unul din ei era Verde, iar celălalt, Albastru; cele două partide aveau acum scopuri comune, din cauza pericolului de care se simţeau egal ameninţaţi. Si acest lucru s-a văzut peste două zile, la Hipodrom. Ambele facţiuni au cerut împăratului, cu multă insistenţă şi într-un singur glas, graţierea vinovaţilor; *basileul* n-a fost de acord. Mare imprudenţă! în Circ, vechii lozinci loialiste: „Victorie împăratului lustinian!" i s-au substituit vociferări grave: „Trăiască Verzii şi Albaştrii, uniţi pentru iertare!"; năvălind în stradă şi luându-şi ca semn de alianţă strigătul *„jNika!"* (victorie), — de la care rebeliunea şi-a luat numele — răsculaţii au împânzit oraşul. S-au strâns la Prefectură şi au cerut punerea în libertate a tuturor deţinuţilor; la refuzul categoric cu care au fost întâmpinaţi, au dat foc palatului, au spart porţile închisorilor, i-au eliberat pe cei închişi, au omorât soldaţii care se străduiau să restabilească ordinea şi, întreaga noapte, poporul incitat a străbătut în sus şi-n jos străzile capitalei, cău-tându-i, pentru a-i ucide, pe funcţionarii pe care-i urau. A doua zi, 14 ianuarie, valul popular năpădise grilajul Palatului Sacru, cerând destituirea şambelanului Ca-lopodios, a prefectului Eudemon şi, în plus, a celor doi miniştri-consilieri ai împăratului, loan din Capadocia şi Tribonian. lustinian a cedat, şi 1-a numit pe Basilides la chestură, pe Focas la prefectura Pretoriului şi, pentru moment a crezut, auzind ovaţiile si imnurile de slavă cu

care poporul îl aclama când i-au fost prezentaţi noii miniştri, că pericolul fusese înlăturat. Dar dreptatea imperială venea prea târziu: gestul împăratului a încurajat mulţimea stârnită, care a înţeles, deodată, ce mare este, de fapt, puterea ei. Rebeliunea a devenit o revoluţie.

Până atunci, totuşi, o bună parte a populaţiei nu se amestecase în aceste evenimente şi încă nu era totul pierdut. lustinian a considerat oportun să poruncească o acţiune în forţă. La 15 ianuarie, soldaţii barbari din gardă i-au atacat pe insurgenţi, sub comandamentul generalului Belizarie. Din nefericire, în cursul luptei, aceşti mercenari sălbatici i-au gonit cu forţa pe clericii din Sfânta Sofia, care, ţinând în mâini relicve sfinte, ieşiseră din biserică, într-o încercare de separare a celor două tabere. La auzul acestui sacrilegiu, s-a produs o tulburare generală a spiritelor credincioase din Bizanţ. De la ferestre, de pe acoperişurile înalte a început să plouă cu ţigle şi pietre peste soldaţi, participând la luptă şi femeile şi copiii. Dezorientaţi, soldaţii au bătut în retragere spre palat şi, sporind zăpăceala, poporul victorios a incendiat clădirile publice din vecinătate. Senatul, băile Zeuxippe, Sfânta Sofia au luat foc; chiar şi palatul imperial a fost atins, iar Chalcea a ars din temelii, împreună cu o parte a cazărmilor gărzii. Timp de trei zile, focul, aţâţat de un vânt violent, s-a răspândit în oraş, mistuind biserica Sfânta Irina, Xenodochium, băile lui Alexandru, marele spital al lui Samson, cu toţi bolnavii pe care-i adăpostea, prăvăliile din bazar, nenumărate palate de protocol şi case particulare, întregul cartier, cel

mai frumos din oraş, care se întindea de la piaţa Au-gusteon până la Forumul lui Constantin. Mai mult de o pătrime din capitală a fost prefăcută cenuşă. Printre grămezile înnegrite ale ruinelor edificiilor distruse, în aerul irespirabil din pricina fumului şi a miasmelor, care făceau capitala aproape de nelocuit, pe străzile pline de cadavre, de bărbaţi şi de femei, luptele nu mai conteneau: jaful şi incendierile nu se mai opreau şi oamenii, în faţa pericolului necruţător, se refugiau de cealaltă parte a Bosforului.

La palat, domnea un adevărat haos. Cu toate întăririle cerute în grabă din garnizoanele învecinate, existau prea puţine trupe. Corpurile de gardă, cu soldaţi frumoşi, tineri, învăţaţi numai să defileze, nedeprinşi să lupte, n-au fost de mare ajutor şi, în plus, fidelitatea lor era şovăielnică; cei mai mulţi aşteptau ca evenimentele să se limpezească pentru a interveni şi, deocamdată, păstrau o poziţie neutră între împărat şi răsculaţi; prin atitudinea lor ambiguă paralizau apărarea. Pentru a rezista, lustinian se putea bizui doar pe câteva regimente, revenite de curând din Persia în frunte cu Belizarie, veteranii care formau garda personală a generalului, în total cam două sau trei mii de oameni, la care se adăugau cei trei mii de *heruli* din Mundus, în trecere prin Constantinopol, câţiva *spateri* şi şambelani, şi, în sfârşit, o mână de fideli. Era prea puţin ca să facă faţă unui oraş răsculat. Din ce în ce mai îngrijorat, crezând că vede în jurul lui numai conspiratori şi asasini, împăratul începuse să-şi piardă capul, încă de la primele semne ale răscoalei, Hypathios şi Pompeios, nepoţii fostului împărat

Anastasie, veniseră la palat pentru a-1 asigura de devotamentul lor; cu toate rugăminţile lor, lustinian le-a poruncit să se înapoieze la ei acasă. Nu-şi dădea seama că, în acest fel, le oferea răsculaţilor singurul lucru care le lipsea: o căpetenie.

La 18 ianuarie, a şasea zi a rebeliunii, lustinian s-a hotărât pentru o acţiune disperată. Prin culoarele care duceau de la palat la loja imperială din Hipodrom, deschizând marile porţi de bronz ale tribunei, s-a arătat în faţa mulţimii, ţinând în mână Evangheliile, şi a promis solemn că-i va ierta pe toţi, dacă vor depune armele. ,,Eu sunt cauza principală a nenorocirii acesteia, a spus, cu umilinţă. Firea mea păcătoasă m-a făcut să vă refuz ceea ce mi-aţi cerut deunăzi." Câteva aclamaţii timide au întâmpinat aceste cuvinte, dar, din toate părţile, înăbuşindu-le, a fost apostrofat vehement: „Mincinos, măgar, om fără cuvânt!"; pietrele zburau spre tribuna imperială; insultele plouau peste lustinian şi Theodora. Nu mai avea altceva de făcut decât să se retragă.

Ceea ce se prevăzuse ca fiind varianta cea mai rea s-a întâmplat. Poporul, dornic să-şi numească un alt stăpân, de mai multe zile striga, în toate ocaziile, numele lui Hypathios; după ce 1-au gonit pe împărat din Hipodrom, au pornit, cu mic, cu mare, spre palatul nepotului lui lustinian, unde-1 trimisese chiar împăratul, chemându-1 în fruntea lor, cu aclamaţii, în zadar, soţia acestuia, Măria, s-a opus, plângând şi agăţându-se de vesmintele lui Hypathios, ţipând către gloata strânsă în

jurul casei că-i duceau soţul la moarte sigură, în zadar căuta el însuşi să se descotorosească de ei. Mulţimea, în entuziasmul ei, 1-a purtat pe sus până la Forumul lui Constantin; acolo, 1-a aşezat pe un scut; pe cap, în chip de diademă, i s-a pus colierul de aur al unui soldat; i s-au adus însemnele imperiale şi hainele împărăteşti furate din Palatul Sacru, unde reuşiseră să pătrundă. Apoi, cărându-şi mai departe pe umeri conducătorul, mulţimea a intrat în Hipodrom, 1-a urcat pe Hypathios în loja imperială şi capii răscoalei, în pofida sfaturilor de tergiversare venite de la câţiva oameni mai cu minte, au început discuţiile despre cel mai bun mijloc de cucerire a reşedinţei imperiale. Acum, din toate direcţiile, li se alăturau noi susţinători, se îngroşau rândurile insurgenţilor cu toţi nemulţumiţii şi foştii nehotărâţi; un mare număr de senatori şi de nobili s-au dat de partea nepotului lui Anastasie — umbla zvonul că Iustinian fugise împreună cu Theodora. Tinerii din partidul Verzilor circulau înarmaţi prin oraş, siguri de victorie, şi chiar Hypathios începuse să creadă în destinul său.

Era în după-amiaza zilei de 18 ianuarie. Venise momentul hotărâtor. Conducerea, după cum consemnează un cronicar, se considera în pragul prăbuşirii. Oraşul era în flăcări; la Hipodrom, poporul victorios îl aclama pe Hypathios, acoperind cu injurii numele lui Iustinian şi al Theodorei; Palatul Sacru era pe punctul de a fi cucerit. Fără speranţe, fără sprijin, *basileul* îşi pierduse nădejdea că va putea înăbuşi revolta şi începuse să tremure pentru

viaţa lui. în grabă, prin grădinile care dădeau spre mare, se încărcau pe câteva corăbii bogăţiile Tezaurului: lus-tinian se gândea să fugă. într-un consiliu convocat de urgenţă, *basileul* s-a întâlnit cu ultimii săi oameni credincioşi, Belizarie, Mundus, Constantiolus, Basilides şi câţiva servitori şi şambelani. Era de faţă, bineînţeles, şi Theodora.

în acea zi tragică, în care lustinian, înnebunit, nu întrezărea altă soluţie decât fuga, în sala de consiliu unde miniştrii şi generalii păreau la fel de nevolnici, numai Theodora îşi păstrase curajul şi judecata limpede. Nu vorbise încă, dar, brusc, în tăcerea care se lăsase, s-a ridicat vocea ei mustrătoare: indignată de laşitatea celor din jurul ei, le-a reamintit de datorie atât împăratului răvăşit cât şi miniştrilor gata să dezerteze: „Nici atunci când nu-mi va mai rămâne alt mijloc de salvare decât fuga, a spus, nici atunci *eu* nu voi fugi. Cei care au purtat coroana nu pot şi nu trebuie să supravieţuiască după pierderea ei. Nu-mi doresc să mai trăiesc din clipa în care nu voi mai fi salutată cu titlul de împărătească!... Dacă tu vrei să fugi, *cezar e,* foarte bine: ai bani, corăbiile te aşteaptă, marea este liberă. Iubesc maxima ce spune că purpura este cel mai frumos giulgiu." Cu acestea, Theodora i-a salvat tronul lui lustinian şi, în momentul suprem, în care îi fuseseră puse în joc coroana şi viaţa sa, ambiţioasa femeie s-a ridicat până la eroism.

Ascultând-o, simţind din plin energia insuflată, lustinian si consilierii săi şi-au revenit ca prin farmec, în

timp ce îndemânaticul eunuc Narses, unul din oamenii cei mai apropiaţi ai împărătesei, se străduia să-i adune, scoţându-i din rândurile răsculaţilor, pe Albaştri — până la urmă, a reuşit, împărţind cu generozitate aurul, — în timp ce, datorită acestei diversiuni, se născuse în câteva clipe discordia între rebeli şi reapăruseră aclamaţiile: „Trăiască lustinian şi Theodora! Doamne, ai grijă de ei!", Belizarie şi Mundus pregăteau asaltul pentru supunerea Hipodromului. Trecând printre ruinele încă fumegânde, Belizarie a vrut să se avânte spre loja imperială, unde se afla Hypathios; dar soldaţii din gardă, care ocupaseră cathisma, n-au vrut să-1 asculte, continuând să refuze să ia parte la lupte. Disperat, generalul a revenit la palat, considerând că partida era pierdută şi a fost nevoie, de această dată, ca lustinian să-i refacă moralul. Până la urmă, prin galeria Chalcea şi apoi pe sub porticurile tribunei Albaştrilor, Belizarie a reuşit, cu mare greutate, să-şi facă drum şi să intre în arenă, unde, cu sabia în mână, i-a atacat impetuos pe revoltaţi. Mundus, la auzul zgomotului bătăliei ce începuse, a năvălit si el cu trupele lui de barbari prin capătul celălalt al Hipodromului, forţând intrarea prin Poarta Morţilor; şi, în timp ce, din înaltul rândurilor de sus ale amfiteatrului, trupele imperiale trimiteau peste mulţime o grindină de săgeţi, alţii, cu sabia în mână, croiau cărări însângerate, înaintând imbatabili prin mulţimea compactă şi lipsită de apărare. Atunci, în Circ s-a iscat o panică îngrozitoare, în zadar încercau să fugă răsculaţii: erau atacaţi din toate părţile.

în zadar au încercat să reziste: veteranii de fier ai lui Belizarie distrugeau tot în cale, nelăsând pe nimeni în viaţă. Până seara, au ucis, fără milă, tot ce le-a încăput în mâini. Noaptea, când s-a terminat masacrul, mai mult de treizeci de mii de cadavre, după spusele unora, aproape zece mii, după alţi martori, acopereau solul însângerat al Hipodromului.

Hypathios, arestat, fără ca vreunul din partizanii săi să-1 apere, a fost adus, împreună cu vărul său, Pompe-ios, înaintea împăratului lustinian. Pompeios, mai slab de inimă, deloc pregătit pentru astfel de evenimente tragice, se milogea şi plângea; Hypathios, mai hotărât, îşi declara nevinovăţia, jurând că poporul îl luase cu forţa şi adăugând că, dându-le rebelilor ordinul de a intra în Hipodrom, urmărise, de fapt, sa-i strângă pe toţi la un loc şi să uşureze, astfel, atacul pentru oamenii lui lustinian. Era prea adevărat: din nefericire, prin culoarele întortocheate ale palatului, mesagerul lui Hypathios nu izbutise să străbată până la împărat. *Basileul,* fiind acum sigur pe sine, a răspuns rugăminţilor celor prinşi cu o amară ironie: ,,Este foarte bine. Dar, dacă aveaţi atâta autoritate asupra acestor rebeli, de ce n-aţi folosit-o înainte ca ei să-mi ardă capitala?" Si, a doua zi, foarte devreme, amândoi au fost executaţi. Cadavrele lor au fost aruncate în Bosfor.

lustinian, se zice, poate că i-ar fi iertat, considerând că pedeapsa primită de răsculaţi prin măcelul cu care se încheiaseră cele sase zile de lupte ar fi fost suficientă.

Theodora, însă, mai crudă, a insistat să fie executaţi. Se spunea că ea jurase înaintea Domnului, pe propriul său cap, că nici un şef al răscoalei nu va fi cruţat şi că l-ar fi convins şi pe Iustinian să facă un asemenea jurământ. Apoi a cerut să-i respecte jurământul şi împăratul a trebuit s-o asculte. Represiunea a durat mult timp. Au urmat alte pedepse, toate foarte aspre, ca să servească drept exemplu. Un număr de patricii şi de senatori, care se compromiseseră în timpul răscoalei, au fost condamnaţi la moarte sau exilaţi; bunurile li s-au confiscat şi au intrat în posesia Tezaurului sau au fost împărţite, ca răsplată pentru comportament meritoriu, oamenilor palatului. Au continuat să fie urmăriţi, cu o stăruinţă deosebită, toţi cei care, într-un fel sau altul, trădaseră puterea legitimă, curtenii care se îndoiseră de ea, oamenii din partidul Albaştrilor care se alăturaseră Verzilor etc. La porunca împăratului, prefectul a început o lungă anchetă şi în capitală s-a instaurat teroarea.

Răscoala fusese înăbuşită şi Iustinian putea să anunţe, pe bună dreptate, printr-o proclamaţie adresată tuturor oraşelor imperiului, că-i învinsese pe uzurpatorii care se ridicaseră împotriva lui. Dar victoria i-o datora în special Theodorei şi, din această cauză, răscoala Nika reprezintă un moment crucial în viaţa împărătesei, în acea zi de acută criză, când toată lumea îşi pierduse capul, ea acţionase ca un veritabil om de stat, cu mult superioară, prin energie şi sânge rece, augustului ei soţ;

îrapăratul prezidând
un conciliu.

prin aceasta, aşa cum spunea şi trebuie să-i dăm dreptate, ea îşi merita pe deplin locul în consiliul imperial, pe care, până atunci, îl ocupase numai datorită dragostei împăratului — 1-a păstrat în continuare şi lustinian, fi-indu-i recunoscător, nu i 1-a contestat niciodată. Si cum *basilissa* avea un fler deosebit în problemele de stat, ştiind să le urmărească, tenace, până la capăt pentru a le rezolva, având şi o minte făcută parcă pentru a conduce şi o privire limpede asupra posibilităţilor de înfăptuire a unor proiecte, nu numai că a condus ca o stăpână, asociată la toate acţiunile autorităţii imperiale, dar a condus si foarte bine.

VI

Cârmuirea Theodorei

Pavel Silentierul, curtean şi poet, într-o lucrare în versuri dăruită lui lustinian, întocmită cam la cincisprezece ani după moartea Theodorei, în memoria „minunatei, frumoasei şi înţeleptei suverane", aminteşte că basilissa a fost, în timpul vieţii, o colaboratoare activă a soţului său la toate marile probleme de stat. Toţi cronicarii vremii sunt de aceeaşi părere: Theodora s-a folosit fără scrupul de puterea nelimitată obţinută de la împărat

cu acordul lui şi a avut o autoritate egală cu a lui, ba chiar mai multă, Iustinian mărturisind, o dată, el însuşi acest lucru, începând marea acţiune din anul 535, de reformă administrativă în imperiu, una din cele mai importante acţiuni ale domniei, înainte de mai a lua vreo decizie, împăratul ţinea neapărat să ceară sfatul *„reverendissimei* sale soţii pe care i-o dăruise Dumnezeu". îndrăgostit până la patimă şi până la moarte de femeia pe care o adorase de prima dată când o văzuse, subjugat în mod irezistibil de inteligenţa ei superioară, de voinţa neclintită si puternică, nu i-a refuzat nimic, nici onoruri şi nici frânele puterii supreme.

în timpul celor douăzeci şi unu de ani cât a condus imperiul, Theodora s-a amestecat în toate, în administraţie, unde şi-a numit oamenii ei, în diplomaţie, în politică şi în problemele Bisericii. Şi, dacă influenţa ei a stânjenit uneori, dacă aviditatea, violenţa şi orgoliul ei, făcând să crească şi mai mult orgoliul şi aviditatea împăratului, s-au soldat cu adoptarea unor măsuri regretabile, trebuie să recunoaştem că, cel mai adesea, a avut o bună orientare în chestiunile de stat şi că politica pe care o concepuse ar fi schimbat, poate, cursul istoriei, dacă timpul i-ar fi permis să realizeze acele planuri ce ar fi făcut Imperiul Bizantin mai stabil şi mai puternic.

S-au păstrat, până în zilele noastre, multe mărturii ce atestă poziţia deosebită pe care ea o ocupa în cârmuire. Pe zidurile bisericilor construite de Iustinian, deasupra porţilor citadelelor pe care el le-a înălţat, se poate citi

numele Theodorei asociat cu al împăratului; pe capitelurile coloanelor din bazilicile Sfântul Sergius şi Sfânta Sofia, monograma ei apare alături de cea a *basileului,* iar inscripţiile laudă, pe lângă evlavia care-i lumina sufletul, activitatea neobosită a împărătesei „încoronate de Dumnezeu." La Sân Vitale, în Ravenna, în absida solitară unde strălucesc mozaicurile din aur, imaginea sa face pereche cu cea a imperialului său soţ şi, la fel, în tablourile mozaicate care împodobesc camerele Palatului Sacru; lustinian a avut-o alături pe Theodora la celebrarea victoriilor militare, la triumfurile cele mai strălucite ale domniei. Pe sigiliile imperiale, chipul şi numele ei apar alături de ale suveranului; în întregul imperiu, oraşe sau provincii se mândreau când luau, în onoarea ei, nume ca Theodoriada şi de Theodoropolis. Ca şi lui lustinian, drept recunoştinţă, i se înălţau statui; ca şi lui lustinian, funcţionarii îi depuneau jurământul de credinţă celei care, întreaga sa viaţă, a fost egala împăratului. Episcopi şi magistraţi, generali sau guvernatori de provincii, jurau ,,pe Dumnezeu cel atotputernic, pe fiul său, lisus Hristos, Mântuitorul, pe Sfântul Duh, *pe sfânta si glorioasa Theotokos,* pe Sfânta Măria pururea Fecioară, pe cele patru Evanghelii, pe Sfinţii Arhangheli Mihail şi Ga vrii, că îi vor servi bine pe preacucernicii lor suverani, lustinian şi soţia Majestăţii sale imperiale, Theodora"; se angajau solemn că în exercitarea magistraturii conferite de bunăvoinţa celor doi prinţi „vor munci fără doi şi înşelătorie pentru promovarea autorităţii lor

comune", în acest fel, stăpână unanim recunoscută şi sigură pe influenţa ei, Theodora a condus aşa cum a vrut, atât în stat cât şi în Biserică; şi, chiar dacă, uneori, îşi mai dădea seama că îl scăpase din mână pe acest lustinian, atât de nehotărât, chiar dacă, forţată de împrejurări, trebuia să lase impresia că cedează, întotdeauna firea ei curajoasă şi mintea ei harnică au ştiut să pregătească, pentru viitor, o revanşă răsunătoare; ambiţioasă şi vicleană, a dorit ca întotdeauna să aibă ultimul cuvânt şi, de fiecare dată, a reuşit.

Ea a numit şi a destituit, după bunul ei plac, papi şi patriarhi, miniştri şi generali, la fel de aprigă când era vorba să-şi ridice în rang favoriţii, pe cât era de pătimaşă în anihilarea consideraţiei şi puterii de care se bucurau duşmanii ei. Oricât de înaltă era poziţia cuiva, oricât de mari servicii adusese coroanei, oricât de drag îi putea fi împăratului, era cu siguranţă pierdut, dacă avea ghinionul să-i displacă Theodorei: mai devreme sau mai târziu, ea obţinea de la împărat dizgraţierea lui. Dacă vreun funcţionar se lăuda că reuşise în carieră fără a fi fost protejat de ea, această nechibzuită afirmaţie avea să-1 coste: mai devreme sau mai târziu, o destituire neaşteptată îl învăţa minte că, în afară de bunăvoinţa Theodorei, nu exista o altă posibilitate să ajungi în vârful ierarhiei. Pe de altă parte, „împărăteasa fidelă", aşa cum o numeau prietenii săi, nu-şi precupeţea eforturile pentru a-i ajuta pe aceia la care ţinea, cerându-le, în schimb, s-o servească orbeşte, întreaga administraţie ştia

că, dacă îi erai în graţii, în mod cert nu aveai să fii înlăturat de nimeni altcineva şi că acesta era singurul mijloc să te înalţi repede; şi administraţia se comporta ca atare.

Am văzut cum din Petru Barsymes a făcut un prefect al Pretoriului; eunucul Narses tot ei îi datora poziţia pe care o ocupa. Crescut în mijlocul servitorimii palatului, acest omuleţ şubred şi subţirel, cu o constituţie delicată, cu maniere elegante, a ştiut să-i intre pe sub piele împărătesei, care i-a apreciat calităţile, inteligenţa subtilă, iscusinţa şi energia. El i-a devenit mâna dreaptă, unealta planurilor sale politice; ea a făcut din el un diplomat ce a reuşit să îndeplinească, în mod strălucit, misiunile confidenţiale încredinţate; a făcut din el un general care îi egala renumele şi gloria lui Belizarie.

Omeneşte vorbind, uneori, din fericire atât de rar, a mai dat şi greş alegându-şi oamenii; aşa a fost, de pildă, atunci când 1-a susţinut, împotriva tuturor, pentru că era căsătorit cu o rudă a favoritei sale, Antonina, pe tânărul şi incapabilul Sergius, numit guvernator general în Africa şi care, prin nepriceperea lui, a dus aproape la distrugere autoritatea împăratului. Dar, repet, în general, cei pe care-i susţinea s-au arătat demni de bunăvoinţa ei şi, în acelaşi timp, dăruiţi pentru indiferent ce sarcini primeau de la ea.

Vom vedea, mai departe, că şi în domeniul religiei a fost la fel de hotărâtă în apărarea şi avansarea favoriţilor

ei: Antim, pe care 1-a numit patriarh al Constantinopolu-lui, Vigile, pe care 1-a învestit papă, Sever din Antiohia şi Teodosie din Alexandria, loan din Tello şi lacob Barade. Vom vedea, mai ales, cât de aprig i-a lovit pe cei care căutau să scape de sub influenţa ei sau încercau să-i slăbească autoritatea, generali care, ca Belizarie sau Boutzes, nu păreau să fie destul de umili în faţa ei, miniştri, ca loan din Capadocia sau Priscus, care au îndrăznit să nu-i accepte puterea, papi, ca Silver, de pildă, care au refuzat să o asculte. Contra lor a folosit un întreg arsenal de perfidie, cruzime şi brutalitate. Iar, prin aceste avertismente, toată lumea a înţeles că ordinele Theodorei trebuia respectate oriunde şi în orice condiţii şi, chiar dacă intrau în contradicţie cu poruncile lui lus-tinian — ceea ce se întâmpla, uneori, — era mai prudent şi mai înţelept să asculţi de împărătească decât de împărat.

Theodorax, într-adevăr, când era necesar, nu stătea în cumpănă să contracareze pe faţă poruncile soţului ei. Unul din apropiaţii ei, preotul monofizit Iulian, care oficia alături de Teodosie după ce fusese patriarh în Alexandria, proiectase să meargă să-i creştineze pe nubieni. împărăteasa îl încuraja; dar, aflând de această intenţie, lustinian s-a hotărât să încredinţeze misiunea unor preoţi ortodocşi şi a pregătit rapid o ambasadă, însărcinând-o să-i ducă regelui Nubiei bani, cadouri preţioase şi veşminte pentru botez; fusese apoi trimis un ordin ducelui din Tebaida să-i sprijine, cu toată râvna lui, pe emisarii

basileului. Ce-a făcut, atunci, Theodora? A expediat urgent guvernatorului din Tebaida o misivă scurtă, prin care îi spunea, pe un ton energic, că dorea ca solul ei să ajungă în Nubia înaintea celui însărcinat de împărat şi că, dacă el nu aranja lucrurile în aşa fel încât, sub un pretext oarecare, să-i *retină* pe trimişii *basileului,* pentru a-i permite lui Iulian, omul ei, să le-o ia înainte, s-ar putea să-şi piardă viaţa. Trezindu-se cu două porunci care se excludeau una pe cealaltă, ducele din Tebaida n-a stat pe gânduri: misionarii protejaţi de Theodora au trecut primii în Nubia, cu o puternică escortă şi cu mare pompă. Când au sosit şi ai lui lustinian, li s-a explicat, cu mii de scuze, că nu exista nici un animal de povară disponibil, că oamenii împărătesei rechiziţionaseră totul după ce arătaseră nişte ordine categorice, pe care nimeni nu avusese curajul să le încalce, în acest fel, ambasada *basileului,* sosind prea târziu şi găsind locul .ocupat, n-a obţinut nici un rezultat. Cronica nu ne precizează dacă ducele din Tebaida, care o servise atât de bine pe Theodora, a fost avansat: dar putem crede că aceasta a fost recompensa străduniei şi promptitudinii lui. Ne dăm seama câte astfel de acţiuni au contribuit la creşterea prestigiului şi a puterii *basilissei.*

Theodora nu urmărea doar să-şi pună oamenii săi în administraţie, întărindu-le funcţionarilor impresia că totul se făcea numai cu acordul ei. Foarte preocupată de interesele vitale ale statului, ea avea idei proprii asupra

conducerii, precum şi o politică şi o diplomaţie personale. Există în legislaţia lui lustinian foarte multe prevederi inspirate, cu siguranţă, numai de ea. Unele, asupra cărora vom reveni, provin dintr-unul din obiectivele sale constant susţinute: îmbunătăţirea condiţiei femeii; altele, de mai largă arie de interes, se referă la reforma administraţiei publice. Cu inteligenţa ei aparte, de foarte priceput om de stat, Theodora vedea foarte limpede care erau cele două maladii ce puneau în pericol trăinicia imperiului: criza financiară şi criza religioasă. Cu toate că avea, permenent, mare nevoie de bani, ea îşi dădea seama, ca şi lustinian, de greşeala de a-i împovăra cu impozite pe cetăţeni, sporind, în acest fel, nemulţumirea existentă; din aceste considerente, i-a sugerat împăratului marea ordonanţă din anul 535, care reglementa îndatoririle funcţionarilor, impunându-le să fie echitabili, cinstiţi, apropiaţi de cei pe care-i administrau; si, din acest motiv, cel puţin în parte, a intrat în conflict cu ministrul venal, dur şi corupt, loan din Capadocia. In timp ce lustinian, cucerit de grandoarea suveranilor romani, se pasiona de concepţiile unei filozofii pe cât de magnifice pe atât de neclare, în timp ce visa să restaureze imperiul *cezarilor* şi să realizeze, prin unirea cu Roma, dominaţia ortodoxiei, Theodora, mai perspicace, privea spre Orient, înţelesese că aceste bogate si înfloritoare provincii din Asia şi Africa erau suportul viu al monarhiei; intuia exact pericolul pe care-1 prezentau pentru imperiu disidenţele religioase, datorită cărora, în

aceste regiuni, naţionalităţile orientale îşi manifestau tendinţele separatiste; simţea nevoia să liniştească, prin concesii potrivite şi o toleranţă cât mai largă, nemulţumirile ameninţătoare şi, când se străduia să îndrepte într-această direcţie politica imperială, putem afirma, fără teamă de exagerare, că vedea mai corect decât imperialul său asociat şi presimţea mai just cum va fi viitorul.

Până în ultima clipă a vieţii, cu aceeaşi atenţie, cu o tenacitate miraculoasă, cu o putere neobosită de descoperire a noilor resurse, s-a străduit să rezolve problema religioasă sau, mai curând, problema politică ascunsă sub aspectul religios. Dar nu din spirit de contrazicere sau pentru plăcerea, sterilă, de a dogmatiza, ca lustinian. Theodora făcea parte din categoria marilor împăraţi ai Bizanţului care, sub forma trecătoare şi schimbătoare a certurilor teologice, au ştiut să observe fondul permanent al politicului. Din acest motiv, în interesul statului, şi-a urmat neabătută calea, protejându-i pe faţă pe „eretici" , înfruntând curajos papalitatea, trăgându-1 după ea pe nehotărâtul lustinian, luptând pe viaţă şi pe moarte, fără ca vreodată să se recunoască învinsă. Până în ultima ei clipă, s-a zbătut pentru convingerile sale, ca om politic am zice chiar cu patimă, lucru cu atât mai meritoriu pentru o femeie, fiind mlădioasă sau directă, în funcţie de împrejurări, destul de curajoasă pentru a aresta şi a înlocui un papă, destul de abilă pentru a reuşi să-1 supună pe altul dorinţelor ei, destul de puternică

pentru a-şi proteja prietenii persecutaţi şi a-i ajuta să-şi refacă Biserica, destul de iscusită pentru a-i impune, adesea, politica sa împăratului.

La fel de pricepută a fost şi în conducerea treburilor monarhiei. Primea cu plăcere ambasadorii şi aceştia, ştiind ce autoritate are, se grăbeau să-i fie pe plac. Fără ştirea împăratului sau a birourilor cancelariei, întreţinea legături politice secrete cu suveranii străini, care, pentru a-i câştiga simpatia, îi măguleau vanitatea de parvenită şi gustul nedomolit pentru putere. Când lustinian s-a gândit să poruncească războiul în Italia şi se pregătea să rupă relaţiile cu Theodot, regele goţilor, ambasadorul bizantin, Petru, însărcinat să-i comunice prinţului barbar ultimatumul imperial, era, de fapt, servitorul devotat al Theodorei şi corespondenţa misterioasă purtată în acele momente între suverana Bizanţului şi curtea din Ra-venna, pare să ateste că ea urmărea alte planuri decât cele concepute de soţul său. Trebuie, oare, să credem, aşa cum se afirmă în *Istoria secretă,* că a pus la cale asasinarea Amalasonthei, fiica marelui Theodoric, pentru că se temea că această prinţesă, inteligentă, distinsă şi frumoasă, ar fi putut să-i devină rivală, să-i răpească dragostea soţului ei? Nu există nici o dovadă. Dar, din scrisorile sale reiese că vorbea pe faţă despre influenţa pe care o avea asupra lui lustinian în conducerea diplomaţiei. I-a cerut lui Theodot să transmită prin ea reclamaţiile pe care voia să i le adreseze *basileului;* îi

scria ministrului lui Chosroes, regele Persiei: „împăratul nu hotărăşte nimic fără să mă consulte".

Desigur că această influenţă nu a fost întotdeauna la fel de agreată şi pe la curţile străine se făcea haz pe seama acestui imperiu condus de o femeie. Cu toate calităţile sale de politiciană, Theodora rămânea femeie şi, din această cauză, acţiona cu patimă, ba chiar cu ură, tulburând, deseori, în mod inutil, monarhia. Iubea banii şi preconiza, pentru a şi-i procura, prea multe măsuri samavolnice şi jignitoare, îşi iubea prietenii, dar se îngrijea de soarta lor cu prea multă solicitudine. I-a îmbogăţit pe ai săi cu o generozitate excesivă. Sora sa mai mare, Comito, fostă actriţă, s-a căsătorit, prin intervenţia Theodorei, cu un ofiţer de rang înalt, Sittas, care fusese alături de împărat din tinereţe şi-i rămăsese la fel de credincios. A încercat să-1 căsătorească pe nepotul ei, Anastasie, cu fiica lui Belizarie, numai pentru a putea pune mâna pe imensa avere a generalului; când acest proiect a eşuat, 1-a adus pe nepot la curte, unde 1-a copleşit cu distincţii de pe urma cărora tânărul s-a îmbogăţit. Si-a măritat nepoata, pe Sofia, cu un nepot de-al lui Iustinian, *curopalatul* Iustin, moştenitorul prezumtiv al tronului. Unchiul său, Theodor, fratele mamei sale, a devenit patriciu şi preşedinte al Senatului; în războiul cu Persia, i s-au încredinţat comandamente importante şi a rămas unul din consilierii cei mai ascultaţi ai împăratului, până când s-a retras la mănăstirea din Chora. De asemenea, şi alte rude ale Theodorei au obţinut, datorită

ei, funcţii înalte şi bine plătite. Iubea atât de pătimaş puterea încât nu se dădea înapoi să facă orice pentru a o păstra şi, la fel, când interesele sale erau în joc, se răzbuna cu perfidie, violenţă şi cruzime pe cei pe care-i ura, agitând, cu uneltiri de necrezut, palatul şi întreaga curte.

Toată viaţa Theodora a regretat amarnic că n-a avut un fiu legitim, pe care să-1 urce pe tronul Bizanţului, în anul 530, când vestitul pustnic din Palestina, Sfântul Sava, a venit la Constantinopol, a fost primit cu onoruri aproape regale, iar Theodora şi lustinian i s-au prosternat la picioare, cerându-i, cu umilinţă, binecuvântarea. Apoi, ea a stat de vorbă singură cu pustnicul, implo-rându-1 să roage cerul să-i dăruiasă un urmaş împărătesei. Sfântul Sava a refuzat-o categoric: „Această femeie, a zis el cu asprime, nu poate aduce pe lume decât duşmani ai Bisericii". Niciodată *basilissa* nu s-a mângâiat la gândul că, din ilustra sa căsătorie, n-a rezultat nici un vlăstar. Cât a trăit, a fost adevărata stăpână şi, oricâte defecte şi vicii a avut, nu se poate spune că nu şi-a pus pecetea ei deosebită în conducerea Bizanţului. După moartea ei, a început declinul şi „epoca lui lustinian" , atâta vreme glorioasă, s-a încheiat jalnic, împăratul fiind bătrân şi obosit.

VII

Răzbunările Theodorei

Dintre prinţii familiei imperiale, patriciul Germanos, nepotul lui Iustinian, era cel mai valoros şi cel mai popular. Soldat minunat, general energic, diplomat iscusit, îndeplinise cu succes toate însărcinările pe care i le dăduse *basileul;* se remarcase mai ales în Africa unde, prin îmbinarea unor concesii necesare cu o intervenţie categorică şi severă, a reuşit, în numai câteva luni, să domolească o răscoală formidabilă şi să restabilească ordinea şi pacea în întreaga provincie. Peste tot pe unde a trecut, a lăsat amintiri glorioase. Armata îl adora: imediat ce era desemnat să comande o acţiune, mercenarii se grăbeau să se înroleze sub stindardele lui şi chiar barbarii se bucurau că pot lupta sub conducerea sa. Provincialii îl iubeau pentru că era curajos, preocupat de menţinerea unei corecte administraţii şi urmărind îndeaproape aplicarea legii, ca şi pentru groaza pe care le-o inspira duşmanilor monarhiei, ce tremurau numai la auzul numelui său. Si în capitală era la fel de apreciat. Mereu interesat de bunul renume al conducerii, cu adâncul său respect faţă de lege, aducea în palat şi în viaţa publică o demnitate calmă şi mândră, ţinându-se,

cu grijă, departe de intrigile care, atât de des, tulburau viaţa la curtea lui Iustinian, nepasionându-se — lucru rar în Bizanţ — nici de jocurile din Circ şi nici de disputele dintre partide. Foarte bogat, era totodată generos, împrumutând cu solicitudine bani celor care apelau la ajutorul lui, fără să le ceară dobândă, în sfârşit, având o fire prietenoasă şi veselă, nu era de părere că rangul lui de prinţ îl îndreptăţea să fie arogant; primea frumos pe oricine în casa şi la masa lui. Datorită multiplelor sale calităţi şi deosebitelor sale virtuţi, Germanos reprezenta una din cele mai nobile figuri din anturajul lui Iustinian. Toate acestea îi provocau şi neplăceri; era, de pildă, rău văzut la curte. Prea iubit, prea popular, îl neliniştea pe împăratul Iustinian, foarte bănuitor din fire; prea serios, prea distins, prea darnic, nu era agreat deloc de împărătească, căreia i se părea că atitudinea lui era o critică făţişă a modului obişnuit de a se comporta al suveranilor, în plus, Theodora ura, văzându-1, pe moştenitorul probabil al acestui imperiu căruia atât de mult îşi dorise să-i asigure ea urmaşii, dar nu reuşise; poate că-1 ura şi din cauza căsătoriei lui strălucite cu o nepoată a lui Theodoric cel Mare, care scotea în evidenţă, prin contrast, umila origine a *basilissei.* Mai presus de orice, însă, ea presimţea în el un rival la putere, ţinând să-i diminueze influenţa cu orice preţ. De altfel, nici nu putea să se stăpânească şi-i arăta, pe faţă, că-1 displace. Treptat, convins de soţia sa, Iustinian, care, la început, se folosise în diferite ocazii de talentele nepotului său, a

căutat să-1 ţină la distanţă, într-un soi de dizgraţie şi, de asemenea, i-a menţinut în funcţii minore pe cei doi fii ai prinţului, care-i stârniseră suspiciuni din pricina firii lor ambiţioase şi pline de ardoare. Curând, s-a putut observa, de toată lumea, lipsa de bunăvoinţă a împăratului.

Germanos avea un frate, Boraides; murind, acesta i-a lăsat lui Germanos şi fiilor săi cea mai mare parte a enormei sale averi; imediat, lustinian a anulat testamentul, motivând că existau o soţie şi o fiică ale defunctului, pe care nu le putea dezmoşteni.

Ura Theodorei s-a manifestat foarte direct, în aşa fel încât, de frica împărătesei, nimeni nu mai îndrăznea să se înrudească prin căsătorie cu familia lui Germanos. în afară de băieţi, prinţul avea şi o fiică: la optsprezece ani, nu era încă măritată. Până la urmă, s-a prezentat un pretendent: un ofiţer din armata lui Belizarie, pe nume loan — nepotul acelui Vitalian care, odinioară, la curtea lui Iustin, pusese în cumpănă ascensiunea lui lustinian. Destul de rău văzut la curte, deşi era îndrăzneţ, bun luptător şi foarte ambiţios, loan s-a gândit că, neavând mare lucru de sperat din partea conducerii, ar fi fost mai câştigat dacă va trece de partea opoziţiei: a cerut, aşadar, mâna fiicei lui Germanos. însemna o mezalianţă, desigur, pentru o strănepoată de împărat; totuşi, Germanos a fost de acord, acceptându-1 cu entuziasm pe acest ginere nesperat; fiecare în parte temându-se de celălalt că ar putea renunţa la proiect, şi-au făcut, reciproc, jurăminte solemne. La această veste, Theodora s-a enervat

cumplit; prin toate mijloacele, intrigi şi ameninţări, s-a străduit să împiedice căsătoria, dar n-a izbutit. Atunci, a declarat că loan va plăti cu capul această îndrăzneală şi, cum de multă vreme ofiţerul avea neînţelegeri făţişe cu Belizarie, după căsătorie s-a întors la armata din Italia, cu inima strânsă. Acolo, mai-mare era Antonina, favorita credincioasă a Theodorei, şi nimeni nu se îndoia că împărăteasa o însărcinase pe această intrigantă pricepută să o răzbune. Trebuie să spunem, spre onoarea Theodorei, că ginerele lui Germanos nu a avut de ce să se căiască fiindcă o înfruntase pe suverană. Dar Germanos şi fiii lui au fost mai puţin norocoşi. Cât a trăit *basilis-sa,* au continuat să fie dizgraţiaţi şi, din pricina calomniilor pe care ea le-a întreţinut, lustinian devenise atât de pornit împotriva lor că şi după moartea soţiei sale i-a trebuit mult timp până să reînceapă să creadă în fidelitatea lor şi să le redeschidă drumul spre curte şi onoruri.

în acest fel, pentru a-1 controla de una singură pe lustinian, Theodora avea grijă să-i îndepărteze pe toţi rivalii potenţiali, a căror influenţă ar fi neutralizat-o pe a sa. Duşmănia îi era şi mai mare faţă de cei care îndrăzneau să-i pună la îndoială supremaţia sau încercau să-i micşoreze autoritatea.

în anul 542, lustinian era rău bolnav, atins şi el de ciuma ce făcea, pe atunci, ravagii în Constantinopol, şi chiar se răspândise zvonul că murise, atât în capitală cât şi în armată. Mai mulţi generali, vrând să profite de schimbarea de domnie, au spus că, dacă împăratul a

murit, ei nu vor permite Bizanţului, adică palatului şi împărătesei, să numească un *basileu.* Theodora nu le putea ierta astfel de vorbe. Imediat ce s-a restabilit după boală, împăratul i-a convocat la Constantinopol pe cei denunţaţi de spionii săi ca principali complotişti, adică pe Belizarie şi Boutzes. Primul, luându-i-se comandamentul, public dizgraţiat, s-a temut că-şi va pierde viaţa. Celălalt, chemat de Theodora în gineceul imperial, chipurile pentru o comunicare importantă, a fost arestat şi închis într-una din celulele subterane unde împărăteasa, zicea Procopios, ştergea orice urmă a victimelor sale. Timp de doi ani, Boutzes a zăcut în acest infern, permanent în întuneric şi neschimbând cu nimeni o vorbă măcar: temnicerii care-i aduceau hrana aveau poruncă drastică să fie muţi. Toată lumea îl credea mort şi nici unul nu îndrăznea să-i pronunţe numele, când, pe neaşteptate, Boutzes a reînviat. Theodora s-a milostivit, până la urmă, de victima ei; dar redase libertatea unui om total schimbat. Ieşind din închisoare, Boutzes, continuă Procopios, nu mai vedea aproape deloc şi sănătatea sa mintală şi fizică era zdruncinată serios.

O dizgraţie asemănătoare a suferit şi secretarul Pris-cus, pe care bunăvoinţa împăratului îl urcase în prestigiosul post de comandant al gărzilor; prea mândru de simpatia pe care *basileul* i-o arăta, s-a crezut destul de puternic să lupte contra Theodorei. Din fire, era un om rău, care ajunsese la o înaltă demnitate si în intimitatea împăratului jucând, cu perfidie, rolul servitorului zelos

Biserica mănăstirii Simeon, din Asia Mică, atrăgea, pe vremuri, numeroşi pelerini.

şi devotat. A profitat, încă de la început, de situaţia sa, strângându-şi repede o mare avere. Spera, bineînţeles, să obţină mai mult. Bizuindu-se, imprudent, pe prietenia împăratului, amăgit de puterea funcţiei pe care-o deţinea şi pe consulatul proaspăt încredinţat, devenise arogant şi adoptase o atitudine injurioasă faţă de *basilissă,* permiţându-şi să vorbească despre ea în termeni foarte necu-viincioşi. Theodora nu era femeia care să tolereze astfel de necuviinţe; dar influenţa favoritului asupra stăpânului era atât de mare şi ataşamentul lui lustinian pentru consilierul său atât de puternic, încât, la început, împărăteasa n-a putut obţine nimic. S-a hotărât, atunci, pentru o acţiune în forţă. Fără ştirea *basileului,* 1-a îndepărtat pe Priscus, exilându-1 în mănăstirea Cyzic, unde a fost imediat tuns şi obligat să devină călugăr, în faţa faptului împlinit, lustinian, cu obişnuita sa slăbiciune, s-a înclinat. Niciodată n-a mai întrebat unde se afla sau ce făcea fostul său protejat; s-a mulţumit să-i confişte, în folosul personal, imensa avere rămasă fără stăpân.

Mulţi alţii au simţit pe pielea lor neîndurătoarea ură a Theodorei. Bassianos, ca şi Priscus, îşi permisese să fie arogant şi impertinent. Mare greşeală, mai ales când făceai parte, aşa cum era cazul acestui tânăr, din partidul Verzilor! Bassianos, ştiind ce-1 aşteaptă, îşi găsise adăpost în biserica Sfântul Arhanghel Mihail. Neţinând cont de sacralitatea lăcaşului, Theodora a ordonat să fie arestat; dar, cu multă viclenie, a avut grijă să nu-1 acuze de insultă la adresa ei; Bassianos a fost încarcerat fiind

învinovăţit de moravuri josnice şi, curând, un judecător părtinitor 1-a condamnat la pedeapsa capitală, cu care legea pedepsea această culpă, în zadar mulţimea, impresionată de gratia, frumuseţea şi eleganţa tânărului, a cerut punerea lui în libertate. Cu exces de cruzime, The-odora a poruncit ca pedepsei să i se adauge şi o mutilare ruşinoasă; după execuţie, conform obiceiului, i s-au confiscat, în favoarea Tezarului, toate bunurile victimei, împărăteasa era gata oricând să răzbune şi insultele aduse prietenilor săi, considerându-le insulte indirecte la adresa ei însăşi. Când Fotius, nepotul lui Belizarie, a vrut să apere onoarea conjugală a tatălui său adoptiv şi a îndrăznit ca, în plină zi, în biserica din Efes, să-1 răpească pe amantul Antoninei, Theodora 1-a pedepsit aspru. Arestat, bătut cu vergile ca un sclav, Fotius a îndurat torturi îngrozitoare, dar nu i s-a putut smulge secretul locului unde-şi ascunsese prizonierul — un fapt nemaipomenit, căci suferea de-o sănătate şubredă şi, în plus, se ştia că purta o grijă deosebită pentru eleganţa trupului său. N-a mărturisit nimic. Atunci, Theodora 1-a zvârlit într-una din temniţele ei subterane. Fotius a reuşit să evadeze, căutând adăpost în biserica Theotokos. Prins şi reîncarcerat, a evadat iară şi s-a refugiat în Sfânta Sofia, sperând că nimeni nu va îndrăzni să-1 scoată cu forţa din acest sanctuar atât de venerat. Dar cine şi ce putea sta în faţa dorinţei de răzbunare şi-a duşmăniei împărătesei? La porunca sa, clerul din marea bazilică, înspăimântat, i 1-a predat neîntârziat pe tânăr.

Pentru a treia oară, Fotius a fost întemniţat. A rămas închis trei ani şi ajunsese în pragul disperării, când s-a produs miracolul: profetul Zaharia i-a apărut în vis şi i-a promis că-1 ajută să fugă. încă o dată, Fotius a ieşit din închisoarea imperială şi, ceva mai norocos de această dată, a putut răzbate, înşelându-i pe agenţii trimişi pe urmele lui, până la Ierusalim. Aici, a intrat într-o mănăstire, gândindu-se că doar aşa putea scăpa de răzbunarea Theodorei — şi a reuşit! Iar după moartea lui lustinian, s-a întors în Bizanţ şi, curios lucru, a devenit favoritul Sofiei, nepoata celei care îl persecutase.

Toţi cei care îl ajutaseră pe Fotius în acţiunea lui au suferit dizgraţierea. Mai mulţi dintre apropiaţii săi au fost, din ordinul Theodorei, exilaţi sau bătuţi cu vergile. Senatorul Teodosie, unul din prietenii săi, participant la „lovitura" din Efes, a fost supus la chinuri groaznice. A fost închis într-una din carcerele subterane ale gine-ceului, şi a fost legat atât de strâns încât îi era imposibil să se aplece. A dus-o, astfel, o vreme, stând mereu în picioare, mâncând şi dormind ca un animal; după patru luni, devenise nebun furios. Abia atunci i-au dat drumul, însă, curând după aceea, a murit. Desigur că toate bunurile lui fuseseră confiscate de suverani.

Au fost şi cazuri în care Theodora nu şi-a putut duce până la capăt răzbunarea. Diogene, bărbat de viţă nobilă, foarte iubit în capitală, era apreciat de împărat, deşi. aparţinea partidei Verzilor. Numai împărăteasa îl ura, considerându-1 periculos, şi părea hotărâtă să-1 distrugă.

Procopios uită să ne spună care a fost motivul pentru care a renunţat, în acest caz, Ia metodele ei expeditive şi secrete. Diogene a fost târât în faţa unui tribunal şi învinuit de moravuri josnice. Theodora avusese grijă să pregătească nişte martori ai acuzării, aleşi dintre sclavii lui Diogene. Numai că judecătorii, luându-şi rolul în serios, au considerat că depoziţiile martorilor nu erau suficiente. Ca să influenţeze, totuşi, desfăşurarea procesului, suverana 1-a arestat pe unul din prietenii lui Diogene, Theodor, şi a încercat, prin mijloace când violente, când blânde, să-1 determine să depună mărturie mincinoasă împotriva prietenului său. Neobţinând nici un rezultat, s-a gândit să-1 supună la îngrozitoare chinuri, între timp, tribunalul a apreciat că rechizitoriul nu era pertinent şi 1-a achitat pe Diogene, în aclamaţiile capitalei şi spre marea nemulţumire a Theodorei.

Dacă analizăm mai atent faptele pe care le-am citat din *Istoria secretă,* am putea scoate la iveală unele amănunte care pun la îndoială sinceritatea lor. Astfel, este de neînţeles de ce, având la îndemână atâtea mijloace misterioase şi sigure pentru a-şi distruge adversarii, Theodorei îi făcea plăcere să le intenteze procese publice, în care risca să-i vadă achitaţi. Din relatările despre temutele închisori subterane, care ne-au fost pictate de Procopios în culori atât de sumbre, reiese, pe de-o parte, că se putea evada, totuşi — şi povestea lui Fotius o demonstrează — destul de uşor, iar, pe de altă parte, din exemplul cazului lui Boutzes care, după ce a

fost închis acolo, a reapărut nu numai în consiliile împăratului, dar şi în fruntea armatei, înţelegem că nu devenise chiar o fiinţă umană absolut abrutizată, aşa cum ar fi dorit pamfletarul să credem despre nenorocosul general, în sfârşit, din chiar mărturisirea autorului *Istoriei secrete,* rezultă că o femeie teribil de cinică precum Theodora era în stare, uneori, să devină miloasă şi să ierte, ceea ce se află în flagrantă contradicţie cu răzbunările neîndurătoare pe care i le impută; de asemenea, faptul că cei mai periculoşi adversari ai săi n-au fost ucişi, ci trimişi în exil este iarăşi în opoziţie evidentă cu firea crudă atribuită.

Nu avem, însă, dreptul nici să ne străduim să-i prezentăm cititorului de astăzi un portret edulcorat al împărătesei, al unei Theodore prea îngăduitoare şi prea bune. Când îi erau în joc interesele, nu se dădea înapoi de la nimic; ideea unui asasinat n-ar fi îngrozit-o, dacă i s-ar fi părut folositor sau necesar. Necazurile lui Pris-cus şi ale lui Germanos dovedesc ceea ce era în stare când i se părea că îi este ameninţată puterea.

Dizgraţierea lui loan din Capadocia ne permite să aflăm câte ceva despre moravurile de la curtea bizantină, atât de bogată în intrigi şi comploturi, totodată pune într-o lumină mai clară caracterul pătimaş, sufletul ambiţios, mintea răzbunătoare, energia, lipsa de scrupule şi iscusinţa perfidă a împărătesei Theodora.

VIII

Theodora şi loan din Capadocia

De zece ani, loan din Capadocia ocupa înalta funcţie de prefect al Pretoriului, deţinând, în acelaşi timp, şi prerogativele de ministru de Finanţe, ministru de Interne şi aproape prim-ministru al imperiului. De origine modestă, chiar foarte modestă, cu o pregătire precară, cu o educaţie aproape nulă, a izbutit, prin inteligenţă nativă, prin iscusinţă, prin deosebita sa pătrundere a situaţiilor, să se infiltreze, treptat, în sferele înalte, obţinând aprecierea şi prietenia lui lustinian. Reuşise, prin promisiuni mai mult decât ispititoare şi prin proiecte grandioase, ca acela de reorganizare financiară, să atragă atenţia *basileului,* aflat într-o permanentă jenă financiară; numit, foarte repede, într-un post-cheie în administrarea finanţelor, avansat, puţin după aceea, ajunsese, în anul 531, în funcţia de prefect al Pretoriului.

Un proverb cam din acea perioadă spunea: „Capado-cianul este rău prin firea lui; dă-i o slujbă şi devine mai rău; dă-i prilejul să câştige bani şi devine mai dezgustător ca oricine". Prin duritate, prin aviditate, prin lipsă de scrupule, prefectul a îndreptăţit, cu prisosinţă, proasta reputaţie pe care naţia sa o avea în ochii concetăţenilor

bizantini. Pentru a dobândi bani, fie pentru Tezaur, fie pentru el personal, cu nepăsare, fără milă, fără remuş-cări, a sacrificat vieţi omeneşti şi a ruinat multe oraşe. Le-a permis orice agenţilor săi, numai să-i aducă aur, dând chiar el exemplu şi arătându-le mijloacele prin care puteau să-1 obţină repede, în închisorile Pretoriului, a montat un adevărat arsenal de instrumente de tortură şi cei pe care îi bănuia că-şi ascund averile au simţit, pe pielea lor, cât putea să-i coste încercarea de a înşela fiscul. Bătuţi, atârnaţi, ca vitele în abator, de mâini sau de picioare, schingiuiţi în sute de feluri, adesea până ce îşi dădeau sufletul, oameni de orice rang, de orice vârstă erau supuşi cruzimii prefectului; din mâinile sale — notează cronicile — victimele nu ieşeau decât jecmănite sau moarte.

Hrăpăreţ şi vulgar din fire, loan din Capadocia, acţionând pentru împărat, nu uita să-şi rotunjească propria avere, „întotdeauna gata să fure", după cum a declarat despre el un istoric al epocii, profita de orice. Când armata s-a îmbarcat pentru a cuceri Africa, prefectul, ce avea sarcina întreţinerii trupelor, a cumpărat pesmeţi de proastă calitate, care s-au stricat de tot pe drum şi au provocat o epidemie în trupele de expediţie; loan a câştigat foarte mulţi bani din această operaţiune. Profita de pe urma grâului, fie obligând provinciile să plătească în aur impozitul, de obicei perceput în natură, fie acaparând recoltele pentru a le revinde la preţ de speculă. Reducea sau tăia soldele şi pensiile, băgând în buzunar

diferenţa; şi, din toate aceste furturi şi suferinţe, adunase o avere enormă, care scandaliza.

Toată lumea îl ura. Dar, în ochii lui lustinian, loan avea un merit deosebit: la primul semn, procura banii necesari uriaşelor cheltuieli ale conducerii, împăratului nu-i păsa prin ce mijloace obţinea acest rezultat şi, probabil, nici nu era informat, în orice caz, prin îndemânarea lui de a obţine noi resurse, prin grija lui constantă — pentru care împăratul îl felicita în public — de a mări veniturile şi Tezaurul, prefectul a ştiut să se facă de neînlocuit şi, la nevoie, să fie iertat. Administrator bun, cu toate defectele sale, avea şi multe calităţi de om politic: energic, hotărât şi curajos, insuflându-i respect împăratului. Şi, cu toate că era urât de cei din jur, toţi curtenii tremurau în faţa atotputernicului favorit, dar lăudau, care mai de care, doar ca să-i facă plăcere *basileului,* priceperea şi reuşitele lui loan în finanţele imperiului. Răscoala Nika, la a cărei dezlănţuire a jucat un rol important şi comportamentul lui jignitor faţă de oameni, i-a provocat o înlăturare provizorie. A fost diz-graţiat, în aplauzele mulţimii entuziasmate, însă, pentru împărat, era un om indispensabil: 1-a readus la putere şi loan s-a arătat mai dur, mai avid ca niciodată şi la fel de sigur pe trecerea pe care o avea pe lângă stăpân. A fost numit, din nou, prefect al Pretoriului, consul, patriciu, iar lustinian, care, într-o ordonanţă oficială îi mulţumea „pentru că ţinea atât de mult la întărirea puterii suveranului", a sfârşit prin a se încrede orbeşte în acest foarte necesar si devotat servitor.

Bizuindu-se atât de mult pe influenţa sa asupra împăratului şi îmbogăţindu-se ca nimeni altul, loan şi-a pierdut definitiv simţul măsurii. Destul de vulgar şi mare amator de petreceri şi de bucurii trupeşti, a profitat cât a putut de puterea pe care o avea pentru a-şi satisface toate plăcerile. Aprecia o masă bună şi vinurile fine, iar, dacă i se servea un fel de mâncare deosebit, îşi numea bucătarii în posturi de vârf în administraţie; din Heles-pont, din Pontul Euxin, din îndepărtatul ţinut Phase i se aduceau la masă peştii cei mai rari şi vânatul cel mai preţios. Mâncăcios şi mare băutor, chefuia nopţi întregi într-o companie veselă, neadmiţând să fie deranjat nici măcar pentru probleme importante de stat; se întâmpla des ca, dimineaţa, să fie beat şi atât de îmbuibat încât vomita pe pardoseală şi pe veşmintele invitaţilor. Obiceiurile lui erau lamentabile. Era văzut defilând pe străzile capitalei, îmbrăcat în haine verzi, care-i scoteau în evidenţă paloarea obrazului, însoţit de un cortegiu scandalos de tineri fără căpătâi si de curtezane îmbrăcate cu voaluri transparente, care permiteau să li se vadă părţile frumoase ale trupului; femeile uşoare din litiera atotputernicului ministru îl mângâiau şi-1 sărutau, în timp ce loan, tolănit între ele, socotea că, prin acest alai pitoresc şi indecent, prin această paradă a bogăţiei îi impresiona pe concetăţeni, şi-şi pregătea calea spre tronul visat.

Ca marea majoritate a oamenilor din acea vreme, loan era superstiţios, îi consulta adesea pe vrăjitorii care prevesteau viitorul, ascultându-i, convins, pe cei care-1

asigurau că, într-o bună zi, va îmbrăca purpura împărătească; pentru împlinirea acestor prevestiri, făcea şi el farmece şi, plin de speranţă, văzându-se deja împărat, i se părea, după frumoasa expresie a lui Procopios, ,,că păşeşte pe nori". Necrozând nici în Dumnezeu, nici în diavol, fiind chiar bănuit de păgânism, îndrăznea, în mijlocul acestei curţi ortodoxe şi evlavioase, să nu intre decât rareori în biserică şi, atunci, în loc de rugăciuni, îngăima litanii păgâne. Acasă la el, reînvia ceremoniile Greciei Antice; îmbrăcat cu un peplum de mare preot, se ruga zeilor sau demonilor — nu făcea distincţie între ei — să-1 ajute să mărească încrederea lui lustinian în el, în aşteptarea momentului în care îl va răsturna de pe tron. Având simţ practic, şi-a folosit imensa lui bogăţie pentru înfiinţarea unui partid şi, pentru a câştiga popularitate, a început unele călătorii oficiale în provincii, adevărate turnee electorale, cu mare pompă.

Nu s-a temut, pentru a-şi netezi calea, să dea piept cu Theodora. în loc s-o linguşească şi să-i arate respectul, aşa cum dorea ea, ministrul o privea de sus, foarte obraznic; mai mult chiar: o defăima în faţa împăratului, în speranţa că va preface în ură marea dragoste pe care i-o purta lustinian soţiei sale. Era, cum bine ştim, comportamentul pe care Theodora nu-1 putea ierta. Din acel moment s-a pornit o luptă acerbă, fără milă: ea, hotărâtă să facă orice, nu aştepta decât un prilej pentru a-şi distruge rivalul; el, dându-şi seama că Theodora reprezenta principala piedică în calea ambiţiilor sale, făcea orice ca

s-o înlăture, în această dură şi confuză confruntare, prefectul era conştient că avea de-a face cu un adversar de temut; o ştia în stare chiar să asasineze pentru a scăpa de un nedorit; noaptea, deşi era păzit de mii de gărzi, nu mai putea dormi din cauza gândurilor sinistre care-i tulburau somnul; tresărea fie şi la cel mai mic zgomot, temându-se că în camera lui vor năvăli câţiva mercenari barbari pentru a-1 strangula, şi, neliniştit, cu urechea ciulită, supraveghea uşile, controla cotloanele întunecoase, dar tot nu mai putea adormi. Ziua, însă, curajul îi revenea. Se bizuia iar pe nevoia absolută pe care o avea lustinian de serviciile lui, precum şi pe ascendentul uimitor pe care îl dobândise asupra împăratului; se bizuia, de asemenea, pe dezordinea imposibil de descurcat, pe care, în mod deliberat, o introdusese în administrarea finanţelor şi care, încurcându-1 pe oricine i-ar fi succedat, îl făcea pe el indispensabil. Şi, fără să-i pese de Nemesis , care, aşa cum spunea un contemporan, plăteşte întotdeauna răul cu rău, îşi continua seria oprimărilor şi crimelor, dar, în acelaşi timp, îmbogăţindu-şi prietenii, înconjurându-se de oameni de încredere în administraţie şi sporindu-şi, în permanenţă, revoltătoarea sa avere, în faţa nemăsuratei sale puteri, toată lumea se pleca, şi, vorbind despre acest „duşman al legilor", „cel mai rău dintre oameni" — după cum îl numesc unii cronicari, — nimeni nu cuteza, la palat, să-i pronunţe numele fără a-1 elogia.

1) Zeiţa răzbunării, în mitologia greacă.

loan din Capadocia se bizuia, deci, pe atotputernicia sa uitând, însă, de priceperea în intrigi a Theodorei. La început, împărăteasa a încercat să-1 informeze pe lus-tinian despre suferinţele pe care maniera de conducere în administraţie a prefectului le provoca supuşilor săi, despre marile nemulţumiri ale acestora, despre pericolul care ameninţa tronul. Foarte abilă, suverana lăsa la o parte animozităţile ei şi se adresa bunului-simţ politic al *basileului,* înclinaţiei sale pentru ordine şi exactitudine, grijii pe care el o avea pentru fericirea poporului său. Dar n-a reuşit să se facă ascultată. lustinian nu putea renunţa, peste noapte, la un ministru pe care până şi duşmanii lui îl numeau „geniul cel mai de vază din acea vreme" şi care era, în mod miraculos, expert ,,în prevederea oricăror eventualităţi". Atunci, Theodora a încercat să aţâţe bănuielile *basileului,* vorbindu-i de primejdiile născute din ambiţia prefectului, de subminarea siguranţei tronului şi a vieţii suveranului. lustinian, gata oricând să creadă în denunţurile calomnioase şi să-şi abandoneze cei mai buni prieteni ori de câte ori vreun demers îl neliniştea, de data aceasta nici n-a vrut să audă. Ca orice om slab din fire, nu se hotăra să destituie un consilier de care se legase sufleteşte, fie că se obişnuise cu el, fie că simţea pentru el o afecţiune sinceră. Theodora era foarte încurcată, încăpăţânarea împăratului constituia un obstacol de netrecut şi, în acest caz, nu putea folosi o acţiune în forţă, aşa cum procedase cu Priscus, ministrul capadocian fiind atotputernic; în plus,

îşi luase măsuri extraordinare de pază şi s-ar fi zis că-i imposibil să-1 aresteze sau să-1 asasineze. Dar Theodora avea o minte inventivă şi a pus la cale, pentru a-1 înlătura pe loan, o adevărată uneltire machiavelică.

Antonina, soţia lui Belizarie, tocmai revenise din Italia. Foarte ataşată *basilissei,* femeie inteligentă şi cutezătoare, pătimaşă şi prefăcută, nu avea egal, după cum spune Procopios, care o cunoştea bine, în ţeserea de intrigi, izbândind, până la urmă, chiar şi acolo unde părea cu neputinţă. Cu diverse alte ocazii dovedise ce era în stare şi-i adusese împărătesei servicii remarcabile; acum, proaspăt întoarsă din Italia, era foarte dornică să reintre în graţiile suveranei, care-i cunoştea secretele şi care o susţinea în escapadele ei amoroase. Antonina i-a aprobat din toată inima planurile Theodorei în legătură cu loan — şi ea îl ura pe prefect; ştia în ce măsură gloria lui Belizarie, soţul ei, îl supăra pe loan, cât de invidios era ministrul pe prestigiul şi popularitatea generalului; cu toate că nu era o soţie fidelă, se temea pentru cariera lui Belizarie, a cărui dizgraţiere ar fi avut, desigur, repercusiuni şi asupra ei. Din aceste motive a participat cu plăcere şi cu mult zel la complotul suveranei.

loan avea o fată, Eufemia, foarte tânără încă, naivă şi candidă; copil unic, reprezenta bucuria şi mândria prefectului. Antonina s-a împrietenit imediat cu ea; făcân-du-i, zilnic, vizite şi vorbindu-i în cuvinte măgulitoare, i-a câştigat încrederea; tratând-o ca pe o confidentă, s-a prefăcut că îşi deschide inima în faţa ei. într-o zi în care

se aflau numai ele două, Antonina a deschis discuţia despre nemulţumirea lui Belizarie, plângându-se că soţul ei, după ce cucerise Africa şi Italia, aducând în Bizanţ doi regi prizonieri şi bogăţii incomensurabile, victoriosul general se lovise de ingratitudinea stăpânului său; apoi, Antonina a criticat aspru felul în care era condusă ţara. Eufemia, credulă, asculta spusele veninoase ale Antoni-nei şi, cum şi ea o ura pe împărătească, ştiind-o pornită împotriva tatălui ei, a întrebat, cu nevinovăţie: „Buna mea prietenă, dacă aveţi armata în mână, cum puteţi îndura să fiţi trataţi atât de înjositor?" Antonina atâta aştepta: „O revoluţie în taberele militare, i-a răspuns, nu are nici o şansă, dacă armata nu îşi găseşte un aliat în capitală. Ah! Dacă tatăl dumitale ar accepta să fie acest aliat, am reuşi mai lesne, cu ajutorul lui Dumnezeu..." Concluzia i-a fost adusă la cunoştinţă prefectului, iar acesta, încântat, nădăjduind că în acest fel se vor îndeplini oracolele care-i tot promiteau tronul, i-a cerut să-i transmită Antoninei c-ar vrea să stea de vorbă cu ea, chiar a doua zi. Pentru a-1 înşela pe ministru, alun-gându-i din minte orice bănuială, soţia lui Belizarie a refuzat să vină la întâlnire. Ar fi fost un joc prea periculos, a

pret extat ea. în capit ala plină de spio ni şi de tur- năto ri, risca u să fie desc operi ţi, stric ând totul . Dar cum ea treb uia să plec e, pest e câte va zile, ca să-şi întâl neas că soţul acol o unde se afla arma ta din

Orient, ar fi putut, ieşind din Bizanţ, să se oprească la vila izolată a lui Belizarie din cartierul Rufmiana, pe coasta Asiei Mici,

Calcedon. Apoi, invocând o vizită de curtoazie, prefectul ar fi putut s-o întâlnească fără grijă acolo şi ar fi discutat liber, stabilind împreună un plan de acţiune. Această prudenţă şi iscusinţă în aranjarea lucrurilor 1-au satisfăcut pe loan din Capadocia şi au hotărât ziua întrevederii. Theodora era informată în detaliu despre desfăşurarea evenimentelor, şi, la rândul ei, îl ţinea la curent pe lustinian.

împăratul, totuşi, continua să se îndoiască, neputând crede că ministrul său conspira împotriva tronului. Destul de anevoie împărăteasa 1-a hotărât să trimită, la ora respectivă, doi dintre oamenii săi credincioşi, pe eunucul Narses şi pe Marcellus, comandantul gărzilor, în vila lui Belizarie: ascunşi de către Antonina, aceştia trebuia să asculte ce urma să discute ea cu prefectul şi, în caz că trădarea li se părea sigură, aveau ordin sa-1 aresteze pe loan, iar, dacă ar fi opus rezistenţă, să-1 ucidă pe loc. Theodora spera că duşmanul ei va muri în învălmăşeala creată, fără a mai avea timp să se explice sau să se apere.

în timp ce lustinian ceda, astfel, în faţa stăruinţelor Theodorei, păstrând totuşi ceva din marea lui simpatie pentru favorit, 1-a avertizat, pe ascuns, să nu se ducă în casa blestemată. loan din Capadocia nu a luat în seamă acest sfat şi, aşa cum convenise cu Antonina, a trecut Bosforul în mare taină şi s-a dus în Rufmiana; a avut, însă, grijă să-şi ia cu el însoţitori de nădejde. Primit de Antonina în grădina vilei, el i-a promis tot ce i-a cerut

şi s-a angajat solemn să acţioneze pentru detronarea împăratului, în acel moment, Narses şi Marcellus, ascunşi în spatele unui tufiş, au năvălit pe neaşteptate din ascunzătoare cu oamenii lor şi au încercat să-1 prindă pe ministru. Atraşi de zarva iscată, gărzile lui loan i-au sărit în ajutor şi s-au aruncat în luptă aprigă. Marcellus a fost rănit în încăierare si, până la urmă, prefectul a scăpat — ajungând în goană în capitală, s-a refugiat în inviolabilul adăpost al Sfintei Sofia.

Dar tocmai această manevră 1-a pierdut pe loan, care, de obicei, dădea dovadă de mai mult sânge rece şi mai multă prezenţă de spirit. Dacă ar fi avut curajul să se prezinte imediat în faţa împăratului, ar fi izbutit, poate, să-1 convingă de nevinovăţia sa; fugind, s-a recunoscut vinovat şi i-a lăsat câmp liber de acţiune Theodorei. Ea a obţinut de la lustinian destituirea prefectului, în conformitate cu uzanţa folosită în dizgraţierile bizantine, loan trebuia să se călugărească. Imediat, chiar în Sfânta Sofia, a fost tuns, cu toată opoziţia sa, şi, cum nu aveau la îndemână veşmintele necesare pentru noua sa postură, i s-a pus pe umeri anteriul unui preot ce se ocupa de tezaurul bisericii şi se afla atunci, întâmplător, de faţă. Procopios relatează că preotul se numea August, aşadar, prevestindu-i prefectului că, într-o zi, va purta veşmintele lui August, oracolele nu au fost mincinoase.

Niciodată loan din Capadocia nu s-a resemnat; niciodată n-a vrut să îndeplinească sarcinile de preot, pentru a putea, cândva, liber, să revină la vechile-i preocupări, în

continuare încrezător în norocul său, era plin de speranţă şi se mângâia la gândul că va reintra, repede, în graţiile *basileului.* De altfel, Iustinian 1-a tratat cu o indulgenţă deosebită. Exilat la marginea Cyzicului, Ioan a primit înapoi, din bunăvoinţa imperială, majoritatea bunurilor care-i fuseseră, iniţial, confiscate; şi cum avusese prudenţa, în perioada sa cea mai prosperă, să pună în siguranţă o bună parte din avere, a rămas extraordinar de bogat — în liniştitul şi luxosul său loc de refugiu, trăia pe picior mare şi ar fi putut fi deplin fericit, dacă s-ar fi putut consola de pierderea măreţiei şi puterii sale de altădată.

Opinia publică din Constantinopol era, însă, indignată că un om atât de rău ispăşea în condiţii atât de blânde crimele comise şi ducea, în mod total nedrept, o viaţă mai plăcută ca niciodată. Din fericire pentru morală, Theodora veghea, în timpul crizei prin care tocmai trecuse, cea mai serioasă din viaţa ei de împărătească, tremurase pentru poziţia ei înaltă; de aceea, niciodată nu 1-a iertat pe omul care a ameninţat-o. Ura ei fusese doar parţial satisfăcută, însă nu s-a potolit niciodată; 1-a urmărit cu răzbunarea ei înverşunată până în ultima clipă a vieţii.

La conducerea bisericii din Cyzic se afla un episcop pe nume Eusebiu, neiubit de nimeni, în zadar se ceruse la curtea imperială destituirea lui; prin intrigile şi prin creditul pe care-1 avea la palat, până atunci, îşi păstrase postul, în urma nemulţumirii crescânde, s-a format un complot şi Eusebiu a fost asasinat în forumul din Cyzic.

Se ştia că loan nu se avea bine cu episcopul şi Theo-dora a profitat îndată de ocazie ca să-1 compromită. A trimis o comisie senatorială pentru a deschide o anchetă; loan a fost arestat, închis, bătut cu vergile, ca un hoţ sau un tâlhar de drumul mare. Totuşi, nevinovăţia lui era atât de evidentă încât n-a fost posibil să fie condamnat la moarte. Dar, pentru a i se cânta în strună împărătesei, i s-au confiscat toate bunurile, chiar şi hainele, lăsându-i-se doar o tunică, şi a fost re-exilat în îndepărtatul Egipt. Pentru a-1 umili mai mult pe fostul ministru, căpitanul corăbiei avea ordin ca, în fiecare port în care făcea escală, să-1 debarce pe loan, obligându-1 să cerşească bani de la trecători; şi ex-prefectul Pretoriului, ex-patriciu, ex-consul, lipsit acum de orice titlu şi de orice mijloc de trai, a fost văzut întinzând mâna după milostenii. Până la urmă, a fost surghiunit în Antiohia, dar şi acolo 1-a ajuns ura Theodorei. *Basilissa* nu uita: s-a străduit să-i descopere pe asasinii episcopului din Cyzic şi, prin ameninţări şi promisiuni, 1-a determinat pe unul din ei să-1 acuze pe loan că pregătise asasinatul; dar celălalt, în ciuda torturilor, n-a vrut să mintă ca să se salveze denunţând un nevinovat. In acest fel, loan a scăpat, dar, până la moartea persecutoarei sale, a rămas în exil, vieţuind în condiţii mizerabile, adesea maltratat de paznicii săi.

Chiar aruncat în cea mai lucie sărăcie, acest bărbat energic nu şi-a pierdut curajul, încrederea în sine şi o-brăznicia. Deşi dizgraţiat, se distra, pe socoteala celor

din Alexandria, reamintindu-le, în calitatea sa de fost ministru de Finanţe bine informat, că îi datorau bani *cezarului.* Acest om exilat, lipsit de toate şi părăsit de toţi, visa încă la tronul la care râvnise. Şi iată că, într-o zi, imediat după moartea Theodorei, a reapărut în Con-stantinopol, la fel de îndrăzneţ si de impertinent, la fel de încrezător în steaua lui. Dar era prea târziu, în şapte ani, lustinian avusese timpul să-1 uite pe fostul său favorit: loan din Capadocia nu i-a putut reintra în graţii şi a murit purtând veşmântul de preot în care-1 îmbrăca-seră cu forţa.

în atotputernicul ministru, inteligent, ambiţios şi fără scrupule ca şi ea, Theodora îşi găsise, cu adevărat, un adversar pe măsură. De aceea, şi-a folosit toate resursele minţii ei „bogate în născociri", aşa cum o prezintă cronicarii, şi, din lupta grea în care s-a angajat, a ieşit victorioasă şi putea fi mândră de această victorie.

Prin mijloace la fel de ingenioase, a ştiut să-1 menţină în subordinea ei, credincios şi activ, pe un bărbat de-a cărui influenţă avea, în mod justificat, motive să se teamă. Istoria legăturilor Theodorei cu Belizarie şi cu soţia acestuia, Antonina, este la fel de instructivă pentru dezvăluirea caracterului suveranei ca şi lupta ei cu loan din Capadocia.

IX

Theodora si Belizarie

Prin victoriile sale strălucite pe câmpul de luptă, prin renumele, bogăţia şi popularitatea sa, Belizarie, ca şi loan din Capadocia, reprezenta pentru Theodora un rival serios în competiţia pentru primul loc pe lângă împărat; probabil unul chiar mai de temut decât loan, deoarece ţinea în mână forţa armată care, în Bizanţ, putea deveni oricând instrumentul unei revoluţii.

Belizarie a fost cel mai mare general al epocii, învingător al perşilor, al ostrogotilor, al vandalilor, cuceritor al Africii şi-al Italiei, adusese doi regi prizonieri la picioarele lui lustinian, tezaurele lui Genseric şi Theodoric în vistieriile Tezaurului Bizanţului şi dublase întinderea imperiului. După căderea Cartaginei, a fost considerat, în Hipodromul în sărbătoare, ca un demn reprezentant al gloriei romane de altădată. Ore întregi, în faţa mulţimii entuziaste, au defilat prăzile bogate din Africa supusă de el: tronuri de aur, vase de mare valoare, grămezi de pietre preţioase, veşminte magnifice, trăsuri luxoase şi lungul cortegiu al prizonierilor barbari, cu părul arămiu, printre care se afla Gelimer, îmbrăcat încă în purpura regală, aruncând în jur priviri când melancolice,

când ironice. Din carul său triumfal, Belizarie împărţise poporului, cu dărnicie, vase din argint, centuri din aur şi monezi cu efigia imperială — iar Constantinopolul recunoscător îi înălţase acestui învingător statui de aur şi, pentru a comemora „gloria romanilor" reînviată, asociase, pe medalii, imaginea lui Belizarie cu aceea a împăratului lustinian. După cucerirea Ravennei, la fel, timp de mai multe săptămâni, Bizanţul a fost în sărbătoare, cinstind renumele generalului său. Când trecea pe străzi, urmat de pitoreasca sa escortă, alcătuită din soldaţi goţi, persani, mauri sau vandali, pentru a se duce la Palatul Sacru, mulţimea parcă nu se mai sătura să-i admire trupul înalt, faţa frumoasă, aerul nobil şi mândru. I se lăudau pretutindeni virtuţile, curajul, victoriile; era aclamat, se îngrămădeau în jurul lui pentru a-1 saluta şi a i se adresa. El se supunea tuturor acestor manifestări, prietenos, având pentru fiecare un cuvânt bun; şi, în mijlocul armatei sale compuse din şapte mii de oameni de gardă devotaţi, părea să fi ajuns la acel apogeu al carierei, un rege învingător revenit în capitala sa.

Era idolul soldaţilor şi al poporului. Trupele îl adorau pentru extraordinara lui cutezanţă care-1 îmboldea să pornească la atac, expunându-se aceloraşi pericole ca şi ei, aidoma unui soldat-călăreţ oarecare, mereu în fruntea escadroanelor sale; îl iubeau, de asemenea, şi pentru generozitatea lui, dărnicia sa în bani şi în alte recompense fiind arhicunoscută. Considerau o deosebită onoare să fie alături de el; cei mai curajoşi din învinşii săi erau

mândri că îl pot servi; doar ca să fie lăudaţi de el, oamenii din garda lui sfidau orice pericol, foarte fericiţi că pot fi ucişi în slujba generalului lor. Cei din provincii îl adorau pentru cumpătarea pe care le-o impunea soldaţilor săi, pentru permanenta grijă de a cruţa teritoriul în care se aflau, pentru preocuparea de a plăti, până la ultimul bănuţ, produsele rechiziţionate. La Constantinopol, poporul uitase sângeroasa reprimare a răscoalei Nika, tot opera lui, şi, amintindu-si doar de triumfurile militare externe, îl proclamase cel mai mare general din lume. Până şi duşmanii îi respectau aceste calităţi. Simpla lui prezenţă în fruntea trupelor dădea armatei siguranţa izbânzii; numele său asigura victoria. Nu a depins decât de el ca să ajungă rege în Italia cucerită, să domnească peste goţii pe care îi învinsese şi care, buni cunoscători într-ale artei militare, îi oferiseră tronul. Cu această aureolă strălucitoare, fiind şi bogat ca un Cressus, Be-lizarie părea făcut să devină stăpân al imperiului. „Nu cred, spunea un martor al acelor vremuri, că, dacă ar fi dat el o poruncă, ar fi îndrăznit cineva să i se opună; toată lumea era gata să-1 asculte, atât din respect pentru virtuţile sale cât şi din teamă de puterea lui."

Implicat în înaltele probleme de conducere, consilier al palatului, cu atât mai ascultat cu cât se părea că este prea puternic pentru a nu-şi pune în practică ideile, Be-lizarie era omul cel mai de vază din Bizanţ. Din această cauză, fără a şi-o dori, fără ca măcar să se gândească la aceasta, îi neliniştea pe toţi cei care deţineau puterea.

loan din Capadocia îl ura, văzând în el un adversar de prestigiu; Theodora nu-1 plăcea deloc, temându-se ca nu cumva să fie, într-o zi, tentat să dea o lovitură de stat; lustinian, cu toată încrederea, relativă, pe care o avea în camaradul său din tinereţe, îl privea circumspect, ca pe un eventual înlocuitor, în plus, circula în capitală zvonul că Belizarie nu aştepta decât o ocazie pentru a răsturna conducerea existentă.

Din fericire pentru împărat, lui Belizarie nu-i plăcea politica. Era un soldat loial şi fidel; nu şi-a dorit niciodată altceva. Compatriot al *basileului,* fiind alături de el încă de la început, chiar înainte de urcarea lui pe tron, s-a considerat mereu legat de stăpânul său prin angajamente mai solide decât ceilalţi supuşi; când lustinian i-a cerut să-i jure că, niciodată, cât va trăi, nu va pretinde tronul, Belizarie a depus, fără ezitare, jurământul — şi 1-a respectat. Caracterul său extrem de onest nu-i permitea perspective într-atât de ambiţioase, însetat doar de onoruri, de glorie, de popularitate, nu visa să preia puterea supremă; ar fi fost incomodat să se afle în rândul întâi. Curajos pe câmpul de luptă, general competent, nu prea avea, în afara milităriei, idei personale şi iniţiativă; făcut să execute, să servească, nu voia decât să rămână un bun servitor, un instrument eficient dar docil în faţa dorinţelor imperiale. Foarte respectuos cu toţi cei din conducerea existentă, modest, rangul înalt la care ajunsese îl încurca, uneori; şi, pentru a i se ierta poziţia atinsă, pe merit, se umilea mai mult decât era necesar.

Ştia că împărăteasa nu-1 privea cu ochi buni: ca să-i înlăture bănuielile, îndeplinea pentru ea multe misiuni, unele destul de incerte din punct de vedere al eticii. Ştia că lustinian simţea destulă invidie la adresa gloriei sale, râvnindu-i averea şi renumele: s-a străduit, din prea multă slăbiciune, să-1 liniştească, fiindcă acestui erou neînfricat de pe câmpul de luptă îi lipsea curajul între civili. Toată viaţa i-a fost teamă de duşmănia Theodorei, ferindu-se ca de foc să se certe cu ea; pentru a avea trecere la curte, s-a lăsat, prea uşor, implicat în intrigile femeilor. Belizarie a fost un produs de excepţie al unei epoci, din păcate, însă, al uneia de decadenţă: de aici lipsa de iniţiativă, de fermitate, până la urmă, chiar de energie. Toată viaţa, fără a protesta, s-a lăsat denunţat, calomniat, umilit; a acceptat, fără să murmure, cele mai injuste tratamente şi dizgraţieri — şi nu a fost menajat, în armata din Africa, drept precauţie, palatul a plasat, chiar în statul său major, spioni, care raportau la Constantinopol, denaturându-le, până şi cele mai mici fapte şi decizii ale sale. în armata din Italia, se afla, pentru a-1 supraveghea, Narses, omul de încredere al Theodorei, cu însărcinarea scrisă ca, la nevoie, să-1 împiedice pe general să acţioneze, în trei sau patru rânduri, brusc, fără nici un motiv, i s-a retras comandamentul; s-a ajuns până într-acolo încât i s-a interzis să mai aibă aghiotanţi sau ordonanţe şi i s-a confiscat o parte din bunuri. După prima etapă a campaniei din Italia, atât de plină de glorie, i s-au refuzat onorurile triumfului; i s-au făcut după

încheierea campaniei, dar 1-au pus într-o lumină atât de neplăcută încât şi-a pierdut tot prestigiul de militar. Dar acestea erau metode folosite în mod excepţional. Pentru a-1 ţine pe Belizarie şi mai bine în frâu, Theodora a găsit un mijloc mai eficace: Antonina.

Dacă cele spuse în *Istoria secretă* sunt adevărate, Antonina, ca şi Theodora, ar fi avut o tinereţe destul de tulbure. Fiica unui conducător de care din Circ şi a unei femei uşoare, a dus, la început, o viaţă foarte destrăbălată; apoi, s-a căsătorit cu un bărbat mediocru şi a născut mai mulţi copii, printre care un fiu, numit Fotius. Rămasă văduvă, 1-a întâlnit pe Belizarie şi, deşi nu mai era tânără — când lustinian s-a urcat pe tron, ea avea peste

patruzeci de ani — a reuşit să-1 cucereasc ă pe vestitul general. Şi înainte şi după căsătorie, el a iubit-o cu atâta pasiune încât oamenii simpli din Bizanţ, după obiceiul lor de-a se îndoi de sinceritatea sentimentelor, erau convinşi că numai prin vrăji reuşise Antonina să-1 facă s-o iubească astfel, cu atâta credinţă şi constanţă, în orice caz, Belizarie a adorat-o nebuneşte, dovedind, o dată în plus, că era o fire slabă; incapabil să se despartă de ea, o lua cu el întotdeauna, şi în campaniile militare, în Africa, în Orient şi în Italia, permiţându-i să participe la consilii. Pentru ea a sacrificat acţiuni militare decisive, şi-a uitat îndatoririle de general şi interesele superioare, de stat; pentru ea a consimţit să participe la cele mai dubioase intrigi şi, doar pentru a-i fi pe plac, a acceptat orice compromis. Până şi prietenii lui Belizarie

erau scandalizaţi de această pasiune exagerată; total supus influenţei soţiei n-a înşelat-o niciodată şi ţinea negreşit seama de sfaturile sale.

Trebuie să recunoaştem că şi Antonina era foarte inteligentă, îndrăzneaţă şi chibzuită, în timpul asediului Romei, a fost deosebit de curajoasă — a trecut, împreună cu o escortă mică de călăreţi, printre liniile asediatorilor, în scopul urgentării venirii forţelor de sprijin, în cea de-a doua campanie militară din Italia, a urmărit, din primele rânduri, acţiunea pentru înlăturarea asediului Cetăţii Eterne. Mintea ei inventivă surprindea şi cele mai mici amănunte, în timpul traversării Mediteranei, pe unul din vasele escadrei cu care ducea, în Africa, armata lui Belizarie, a găsit mijlocul de a-i servi generalului la masă apă bună de băut, păstrând-o în mari amfore de sticlă, pe care le-a îngropat în nisip, pe fundul calei, ferindu-le de razele soarelui.

A fost, întotdeauna, preocupată de cariera lui Belizarie, de aceasta depinzând şi situaţia ei; nu a stat pe gânduri să întreprindă o lungă călătorie, din Italia la Constantinopol, pentru a obţine întăririle de care el avea nevoie; ca să-şi ajute soţul, s-a folosit de toată influenţa ei la curte.

Aşadar, având-o la mână pe Antonina însemna să-1 aibă şi pe Belizarie: Theodora şi-a dat seama de aceasta foarte repede. La început, se pare, împărăteasa n-o prea simpatiza pe soţia generalului. Să fi fost, oare, nemulţumită din cauza aventurilor scandaloase ale pătimaşei

femei, care continuaseră şi după căsătorie şi îl făcuseră, foarte repede, ridicol pe Belizarie, soţul său? Se poate. Dar nu se temea, mai curând, că Antonina i-ar fi putut da generalului sfaturi care să primejduiască tronul lui lustinian? Antonina era intrigantă pentru că genul acesta de activitate o distra; se dovedea foarte pricepută în a-şi pune în practică uneltirile, destul de lipsită de scrupule, ascunsă şi violentă; mai era şi ambiţioasă, dornică de putere şi de trecere la curte, şi, în special, mai ascuţită la minte şi mai voluntară decât Belizarie. Pe bună dreptate, Theodora se temea că, într-o bună zi, o femeie ca aceasta va reuşi să-1 abată pe generalul-patriciu de la obişnuita sa fidelitate şi loialitate faţă de suveran, aşa că basilissa a încercat să-şi întărească prietenia cu Antonina, ca să-i poată mai uşor supraveghea pe amândoi.

Când, la 22 iunie 533, flota bizantină a părăsit Constan-tinopolul, îndreptându-se spre Africa, patriarhul Epifan, pentru a dobândi binecuvântarea cerească pentru pioasa acţiune, a îmbarcat pe vasul-amiral un tânăr soldat, proaspăt convertit la creştinism şi botezat în ajun. Se numea Teodosie şi era, de câtva timp, aghiotant al lui Belizarie: din această cauză, patriciul şi soţia sa doriseră să-i fie naşi la botez şi, prin această sfântă înrudire, îl considerau fiul lor adoptiv. Curând, Antonina a început să-i arate mai mult interes. In timpul traversării Medite-ranei, s-a îndrăgostit de-a binelea de tânăr şi, cum, odată îndrăgostită, nu era femeia pe care s-o reţină vreun scrupul, i-a devenit, curând, amantă. La început, totul

s-a petrecut cu discreţie; apoi, destul de repede, nu şi-a mai tăinuit legătura cu Teodosie. Toţi servitorii ei erau la curent: numai Belizarie rămăsese neştiutor. Totuşi, într-o zi, la Cartagina, i-a surprins pe cei doi, într-o cameră de la subsolul palatului, într-o postură care nu mai lăsa loc vreunei îndoieli şi, desigur, a reacţionat foarte violent. Dar Antonina i-a replicat, cu îndrăzneală: „Tocmai căutam, tânărul şi cu mine, să ascundem în acest loc câteva obiecte preţioase, din prăzile de război, ca să nu încape cumva în mâinile împăratului". Patriciul iubea mult banii, dar îşi iubea şi mai mult soţia. S-a lăsat, deci, repede convins şi a preferat să nu creadă în ceea ce văzuse cu propriii ochi. încurajată de această orbire, Antonina nu s-a mai ferit de-atunci, iar, când Belizarie a părăsit Africa pentru a se duce în Bizanţ ori, la fel, când, în anul următor, a plecat în Sicilia, urmân-du-1 pe soţ, şi-a luat amantul cu ea, obţinând chiar, datorită slăbiciunii lui Belizarie, ca Teodosie să fie numit intendent al casei patriciului.

La Siracuza, Antonina a scandalizat pe toată lumea prin modul în care nu se sfia să facă paradă cu legătura ei. Dar nu îndrăznea nimeni să protesteze făţiş: era cunoscută dragostea lui Belizarie pentru soţia sa şi, mai ales, se ştia cât este de periculos ca Antonina să te urască; toată lumea socotea că este mai prudent şi mai profitabil să fii în termeni buni cu ea, decât să-i informezi soţul. O cameristă, pe nume Macedonia, nemulţumită de stăpâna ei, s-a hotărât, totuşi, ca, în mare taină,

să-i povestească lui Belizarie despre infidelităţile soţiei sale, aducând ca martore două sclave din serviciul An-toninei. Patriciul s-a înfuriat şi a poruncit ca Teodosie să fie imediat ucis; dar soldaţii însărcinaţi cu executarea ordinului au calculat că e mai înţelept să-1 avertizeze pe tânăr, care a putut fugi, găsindu-şi adăpost în sanctuarul din Efes. Vicleana Antonina a ştiut, şi de data aceasta, să iasă basma curată din încurcătură: 1-a convins lesne pe Belizarie că era victima unei groaznice calomnii şi, apoi, pentru a nu se mai petrece astfel de incidente, 1-a somat să-i denunţe pe cei care o trădaseră. Cameristei prea guralive şi celor două sclave necredincioase li s-au tăiat limbile; apoi, cusute în nişte saci, au fost aruncate în mare.

Antonina s-a răzbunat la fel de crud şi pe alţi duşmani pe care i-a depistat în anturajul lui Belizarie. Unul dintre ofiţerii de stat major, Constantin, îndrăznise să comenteze: ,,Eu i-aş fi dat drumul amantului şi aş fi ucis femeia". Antonina n-a uitat spusele lui. Cu multă răbdare, pas cu pas, şi-a ţesut plasa în jurul patriciului şi, până la urmă, 1-a convins de reaua-credinţă a lui Constantin. Cum ofiţerul era foarte ţâfnos şi destul de insolent, nu i-a trebuit prea multă străduanie să-i facă să se certe pe cei doi bărbaţi, în plus, Constantin a comis greşeala, în timpul campaniei din Italia, să-şi însuşească mai multe obiecte preţioase de-ale unei persoane însemnate din Ravenna şi, cu toată insistenţa generalului, n-a vrut să le dea înapoi. Patriciul şi-a pierdut răbdarea.

Supărat, 1-a întrebat pe ofiţer dacă stăruie în refuzul său de a-i da ascultare şi, cum celălalt a continuat să reziste, a chemat gărzile. ,,Ca să mă omoare, desigur!" a strigat Constantin, care ştia cât de drag îi este Antoninei; pe neaşteptate, şi-a scos pumnalul şi a încercat să-1 ucidă pe Belizarie. A fost arestat, închis şi torturat până la moarte. Antonina era răzbunată.

La cererea soţiei sale, Belizarie s-a grăbit să-1 recheme pe Teodosie. Acesta s-a lăsat rugat. Patriciul îl luase, în armata din Italia, şi pe fiul Antoninei, Fotius, pentru că simţea pentru tânăr o dragoste cu adevărat părintească. Dar Fotius îl ura pe Teodosie, bănuindu-i acestuia legătura cu mama sa şi invidiindu-1 pentru bunăvoinţa pe care i-o arăta Belizarie; iar Teodosie, departe de-a fi prea curajos, a declarat că nu va reveni la post câtă vreme Fotius se va afla în anturajul generalului, între amant şi fiu, Antonina n-a stat în cumpănă; a aranjat lucrurile în aşa fel încât Fotius, plictisit şi scârbit, a cerut să fie retrimis în Bizanţ; şi, sub privirile îngăduitoare ale lui Belizarie, Teodosie şi Antonina şi-au reînnodat povestea de amor. După cucerirea Ravennei, Antonina a revenit, în triumf, în capitală, între soţul si amantul ei. Theodora aflase de mult de această legătură, care dura de şapte ani şi despre care toată lumea vorbea, iar Antonina ştia şi ea că împărăteasa este la curent cu aventurile ei. De altfel, complicitatea aceasta le-a şi apropiat pe cele două femei. Pentru a-i schimba suveranei părerea în ceea ce-o privea, soţia lui Belizarie s-a

pus la dispoziţia *basilissei* şi a reuşit, cât a stat în Italia, să contribuie decisiv la înlăturarea duşmanului acesteia, papa Silver. Theodora, care preţuia priceperea Antoni-nei, şi-a dat seama că, ocrotindu-i amorurile, putea face din ea o unealtă devotată politicii sale şi o chezăşie a fidelităţii lui Belizarie. Unite prin interese comune si cunoscându-se mai bine, curând, au început să se placă: Antonina a devenit prima-favorită, prietena intimă, confidenta Theodorei; a fost înălţată la rangul de primă-doamnă a casei împărătesei; de-acum sigură pe situaţia ei, soţia generalului n-a mai avut nici o reţinere.

Teodosie începuse, totuşi, să se îngrijoreze de acest adulter expus în văzul lumii şi poate că era şi plictisit de o amantă atât de acaparatoare. Si-a luat zborul din nou, dar, de data aceasta, pentru a fi lăsat în pace, s-a călugărit. Antonina era disperată: a îmbrăcat doliul, n-a mai vrut să vadă pe nimeni şi, plângând mereu, se vaită oricui, chiar în faţa lui Belizarie, de pierderea credinciosului, iubitorului şi fermecătorului său prieten. Era atât de nefericită încât nemaipomenit de înţelegătorul ei soţ le-a cerut audienţă lui lustinian şi Theodorei, decla-rându-le că nu se putea lipsi de omul fără egal care era Teodosie şi implorându-i să i-1 aducă înapoi. Mai mult, cum trebuia să plece în Orient, unde urma să conducă armata în campania din Persia, a fost de acord, contrar obiceiului sau, să o lase pe Antonina în capitală. Ime-diat după ce a plecat generalul, Teodosie, care până

atunci nu se învoise să părăsească mănăstirea, s-a grăbit să-şi întâlnească amanta, în secret.

Dragostea o făcea pe Antonina să uite de orice precauţie. Fiind singur, influenţat de „binevoitori", Beliza-rie putea oricând să-i descopere infidelitatea. Fotius a fost cel dintâi care 1-a informat. Ştiind că mama lui îl urăşte şi se străduise, nu o dată, să-1 discrediteze în ochii tatălui său vitreg, ba, după cum se zvonea, ar fi fost în stare chiar să-1 asasineze, s-a hotărât: i-a explicat lui Belizarie că nevasta lui nu numai că-1 înşela, ci îşi bătea şi joc, cu multă neruşinare, de lipsa lui de bărbăţie. De data asta, generalul s-a supărat cu adevărat. L-a rugat pe Fotius să-1 ajute să-şi spele onoarea. Dar nici în acest moment de cumpănă nu înţelegea că vina era, în primul rând, a Antoninei: „Continui să-mi iubesc soţia, suspina Belizarie. îl voi pedepsi pe nemernicul acela, care mi-a pătat onoarea, dar ei nu-i pot face nimic rău. Totuşi, câtă vreme trăieşte Teodosie, nu pot s-o iert." Cu toată această mărturisită reţinere, deşi era convins că nu se poate bizui pe Belizarie, Fotius a hotărât să-1 pedepsească pe Teodosie. Cei doi, tată si fiu, au jurat solemn, pe Sfânta Scriptură, că se vor sprijini şi că, la nevoie, vor muri împreună. Apoi, au aşteptat momentul oportun.

Era în anul 541. Antonina tocmai îi adusese un mare serviciu Theodorei, contribuind decisiv la înlăturarea lui loan din Capadocia, şi importanţa ei în ochii suveranei crescuse, în aceste condiţii, s-a simţit mai mult decât

;

sigură că poate, fără nici un risc, să-şi reîntâlnească soţul şi, după ce şi-a expediat amantul în Efes, a pornit spre tabăra militară. Cu totul neaşteptat pentru ea, 1-a găsit pe Belizarie furios. Imediat ce a aflat că soţia sa venise în tabără, grăbit să-şi rezolve problemele personale, uitându-şi de sarcinile de război, a evacuat teritoriul persan pe care-1 invadase. Pentru prima oară în viaţă a primit-o foarte aspru pe Antonina şi se gândea chiar s-o omoare, în acelaşi timp, Fotius 1-a tras de limbă pe unul dintre eunucii mamei sale şi, aflând unde se ascundea Teodosie, 1-a prins în biserica Sfântul loan din Efes, bucurându-se de complicitatea episcopului local, apoi, punând mâna pe toate bunurile amantului mamei sale, 1-a dus, sub pază drastică, într-un castel îndepărtat din Cilicia.

Belizarie şi Fotius au greşit grav acţionând astfel. Theodora nu putea îngădui ca prietena ei să păţească una ca asta. Foarte nemulţumită de ce se întâmplase, 1-a rechemat imediat pe Belizarie la ordin, în Bizanţ. Am văzut cum s-a răzbunat, pentru insultele aduse favoritei sale, pe Fotius şi pe prietenii lui şi cu câtă abilitate i 1-a readus Antoninei în braţe pe dragul ei amant. Totodată, a reinstalat pacea în căminul lui Belizarie. Nestinsa dragoste a generalului pentru soţie îi

ând ulcise resentimentele înaintede a se întoarce în capitală; văzând cum se preschimbase din leu furios într-un blând mielu şel, şi parcă pes

te noapte, oamenii de rând din Constantinopol, care urmăreau curioşi această tragi-comedie, se întrebau

ce descântece i se mai făcuseră de astă-dată. Theodorei, deci, nu i-a fost prea greu să-i împace, deşi, la început, generalul s-a lăsat rugat. Dar Teodosie murise, între timp, şi porunca împărătesei suna categoric. S-a împăcat vesel cu Antonina şi, aparent, nu prea i-a mai păsat de soarta lui Fotius si-a prietenilor săi.

Făcându-i astfel pe plac *basilissei,* comportându-se ca un laş şi un sperjur, această aventură i-a afectat grav prestigiul lui Belizarie. Dar a păstrat în suflet o ură ascunsă celor două femei care-1 umiliseră. Retrimis pe front în anul 542, a condus destul de nefericit operaţiunile militare, ba se zice că şi-a permis chiar să se manifeste ca un răzvrătit, supărând-o rău pe Theodora. împărăteasa a socotit de cuviinţă că trebuia să-i dea o lecţie. Destituit din funcţia de comandant al armatei, Belizarie a fost adus sub escortă la Constantinopol; primise şi ordinul ca toţi banii pe care-i avea să-i dea unui eunuc al *basilissei* şi să-i lase în tabăra militară pe toţi oamenii foarte credincioşi din garda sa personală. A fost tratat cu răceală de suverani, iar prietenii îl ţineau la distanţă, pentru a nu se discredita, la rândul lor; patriciul părea că ajunsese în prag de dizgraţiere. Era un spectacol foarte trist să-1 întâlneşti pe ex-generalissim abătut, pe stradă, părăsit de toţi, încruntat şi îngrijorat, temându-se le fiece pas c-ar putea fi ucis, închipuindu-şi că vede jurul lui numai asasini.

Antonina, între timp, dobândise mare trecere la palat; devenise prietena intimă şi tovarăşa de nedespărţit a împărătesei; din cauza celor întâmplate între dânşii în anul precedent, continua să se afle în relaţii proaste cu soţul ei. Cu multă abilitate, Theodora s-a hotărât să-i împace definitiv, urzind un plan în aşa fel încât Belizarie să fie încredinţat că iertarea o dobândise mulţumită Antoninei, devenindu-i, astfel, pentru totdeauna îndatorat celei care îl salvase, într-una din zile, Belizarie, prezentându-se la o audienţă imperială, conform uzanţelor, a fost întâmpinat de toată lumea prezentă cu ostilitate, pe deasupra, expus unei atitudini de-a dreptul injurioase a servitorilor de la curte. Seara, când a revenit acasă, foarte neliniştit de soarta lui, s-a aruncat îmbrăcat pe pat, tremurând de spaimă, nemaiavând parcă nici urmă de curaj sau demnitate. Antonina, la ea în cameră, se plângea în gura mare că este bolnavă şi se plimba de colo-colo. Se făcuse noapte. Brusc, s-au auzit bătăi violente în poarta palatului: „Din ordinul împărătesei!" striga un herald. Belizarie, crezând că totul este pierdut, a rămas nemişcat, convins că venise clipa din urmă, că va primi lovitura de graţie. Care nu i-a fost, însă, mirarea când a auzit ce se spunea în scrisoarea adusă de mesagerul nocturn: „Tu ştii, dragul meu, cât de mult rău ne-ai făcut. Dar eu am faţă de soţia ta mari obligaţii şi, din această cauză, m-am hotărât să te iert. Află, aşadar, că numai ei îi datorezi faptul că mai eşti astăzi în viaţă; tot ei trebuie să-i mulţumeşti şi pentru că, pe viitor, poţi

spera să-ţi rea oMndeşti onorurile." Antonina cunoştea dinainte conţinut scr js orii şi-i pândea efectele, de după uşă. Reacţia ^ fost prom ptă şi exact cum scontaseră, împărăteasa şi cu ea |n cu lmea fericirii, Belizarie s-a ridicat în capuj oase i or şi, pentru a-i da trimisului *basi-lissei* o dovad^ imediată a recunoştinţei sale, s-a azvârlit, pătimaş, 1^ pj ci oare le Antoninei, cerându-şi iertare, sărutându-i m-^ mleţ s tr ângând-o în braţe şi jurându-i că, de atunci înait^ - va fj sc]av credincios. Umilindu-se, a reuşit, într^ d g vărţ să primească înapoi o parte din averea confisc ata-ţ vec hile onoruri militare şi funcţia de comandant, d^^ ţa pu ţm ă vreme, avea să fie trimis în Italia fără arn^ at^ fără bani şi fără nici un ajutor, de-a trebuit să fin^-^g cheltuielile campaniei din propriul buzunar.

Nu-i uşor s- discern j c ât adevăr şi câtă invenţie se află în aceste p Ovest i r i. A acceptat Belizarie nişte concesii atât de j^ nante în căsnicia cu Antonina? După un întemeiat acc^.g de f ur i e, să fi iertat-o numai pentru a reintra în gra-£ iile împărăteşti? Toate acestea pai' născociri sfruntate ^ are nici nu merită efortul de-a le verifica probitatea. Pu.-t em crec ie că Antonina era favorita Theo-dorei şi că ^ e ij zar i e a tolerat-o, nedorind să intre în conflict cu siv verana; în orice caz, este sigur că s-a servit de soţia s^ pentru a fi agreat la palat. De asemenea, este sigur ca o iubea ne bunеşte. în timpul celei de-a doua expediţv j în i ta ii a> c ând se punea problema elibe-

rării Cetăţii ^3 terne de asediul ostrogoţilor, a intrat în panică auzinc^ c- soţia sa c ăzuse în mâinile duşmanilor

şi, pentru a o salva, şi-a retras brusc trupele, părăsindu-i pe asediaţi, rămaşi la mila Domnului, şi pornind după răpitori, acţiune hazardată şi absolut iresponsabilă pentru un general de armată, în aceste condiţii, capătă o oarecare veridicitate povestea nemăsuratei sale îngăduinţe faţă de soţia adulteră, sub a cărei influenţă se pare că a rămas chiar şi după moartea Theodorei, înalta protectoare a acesteia.

Capitala era încredinţată că Belizarie, părăsind Bizanţul, se va răzbuna printr-o răscoală, plătind astfel umilirile şi dizgraţia. Dar nu-1 cunoşteau bine; Antonina 1-a însoţit în Italia şi era suficientă prezenţa ei ca generalul să-şi respecte îndatoririle fără să crâcnească.

Antonina s-a arătat gata oricând să asculte poruncile *basilissei,* iar Theodora, în schimb, i-a răspuns totdeauna ca o aliată foarte binevoitoare. Cu alte cuvinte, raţionamentul împărătesei s-a dovedit corect: atrăgând-o pe Antonina, 1-a ţinut strâns legat pe Belizarie de jurământul de credinţă faţă de lustinian.

împărăteasa mai nădăjduia ca, prin mijlocirea ace-leiaşi favorite, să-şi împlinească un foarte frumos vis. Belizarie era extraordinar de bogat. Ţinea mult la bani şi nu exagera cu scrupulele pentru a-i dobândi, folosind orice mijloace. A fost bănuit, şi pe bună dreptate, că păstrase pentru el o mare parte, prea mare, din prada de război în urma campaniilor din Africa şi din Italia; se zvonise, de asemenea, că

primise, pentru a-1 înlătura pe papa Silver, cadouri considerabile din partea duşmanilor acestuia. Cert este că n-a ezitat să se instaleze în luxosul

^g^^gUj^^^^^^^^^ ^J^

H^^I^^^^^^^^^HHHJ^^^^^^
^^^^!^T^^»

palat al lui loan din Capadocia — recompensa acordată Antoninei pentru aportul ei la căderea ministrului. Oricum, averea lui Belizarie, după cum nota un cronicar al vremii, era demnă de un împărat. Este explicabil, deci, că lustinian şi Theodora ar fi fost încântaţi s-o acapareze; dar, fie din consideraţie pentru serviciile aduse de Belizarie coroanei, fie în lipsa unui pretext cât de cât plauzibil, n-au îndrăznit s-o confişte, ba s-au prefăcut a nu observa faptul că această bogăţie fusese strânsă în dauna şi pe spezele Tezaurului. Totuşi, împărăteasa nu pierduse speranţa că-şi va putea atinge scopul.

Belizarie avea doar o fiică, Ioana, căreia trebuia să-i revină această moştenire neasemuită: Theodora s-a gândit să o mărite cu nepotul ei, Atanasie. Proiectul acestei căsătorii a făcut parte din condiţiile pactului pe care *basilissa* i 1-a impus generalului în perioada marii lui dizgraţii şi, cu toate că, în sinea lui, era total potrivnic acestei alianţe, patriciul a trebuit să consimtă la încheierea logodnei. Dar, ajungând în Italia, s-a răzgândit şi, în mod surprinzător, Antonina 1-a sprijinit: fie că îşi dăduse seama că Theodora, bolnavă, se apropia de sfârşit, fie din alte motive, a sperat că poate să se opună voinţei suveranei, în zadar *basilissa* trimitea scrisori după scrisori, cerând grăbirea căsătoriei; părinţii s-au apărat cu o serie de argumente, invocând că trebuia, mai întâi, să ajungă ei înapoi în Bizanţ, apoi născocind alte pretexte, care mai de care mai „întemeiate", pentru a amâna clipa întoarcerii. Theodora s-a îngrijorat. O cunoştea pe

Antonina: ştia că, după moartea stăpânei, favorita va uita angajamentele pe care şi le luase şi recunoştinţa pe care i-o datora protectoarei sale. Şi-atunci a încercat să forţeze lucrurile.

A potrivit lucrurile în aşa fel încât să-i apropie pe cei doi tineri şi situaţia a luat rapid o întorsătură care făcea ca desăvârşirea proiectului de căsătorie să devină o ultimă formalitate, absolut necesară. Atanasie şi Ioana s-au îndrăgostit atât puternic încât au trăit împreună, cu complicitatea împărătesei. Legătura lor dura deja de opt luni când a murit Theodora. Puţin după aceea, Antonina a revenit în Bizanţ şi atitudinea ei a dovedit cât de bine o judecase suverana. Ignorând cu desăvârşire promisiunile trecutului, nici n-a vrut să audă de căsătoria proiectată; şi, fără nici o remuşcare pentru reputaţia fetei, compromisă în această aventură, fără s-o tulbure disperarea celor doi îndrăgostiţi, i-a despărţit, ripostând că nu dorea să aibă ca ginere un descendent al Theodorei. Când, puţin după aceea, Belizarie a revenit din Italia, desigur că a fost de acord, după cum îi era obiceiul, cu tot ce hotărâse Antonina.

Dar, dacă, la acest capitol, moartea a dus la destrămarea proiectelor făurite de Theodora, în rest, linia de conduită pe care o stabilise în privinţa lui Belizarie a fost respectată cu stricteţe, chiar dacă autoarea nu mai exista. Până în ultima clipă a vieţii lui, generalul a fost încontinuu suspectat că vânează popularitatea şi că are

planuri de viitor prea ambiţioase. lustinian, deşi 1-a copleşit cu onoruri, nu 1-a menajat la bătrâneţe, umilindu-1 şi dizgraţiindu-1. Aproape imediat după ce, într-un suprem efort, patriciul salvase capitala de un iminent atac al hunilor, din invidie pentru gloria ce iarăşi îi încununase fruntea acestui venerabil general, împăratul 1-a implicat într-un complot; şi, cu toate că nu s-a putut dovedi nimic, *basileul,* într-un acces de mânie, nu i-a mai permis să întreţină o gardă personală, 1-a destituit din toate funcţiile, retrăgându-i toate demnităţile, azvârlin-du-1 în temniţa palatului, în acest fel, spiritul Theodorei îl împingea, în continuare, pe lustinian împotriva acestui supus de temut.

De asemenea, în amintirea mult respectatei sale soţii, împăratul s-a arătat binevoitor cu Antonina, fosta prietenă şi confidentă a *basilissei* — până la moarte a fost acceptată la palat, — aşadar, a continuat politica prin care Theodora dorea să fie resimţită în familia generalului atotputernicia voinţei imperiale; sub acest aspect, opera ei a supravieţuit. Până la sfârşitul zilelor lui, Be-lizarie, ascultând-o pe Antonina, a rămas acelaşi umil, credincios şi docil servitor al lui lustinian.

X

Feminismul Theodorei

Dacă ne putem bizui pe cele descrise în *Istoria secretă,* Theodora manifesta pentru slăbiciunile altora o deosebită îngăduinţă, ca o femeie care cunoscuse viaţa şi nestatornicia naturii umane, într-un oraş mare, precum Constantinopolul, moravurile nu erau fără prihană; familiile nefericite nu se întâlneau rar, iar cazurile de adulter păreau la ordinea zilei: înţelegătoare, în ceea ce-i privea pe supuşii săi, *basilissa* căuta, de fiecare dată, să acopere totul sub mantia ei împărătească. Dacă o femeie avea un amant şi se dovedea atât de neîndemânatică încât să fie surprinsă în flagrant, dădea fuga la palat şi, cu sprijinul suveranei, ieşea mai mereu din încurcătură. Vai de soţul care cerea divorţul şi nu aducea în justiţie probe absolut convingătoare! Era condamnat să-i plătească soţiei o despăgubire egală cu zestrea pe care i-o adusese şi risca să fie biciuit şi închis, în timp ce doamna, sigură că nu va avea neplăceri, îşi expunea, în văzul tuturor, legătura ei ilegală; de aceea, mulţi bărbaţi considerau înţelept să închidă ochii, în acest fel, din cauza părtinirii Theodorei, capitala era total lipsită de morală.

Dacă se iau în consideraţie, pe lângă aceste simple bârfe anecdotice, informaţiile oferite de documentele oficiale, se constată că în Palatul Sacru, la epoca de care ne ocupăm, se făcea mult caz, în mod ipocrit, de o serie de virtuţi, în numeroasele legi ale lui Iustinian care se ocupau de căsătorie, divorţ şi adulter, o idee ce apare permanent dovedeşte marea grijă a împăratului pentru principiul moralităţii publice: „Dorim, scria el undeva, ca femeile să fie înţelepte, să nu se abată în viaţă de la calea cea bună şi să rămână credincioase; să sperăm că vor reuşi!" Trebuie să vedem, însă, care erau faptele pe care *basileul* le considera lipsite de înţelepciune şi necuviincioase. Dacă o femeie era atât de neruşinată încât făcea baie cu bărbaţii, soţul putea cere divorţul; dacă, fără permisiunea soţului, s-ar fi dus să mănânce cu străinii sau dacă, fără acordul lui, ar fi mers la teatru, la curse, la luptele de animale sălbatice, acestea erau motive de divorţ recunoscute de lege. Avea dreptul s-o repudieze, pe bună dreptate, dacă nevasta ar fi rămas noaptea în afara căminului conjugal, dacă, încă din timpul vieţii soţului, s-ar fi gândit la altă căsătorie şi, în special, dacă şi-ar fi luat un amant, în acest ultim caz, soţului i se permitea, după trei avertismente prealabile, să-şi facă singur dreptate dacă îi găsea împreună, fie în casa lui, fie în cea a amantului, fie într-un local, fie la periferie; dacă îi surprindea într-altă parte, de exemplu la biserică, — bisericile foloseau, adesea, ca loc de întâlnire pentru îndrăgostiţi — îi putea da pe vinovaţi pe mâna justiţiei şi, dacă situaţia era limpede, amantul, fără

vreun proces, era condamnat la moarte, iar femeia, încredinţată soţului care putea cere divorţul conform legii. Această lege se purta cu blândeţe faţă de femeia adulteră: după divorţ, era închisă într-o mănăstire şi dacă, după doi ani, bărbatul nu era de acord s-o reprimească, rămânea acolo până la moarte.

întărirea instituţiei căsătoriei, „acest eveniment deosebit de sfânt", aşa cum spune, undeva, lustinian, cu toate garanţiile care ,,s-o facă durabilă şi de nedesfăcut" , însemna pentru împărat o preocupare esenţială. A interzis divorţul prin consimţământ reciproc, deoarece înlesnea întreruperea unirii sacre; a redus numărul de motive de divorţ acceptate, considerându-le drept greşit susţinute pe multe din cele stipulate de vechile legi. De pildă, nu socotea un temei de desfacere a căsătoriei întemniţarea unuia din soţi; nu mai admitea ca nevasta unui soldat, rămasă fără ştiri de la bărbatul ei, să se considere liberă — trebuia o dovadă categorică a morţii soţului pentru ca ea să se poată recăsători. A promulgat pedepsele cele mai severe pentru cei care, dorind să aibă o viaţă mai uşoară, căutau diferite pretexte de a se despărţi de consoartă. In ochii *basileului,* numai dorinţa de a intra într-o mănăstire era acceptabilă; dar trebuia ca aptitudinea pentru cele sfinte să fie serioasă şi durabilă, căci, altfel, legea îi pedepsea foarte sever pe cei care părăseau mănăstirea pentru a reîncepe o viaţă normală.

Ştim că, în orice epocă şi în orice ţară, legea şi aplicarea ei înseamnă două probleme ce nu se pun, în mod

obligatoriu, de acord. Totuşi, severitatea acestei legislaţii ne face să credem că şi din acest punct de vedere, ca şi în atâtea altele, *Istoria secretă* a calomniat-o, într-o bună măsură, pe Theodora. Indubitabil — şi aici trebuie să-i recunoaştem influenţa — situaţia femeii căsătorite s-a îmbunătăţit considerabil graţie legislaţiei iustiniene. A fost apărată de brutalităţile şi de toanele bărbatului. Ea putea nu numai să obţină divorţul pentru purtarea imorală, cunoscută de toată lumea, a soţului ei — „ceea ce le supără, spune lustinian, în mod deosebit pe femei, în special pe cele care se comportă meritoriu" — ci, la fel, să-1 obţină şi dacă bărbatul ar fi încercat să o îndemne şi pe ea la desfrâu; în plus, ea nu mai trebuia să se teamă că va fi repudiată fără motiv real sau că va fi acuzată pe nedrept de adulter. Legea cerea, în acest caz, dovezi fără replică şi îi permitea femeii, dacă acuzaţia era dovedită calomnioasă, să solicite şi divorţul, fără a renunţa la despăgubiri materiale, şi pedepsirea soţului. Bărbatul nu-şi putea bate nevasta fără un motiv legitim; de asemenea, avea nevoie de pricini serioase ca s-o alunge din casă şi legea mai spunea, nu fără o oarecare ironie, că, dacă din acea noapte petrecută în afara domiciliului conjugal, rezultau nişte consecinţe supărătoare, bărbatul era singurul vinovat. Dar, cu toată această intervenţie necesară şi binefăcătoare a legii pentru femeile căsătorite tratate rău sau necorespunzător, Theodora n-a dovedit mai puţin ca lustinian — şi faptele o confirmă — un respect şi o grijă deosebită pentru morala publică.

Artaban era un ofiţer armean, frumos, cu o prezenţă plăcută şi de origine nobilă, înrudit cu familia regală a Arsacizilor, venise să-şi caute norocul în Imperiul Bizantin şi, prin curaj şi hotărâre, prin firea lui generoasă, devenise foarte popular în întreaga armată. Se afla în Africa, în momentul răscoalei militare în care a murit generalul Areobinde, şi s-a îndrăgostit de tânăra soţie a defunctului, pe care evenimentele tulburi o aduseseră în situaţia de fi la discreţia căpeteniei. Prejecta — aşa se numea văduva — era una din nepoatele lui lustinian si ambiţiosul armean spera să aibă mult de câştigat aju-tând-o pe nobila doamnă. Şi nu s-a înşelat. Salvată de el de la sclavie, Prejecta nu i-a refuzat nimic eliberatorului. Nu numai că 1-a îmbogăţit, dar i-a promis că-1 va lua de bărbat; Artaban, ameţit de noile perspective, se şi vedea, în urma acestei căsătorii, pe treptele tronului. Totul mergea de minune: prinţesa revenise la Constantinopol şi lustinian, pentru a le face pe plac îndrăgostiţilor, i-a îngăduit lui Artaban să părăsească trupele de pe câmpul de luptă ca s-o întâlnească. Pentru a micşora diferenţa de rang care-1 separa pe ofiţer de obiectul dragostei sale, lustinian 1-a copleşit cu demnităţi şi onoruri; 1-a numit comandant suprem al contingentelor străine din gardă, şef al ordinii publice şi consul. Chiar atunci, însă, a intervenit ceva care a tulburat rău apele. Lui Artaban îi ieşise cu totul din minte că, odinioară, undeva în Armenia, se mai căsătorise o dată; se despărţise, fizic, de mult, de soţia dintâi şi nici nu mai auzise ceva despre ea. Dar, pe neaşteptate, iată că armeanca a apărut la

Constantinopol, revendicându-şi drepturile legitime şi găsindu-şi o sprijinitoare în împărătească. Theodora s-a arătat inflexibilă în rezolvarea acestei probleme, în care erau puse în discuţie legăturile sacrosancte ale căsătoriei; 1-a obligat pe Artaban să rămână alături de soţia sa şi, în plus, ca măsură de precauţie, a căsătorit-o pe Pre-jecta cu un altul.

Nu şi-a îndulcit severitatea, extrem de preocupată fiind de bunele moravuri, nici faţă de alte două tinere femei de familie nobilă care, rămânând văduve, s-au consolat prea repede, în opinia *basilissei.* Comportamentul lor era un exemplu negativ; Theodora s-a gândit să le recăsătorească, impunându-le ca pretendenţi doi bărbaţi aleşi din clasele cele mai de jos ale societăţii, îngrozite, cele două surori s-au refugiat în bazilica Sfânta Sofia, crezând că pot scăpa. Dar Theodora nu s-a lăsat înduioşată de disperarea lor, aşa că tinerele a trebuit să se predea şi, cu toate că, din milă pentru soarta lor, doi bărbaţi nobili le ceruseră în căsătorie, au fost obligate să accepte soţii propuşi de împărătească. Trebuie să adăugăm că, după această pedeapsă, *basilissa* a avut, totuşi, grijă de îmbunătăţirea situaţiei lor, străduindu-se să-i ridice pe soţi în posturi mai de soi, acordându-le onoruri şi daruri scumpe.

Este foarte posibil, ţinând seama de firea autoritară a Theodorei şi de obişnuinţa de a subordona toate problemele scopurilor ei politice, ca împărăteasa să se fi amestecat, adesea, în chestiuni de familie care n-o priveau. I s-a reproşat că punea la cale alianţe matrimoniale cu

acelaşi despotism cu care conducea treburile statului, căsătorind şi divorţând oamenii fără să-i consulte, după bunul ei plac. Am relatat cum s-a străduit să împiedice căsătoria fiicei lui Germanos şi cum s-a zbătut să o realizeze pe cea a fiicei lui Belizarie. Totuşi, în aceste intervenţii nu putem vedea doar un capriciu; de cele mai multe ori, ele erau necesare pentru înfăptuirea planurilor politice ale împărătesei. Astfel, măritând-o silnic pe văduva Prejecta, i 1-a menit pe-un nepot al acelui Hypa-thios pe care, odinioară, răscoala Nika îl proclamase împărat, căci gândul ei era să anihileze încă un eventual pretendent la tron; din aceleaşi raţiuni a sprijinit, la început, şi amorurile Antoninei, pentru ca, apoi, să o împace cu Belizarie. Când interesele ei intrau în joc, nu mai conta morala, ca şi atunci când era vorba de a-şi ajuta rudele sau prietenii. Se ştie cât de strălucit le-a căpătuit pe sora sa, Comito, şi pe nepoata sa, Sofia; la fel a reuşit şi cu fiica lui Chrysomallo, prietena sa, măritând-o cu fiul lui Hermogene, şeful personalului casei imperiale. Saturninus — acesta era numele tânărului — fusese logodit cu o rudă de-a sa, drăguţă, castă şi de familie nobilă; cu forţa, împărăteasa a anulat proiectul de căsătorie şi 1-a obligat să se însoare cu fiica lui Chrysomallo. Treburile s-au aranjat după dorinţa împărătesei, dar, după nuntă, Saturninus s-a plâns prietenilor săi că mireasa nu fusese virgină. Rău a făcut! Theodora 1-a arestat şi a pus să fie bătut cu vergile, să se înveţe minte, a spus ea, ca altă dată să fie mai puţin guraliv.

Şi alte matrimonii obligatorii au fost, de asemenea, opera ei şi, trebuie s-o mărturisim, din respect pentru adevăr, nu întotdeauna au fost reuşite. Cunoaştem, însă, prea puţine detalii despre aceste ratări; o caracteristică este, totuşi, lesne de remarcat, în toate combinaţiile plănuite, Theodorei îi păsa prea puţin de bărbaţi: ca femeie, era întotdeauna, după cum spunea un istoric, „împinsă în mod natural să le ajute pe femeile nefericite" .

Aceasta explică şi cum 1-a influenţat pe lustinian în adoptarea unor măsuri ocrotitoare referitor la actriţe şi prostituate. Ea cunoştea, din proprie experienţă drojdia societăţii din capitală şi ştia despre sărăcia şi umilinţa în care se trăia în acel mediu; încă de la început, dobândind coroana, s-a folosit de întreaga autoritate pentru a le îmbunătăţi soarta. Sunt convins că la Theodora făcea aluzie lustinian când, într-una din ordonanţele sale pentru reforma moravurilor, pomenea despre o persoană care, de mult timp, îi atrăsese atenţia, în secret, asupra corupţiei din Constantinopol şi că tot ea insistase pentru deschiderea anchetei oficiale în urma căreia s-a ivit necesitatea conceperii atâtor legi de îndreptare a minţii şi de salvare a sufletelor. Cu siguranţă, a contribuit mult la eliberarea actriţelor din lanţurile decăderii sociale în care se aflau, fie prin acordarea dreptului de a părăsi, la dorinţă, meseria, fie prin înlăturarea opreliştilor convenţionale în calea căsătoriilor lor de reabilitare. Exista, în acea vreme, un obicei în societatea bizantină de a le obliga pe unele femei să se-apuce de teatru, să semneze

contracte prin care se angajau să nu părăsească niciodată scena. Noua lege declara nule acele contracte imorale şi le permitea artistelor să nu respecte jurământul făcut. S-a transmis un ordin, care prevedea pedepse foarte severe, tuturor guvernatorilor provinciilor şi episcopilor ca să supravegheze eliberarea actriţelor şi să se adreseze împăratului, în caz că nu erau în stare să aplice legea. Pedepse aspre s-au legiferat şi pentru patronii care solicitau să se încheie astfel de contracte; în afară de confiscarea averii şi exilul, deveneau pasibili de plata unei amenzi de zece livre de aur către femeia asupra căreia se îndrepta abuzul, în scopul de a i se asigura victimei un punct de pornire spre un trai decent. Revenind, aşadar, la o viaţă normală, actriţele se puteau căsători chiar şi cu mari demnitari, fără a mai fi necesar, aşa cum fusese nevoit, odinioară, Iustin, când i s-a însurat nepotul, să ceară o dispensă imperială în acest scop; aceleaşi facilităţi le-au fost acordate fiicelor actriţelor. Aveau o singură obligaţie: să nu se mai urce vreodată pe scenă. Erijându-se în străjer sever al moralei publice, Theo-dora părea dornică să îndrepte moravurile în întreg Bizanţul. Se cunoştea rolul acelor *lenones,* adevărată plagă a imperiului, şi cât de multe femei nenorocite erau momite de ei cu promisiuni mincinoase, ca apoi să fie forţate să practice meserii înjositoare. Se ştia despre puzderia de case deocheate ce existau în Constantinopol şi despre mijloacele abjecte prin care victimele acestui comerţ clandestin erau obligate să rămână prizoniere. Theodora a vrut să facă ordine şi la acest capitol. O

ordonanţă imperială interzicea, pedepsind cu moartea, atragerea, contrar voinţei sale, a unei tinere spre desfrâu; era interzisă întreţinerea unei case de toleranţă; au fost desfiinţate cele existente, restituindu-li-se femeilor închise în ele banii pe care-i depuseseră drept garanţie; au fost expulzaţi din oraş acei *lenones,* încriminaţi ca „indivizi dăunători şi principalii corupători ai moralei publice" . „Poruncim, se spunea în ordonanţa *basileului,* ca toţi supuşii noştri să ducă, de acum înainte, o viaţă de oameni cumpătaţi, aceasta fiind singura cale prin care pot ajunge oamenii înaintea lui Dumnezeu". Theodora a supravegheat personal punerea în practică a măsurilor pe care le preconizase şi a avut grijă, după cum afirma un cronicar, să le elibereze pe sărmanele femei pierdute „din jugul ruşinoasei lor sclavii". Din ordinul ei, au fost adunaţi, alături de victimele lor, aşa-numiţii *lenones* din capitală, iar împărăteasa le-a cerut să declare, sub jurământ, câţi bani dăduseră rudelor pentru acele nenorocite. I s-a răspuns că au plătit, în medie, cinci monezi de aur pentru una; atunci, împărăteasa, din banii ei, le-a răscumpărat pe toate şi, dăruindu-le câte o haină curată şi o monedă de aur, le-a trimis acasă, la familiile lor.

Pentru cele orfane sau abandonate, împărăteasa a poruncit să se construiască un azil. In partea asiatică a Bosforului, într-un vechi palat imperial, a întemeiat, pentru fetele care se căiseră, o mănăstire căreia i-a pus numele Metanoia, adică „a căinţei"; şi, pentru a evita orice tentaţie viitoare a acestor nefericite, pe care nevoia la împinsese la pierzanie, a dotat instituţia caritabilă

fondată cu mari bogăţii. S-a zvonit că unele dintre noile călugăriţe nu s-au acomodat cu brusca schimbare a vieţii lor şi au preferat să se arunce de pe zidurile înalte ale mănăstirii, adevărată ,,închisoare", după cum li se părea lor. Se poate să se fi întâmplat şi-asa, dar scopul de origine al întemeierii mănăstirii Metanoia nu-i face mai puţină onoare Theodorei. Există o nobleţe aparte în exprimarea ordonanţei imperiale, în acele cuvinte pe care, neîndoielnic, împărăteasa i le-a sugerat lui lusti-nian: „Am numit magistraţi pentru pedepsirea tâlharilor şi hoţilor: oare nu trebuie, pe bună dreptate, să-i urmărim şi pe tâlharii care jefuiesc onoarea şi pe hoţii care fură castitatea?"

Putem fi încredinţaţi că seria măsurilor de corectare a moravurilor, ca şi simpatia arătată femeilor pierdute, se datorau supravieţuirii, în mintea şi în sufletul Theodorei, a unor amintiri triste şi a unor amare remuşcări pentru trecutul ei ruşinos, ea putând, dacă nu să spună, măcar să gândească împreună cu poetul: *Non ignora mali, miseris succurere disco.* Această fostă dansatoare a-junsă pe tronul *cezarilor* nu s-a dovedit nedemnă de soarta strălucită care îi fusese hărăzită: pornită de foarte jos, a ştiut să fie, cu toate defectele şi greşelile ei, o mare împărătească şi, din furtunoasa ei tinereţe, a păstrat, mai ales, printr-un ciudat contrast, pasiunea pentru lucrurile grave, constanta şi serioasa grijă pentru morala publică şi pentru propria ei demnitate.

1) Cunoscând nefericirea, ştiu să-i ajut pe nefericiţi (lat.).

Partea a treia

Theodora cea foarte evlavioasă

Cucernicia Theodorei

n viaţa oricărui bizantin, religia deţinea un rol important, în viaţa unei împărătese, constituia chiar o parte a protocolului. La fiecare din sărbătorile principale, atât de numeroase, ale ortodoxiei, suverana, înveşmântată în purpură şi aur, urmată de un cortegiu splendid, trecea pe la toate marile biserici ale capitalei, Sfânta Sofia, Sfinţii Apostoli, Sfântul Sergius sau Sfântul Mocius, sanctuarul Sfintei-Maria-a-Izvorului sau al Sfintei Fecioare din Vlaherne; aşezându-se pe tron, printre *cubiculari* şi *osti-ari,* înconjurată de mulţimea doamnelor din suită, împodobite, şi de a înalţilor demnitari, asista, cucernică, la

sfânta liturghie sau mergea, cu evlavie, cu lumânări în mâini, să îngenuncheze înaintea relicvelor sfinte. De fiecare dată, procesiunea imperială desfăşura pe străzile oraşului luxul plin de pitoresc al costumelor oficiale, mereu altele, în funcţie de prevederile ceremonialului. Uneori, cu mare fast, se duceau să inaugureze o biserică nouă; alteori, se îndreptau spre unele relicve renumite, pentru a li se închina şi a obţine de la ele miraculoase tămăduiri; deseori alegeau vreo mănăstire foarte cunoscută pentru a cere de acolo binecuvântarea vreunui pustnic binecunoscut; când şi când, în solemne adunări de recunoştinţă, îi mulţumeau în cor Domnului pentru victoriile pe care Providenţa le favorizase armatelor imperiului sau, în alte daţi, îmbrăcaţi în haine de doliu, se duceau, plângând sfâşietor, să-1 implore pe Dumnezeu cel Atotputernic să se îndure de ei păcătoşii, să-şi stăpânească mânia şi să înceteze flagelurile, ciuma sau cutremurele de pământ prin care El pustia Bizanţul.

Ferm convinşi că un împărat este, negreşit, alesul Domnului, tainic însărcinat de Providenţă să ajungă la conducerea tuturor lucrurilor lumeşti, fiind siguri că în orice necaz, în toate primejdiile, Dumnezeu îşi întinde deasupra *basileului* mâna sa protectoare şi îl ajută insu-flându-i din forţa sa, stăpânii Bizanţului duceau o viaţă cu adevărat pontificală, în mod intim implicaţi în toate ceremoniile de cult şi în toate treburile Bisericii.

lustinian simţea pentru un asemenea mod de trai o înclinaţie deosebită. Profund credincios, chiar superstiţios, se socotea obiectul atenţiei speciale a Providenţei şi

îi făcea plăcere să constate ce miracole făcea pentru el. îşi amintea cum, într-o zi, când era foarte bolnav, iar ştiinţa oamenilor, deznădăjduită, se declarase incapabilă de a-1 salva, cei doi mari sfinţi tămăduitori, Cosma şi Damian, a căror miraculoasă putere întregul Bizanţ o cunoştea şi o venera, se pogorâseră amândoi din înaltul cerului pentru a-1 vindeca pe deja muribundul prinţ, îşi amintea că, altă dată, suferind rău de reumatism şi fiind aproape paralizat de durere, şi-a revenit ca prin minune, numai la atingerea relicvelor sacre şi prin ungerea cu mirul sfânt picurat din venerabilele rămăşiţe ale trupurilor martirilor. Plin de gratitudine, îşi manifesta, fără încetare, recunoştinţa faţă de acest Dumnezeu care-i dăduse atâtea limpezi dovezi că îl ocrotea. A păstra puritatea credinţei, a apăra, în orice ocazie, Biserica, a-i propaga şi întări autoritatea erau pentru el principala datorie, îi plăcea să înalţe biserici şi mănăstiri; şi apăruseră nenumărate, în tot imperiul, îi plăcea şi mai mult să intervină în retorica teologică a timpului. Conducerea unor concilii, discuţiile cu episcopii, disputele cu disidenţii erau pentru el adevărate momente de relaxare. Bun orator, foarte mândru de elocvenţa, de bogăţia erudiţiei şi de logica demonstraţiilor sale, considerând, cu o oarecare doză de naivitate, că nu avea egal în arta savantă a controversei, îi plăcea să-ncerce să-i lămurească pe prelaţi de justeţea punctului său de vedere prin predici spuse cu vorbe mieroase şi blânde; se lăuda că putea să-i convingă prin argumente greu de respins şi să-i convertească pe eretici; pierdea nopţi întregi de vorbă

cu teologii sau redactând lucrări de polemică prin care îşi satisfăcea vanitatea de învăţat. Permanent s-a amestecat, adesea într-un mod lipsit de orice delicateţe, în treburile Bisericii; iar linguşitorii îl felicitau, zicând că reuşeşte să împletească în didascaliile sale „bunătatea lui David, răbdarea lui Moise, îngăduinţa apostolilor" şi că, sub domnia sa, se întrupa acea epocă ideală prezisă de profeţi, în care „filozofii erau regi şi regii filozofi." Theodora, la rândul ei, era prea pasionată de cerinţele etichetei pentru a nu participa la pioasele îndatoriri impuse unei împărătesc, în plus, era înzestrată cu un spirit destul de subtil şi prea mult simţ politic pentru a nu-şi da seama ce importanţă aveau, într-un stat creştin, problemele religioase şi la ce primejdii se expunea dacă le neglija, în sfârşit, şi mai presus de orice, era foarte evlavioasă. Avea, ca orice bună bizantină, un profund respect pentru ecleziaşti, pentru acei călugări cu figuri severe, cu sutane lungi şi negre, pentru acele femei cucernice care părăsiseră lumea pentru a îmbrăca „veşmântul îngerilor" şi a deveni „cetăţene ale cerului". Theodora le era, ca mai toţi creştinii din acea perioadă, adânc recunoscătoare pentru virtuţile, canoanele, rugăciunile prin care compensau prea puţina credinţă a semenilor. Ca şi lustinian, admira sincer „această viaţă monastică prin care omul intră în directă legătură cu Dumnezeu, care îl purifică şi îl face puternic prin meditaţie, ridicându-1 deasupra tuturor grijilor pământeşti" . îi plăcea să stea printre sihastri şi pustnici; îi primea cu prietenie în Palatul Sacru, vorbea mult cu ei

despre problemele spirituale, răspundea cu plăcere la cererile lor şi avea deplină încredere în rugăciunile lor. Am văzut cum, pentru a-1 vindeca pe lustinian, a cerut ca Zooras, călugărul sirian, să se roage pentru el; ştim că 1-a implorat pe marele preot al Palestinei, Sfântul Sava, să intervină pe lângă Dumnezeu ca să se milostivească şi să-i dăruiască împărătesei un moştenitor al coroanei. Povestea legăturilor ei cu anahoretul Maras este la fel de interesantă.

Maras era unul din acei sirieni aprigi, a căror evlavie, plină de ardoare şi zel, dar adesea prea cutezătoare, nu putea fi cu nimic ţinută în frâu. La vârsta de treizeci de ani, chiar în ziua în care trebuia să se căsătorească, a fost cuprins de harul ceresc şi a preferat jugul uşor al slujirii lui Dumnezeu ,,funestelor neplăceri ale legăturii trupeşti". A intrat într-o mănăstire, unde s-a remarcat prin severitatea canoanelor pe care şi le impusese singur şi cumpătarea excesivă a vieţii pe care o ducea. Era foarte aspru cu el însuşi şi cu ceilalţi. Am văzut cu câtă vehemenţă şi-a permis, în Palatul Sacru, să-i dojenească pe lustinian şi pe Theodora. Pentru acest motiv, împărăteasa îl aprecia foarte mult. Fiind sigură că un asemenea om sfânt avea multă trecere în ochii lui Dumnezeu, 1-a invitat să locuiască, măcar pentru o vreme, la palat. Maras n-a primit. Atunci i-a oferit o sumă mare de bani pentru pomenile pe care le făcea; cu dispreţ şi aroganţă, preafericitul, scuturând cu mâna sa puternică sacul de bani, a împrăştiat monedele de aur pe jos, în faţa împărătesei şi a şambelanilor uluiţi şi îngroziţi, întâmplarea

s-a răspândit repede la curte şi în oraş; dar Theodora nu s-a descurajat. Preafericitul se retrăsese de partea cealaltă a Cornului de Aur, în mahalaua Sykas, voind să-şi continue traiul auster cu care era obişnuit. Cu umilinţă, *basilissa* i-a cerut iertare că îndrăznise să-1 ispitească şi 1-a rugat să accepte de la dânsa măcar cele necesare pentru hrană. Maras a respins-o din nou: „Nu ai nimic, i-a spus, de care să aibă nevoie cei ce-1 servesc pe Domnul, în afară de teama de Dumnezeu, dacă eşti cumva în stare s-o simţi." Şi, pentru a scăpa de insistenţele *augustei,* s-a dus mai departe, în căutarea unui adăpost liniştit, în acea vreme, ciudăţeniile lui îl făcuseră binecunoscut. Oameni simpli şi evlavioşi veneau să-1 vadă şi să-i ceară să se roage pentru ei; simpatia de care se bucura la curte atrăgea şi alţi vizitatori, într-o noapte, s-a trezit cu nişte tâlhari în cortul său: „Dacă nu ne dai aurul pe care ţi-1 trimite *basilissa,* i-au spus, te omoram pe loc!" Atunci, preafericitul le-a ripostat: ,,Credeţi-mă că n-am aur. Dacă aş fi vrut să-1 am, n-aş fi locuit aici". Dar prădalnicii, neîncrezători, şi-au ridicat ameninţători armele şi unul din ei chiar 1-a lovit pe Maras cu o bâtă. Neinspirată mişcare! Sirianul era foarte vânjos, un adevărat gladiator — cu o singură mână 1-a doborât pe primul dintre tâlhari şi, apucând bâta acestuia, a început s-o învârtă atât de iscusit de, cât ai clipi, i-a trântit la pământ şi pe ceilalţi şase; apoi, liniştit, i-a legat fedeleş, azvârlindu-le bâtele într-un colţ; la sfârşit, le-a spus, cu o ironie blândă: ,,V-am rugat, doar, fiii mei, să mă lăsaţi în pace; îmi pare rău că n-aţi ascultat. Acum, faceţi-mi

plăcerea şi staţi cuminţi până mâine dimineaţă şi băga-ţi-vă bine în cap să nu vă mai puneţi rău niciodată cu cineva necunoscut, chiar dacă acela vi se pare un om sărman." Dimineaţa, le-a dat drumul, dar le-a oprit armele.

Vestea despre cele petrecute s-a răspândit repede la curte; şi când şambelanul trimis să se informeze a adus la palat trofeele victoriei preafericitului, pentru a le arăta suveranilor, admiraţia pe care lustinian şi Theodora o aveau pentru Maras a crescut şi mai mult. Din această întâmplare a avut de câştigat şi sirianul. A fost de acord, în sfârşit, să i se construiască o mănăstire, în care a trăit până la sfârşitul zilelor sale, rugându-se şi predicând, neuitând să-i dojenească, ori de câte ori avea prilejul, la fel ca şi odinioară, pe împărat şi pe împărătească. Când, în anul 542, a murit, atins de ciuma care bântuia ţinutul, suveranii au hotărât să-i facă funeralii solemne şi i-au obligat să participe pe cei mai iluştri şi mai nobili oameni din palat, *cubiculari* şi senatori, episcopi, preoţi şi călugări. Moartea sfântului călugăr li s-a părut locuitorilor Constantinopolului o adevărată catastrofă.

Cu aceşti înverşunaţi asceţi, destul de bizari, mândra Theodora era extraordinar de îngăduitoare. Cu tot orgoliul ei, le primea, fără supărare, mustrările, obrăzniciile şi ameninţările; măreţia ei se pleca umilă în faţa zdren-ţelor lor. Gata oricând să-i ocrotească, manifesta pentru ei o generozitate neţărmurită; milostenia o îndemna să construiască mănăstiri, spitale şi orfelinate. lustinian pomeneşte undeva despre darurile magnifice făcute de

augusta sacrosanctelor biserici şi capele, spitalelor şi a-zilelor, episcopilor şi călugărilor. I-a cedat călugărului Zooras, pentru a locui acolo împreună cu discipolii lui, un vast domeniu în cartierul Sykse; a cumpărat, pentru a-i oferi adăpost patriarhului Alexandriei, Teodosie, o vilă frumoasă din Derkos, în Tracia; 1-a convins pe la-cob Barade să accepte o casă în capitală, dotată cu toate cele necesare; a întemeiat o mănăstire chiar în interiorul Palatului Sacru. Pentru a-i găzdui pe străinii săraci, veniţi în Constantinopol cu treburi, a construit numeroase pensiuni încăpătoare; a îmbogăţit renumitele sanctuare cu odoare somptuoase. Dorea să apară în diferitele reprezentări din biserici, icoane, mozaicuri, vitralii, în atitudini care o înfăţişau darnică şi miloasă: pe splendida tapiserie brodată cu aur, care servea drept faţă de masă în altarul din Sfânta Sofia, putea fi văzută împărăteasa vizitând, împreună cu lustinian, spitale şi biserici, „activităţi caritabile, se menţionează în pravilele din acele vremuri, ale acestor stăpâni ai lumii, ale acestor păzitori ai cetăţii".

Printre ctitoriile ei, există una care a rămas, în mod special, celebră: biserica Sfinţilor Apostoli.

Pe colina pe care îşi înalţă astăzi moscheea lui Ma-homed II cupolele cu semilună în vârf, Constantin cel Mare construise o biserică închinată Sfinţilor Apostoli, iar fiul său adusese acolo, într-o ceremonie solemnă, închise într-o raclă din aur, relicvele apostolilor Andrei, Luca şi Timotei. în intenţia întemeietorului imperiului creştin, acest edificiu trebuia să folosească şi ca loc de

înmormântare pentru el şi pentru urmaşii lui. în timpul lui lustinian, biserica străveche se dărăpănase; împăratul a pus să fie dărâmată, şi Theodora a luat asupra ei sarcina de a o reconstrui, încă mai mare şi mai frumoasă, în anul 536, împărăteasa a pus, în cadru festiv, piatra de temelie a noului templu şi marele arhitect, care pe-atunci tocmai terminase bazilica Sfânta Sofia, Anthemios din Tralles, a condus, cu ajutorul lui Isidor cel Tânăr, lucrările de construcţie a sanctuarului. Ca şi la Sfânta Sofia, s-au etalat la Sfinţii Apostoli toate minunăţiile şi toate rafinamentele artei decorative bizantine. O pădure de coloane (neîndoielnic, în cea mai mare parte, pradă de război din templele păgâne) alcătuia de jur împrejurul bisericii două caturi, bogat colorate; pe pardoseală, pe ziduri, marmura preţioasă închipuia o strălucitoare marchetărie; pe bolta cupolelor şi pe pereţii bisericii, mozaicurile îl reprezentau pe Hristos Biruitorul, înconjurat de Sfânta Fecioară şi de apostoli, precum şi principalele episoade ale vieţii pământeşti a Mântuitorului. Dar noua construcţie impresiona mai ales datorită planului ei arhitectural. Avea forma unei cruci greceşti; dar, dacă la Sfânta Sofia numai o singură şi enormă cupolă acoperea edificiul, aici existau cinci cupole care aminteau, se pare, de biserica Sfântul loan Evanghelistul din Efes; ea va contribui mult la îmbogăţirea patrimoniului arhitecturii bizantine, în timp ce Sfânta Sofia, prea greu de imitat, a rămas aproape unică, biserica Sfinţilor Apostoli — „noul firmament cu cinci domuri, cum spunea un poet, înstelat de mozaicurile de aur" —

a servit ca model constructorilor din secolele următoare. Sân Marco din Veneţia nu este altceva decât o replică a măreţei biserici fondate de lustinian şi de Theodora.

Cu o râvnă evlavioasă deosebită, Theodora urmărea progresele făcute în înălţarea edificiului, iar legenda povesteşte că în mai multe rânduri i-a dus grija. La început, au avut probleme cu temelia, care reclama consolidări deosebite, din cauza râului Lycus ce slăbea rezistenţa prin infiltraţiile din sol. Apoi, a mai intervenit ceva. Când trebuia să treacă la împodobirea cu mozaicuri, Theodora a constatat că nu mai dispuneau de fonduri pentru continuarea lucrărilor. Din fericire, apostolii întru cinstirea cărora se clădea lăcaşul şi ale căror relicve au fost descoperite, miraculos, în cursul săpăturilor, sub pardoseala vechii biserici, au venit în ajutorul *basilissei.* Andrei, Luca şi Timotei i-au apărut în vis: „Nu te nelinişti, i-au spus, şi nu-i mai cere bani soţului tău, lustinian, ci du-te la ţărmul mării, dincolo de poarta lui Dexiocrate; acolo vei găsi, îngropate în pământ, douăsprezece vase cu aur — foloseşte-1 pe acela!" Theodora i-a ascultat şi, într-adevăr, a descoperit vasele în locul indicat — ceea ce demonstra încă o dată originea divină a dărniciei — pline cu monezi bătute cu efigia sfinţilor Apostoli. Aşa a reuşit suverana să ducă la bun sfârşit ridicarea acestui edificiu şi să-1 îmbogăţească, apoi, ca pe o adevărată minune.

Theodora, totuşi, n-a avut bucuria să-1 vadă terminat în întregime; abia la doi ani după moartea ei, pe 28 iunie 550, s-a făcut inaugurarea solemnă. Dar, ce era

mai important se realizase şi, în conformitate cu dorinţa lui Constantin, în acest Saint-Denis al Imperiului Grec din Orient, ea ceruse să se amenajeze, într-o capelă luxoasă, pentru ea şi pentru soţul ei, magnifice sarcofage din marmură, unde au fost depuse, mai târziu, coşciugele de aur ale celor doi suverani.

în pofida evlaviei, a mulţimii faptelor sale de caritate, a ctitoriilor şi a zelului vădit în rezolvarea treburilor religiei, Theodora a fost apreciată altfel şi, adesea, chiar judecată cu asprime de Biserică, în timp ce unii cronicari orientali o numeau ,,preacucernica Theodora", iar prietenii din Siria o proclamau, pe întrecute, „împărăteasa iubitoare de Dumnezeu, iubitoare de Hristos, împărăteasa credincioasă", foarte mulţi o prezentau ca „îndemnată de Dumnezeu pentru a-i apăra pe cei loviţi de vitregii", alţi scriitori, în special din Occidentul latin, nu mai pridideau s-o insulte şi s-o blesteme. Şi aceasta pentru că, în ochii catolicismului ortodox, Theodora era acuzată vehement de erezie. Fiind foarte apropiată de patriarhul Sever, practica pe faţă doctrina monofîzitis-
• mului, care respingea prevederile Conciliului din Calce-don şi nu recunoştea decât o singură natură în persoana lui lisus Hristos. Pentru a-şi apăra prietenii, a înfruntat Roma pe faţă şi, până în ultimele clipe ale vieţii, şi-a apărat, cu îndârjire, partizanii împotriva anatemelor pontificale. ,,Ea însufleţea, spunea un istoric, râvna ereticilor stabiliţi în imperiu; îi copleşea cu daruri măreţe pe cei din străinătate". Şi-asta nu era tot! Cu dârzenia ei firească, îl convingea şi pe lustinian să urmeze această

cale şi, în numele intereselor statului, îl determina să adopte o politică neliniştitoare pentru catolicism, în timp ce sentimentele religioase ale împăratului, respectul lui pentru ortodoxism, înaltele lui ambiţii îl atrăgeau spre păstrarea legăturii cu Roma şi spre persecutarea disidenţilor, Theodora, mai puţin docilă şi mai subtilă, visa altceva. Timp de douăzeci de ani, cu o iscusinţă suplă şi tenace, trecând peste toate obstacolele, şi-a urmărit ţelul şi, adesea, şi-a impus voinţa în faţa soţului său; iar dacă moartea, prea grăbită, a împiedicat-o să-şi realizeze în-treaga-i operă, politica religioasă concepută de ea îi face pe deplin cinste inteligenţei de om de stat şi ne rede-monstrează ce influenţă a exercitat asupra lui lustinian.

II

Politică şi teologie

In momentul în care Theodora se urca, împreună cu lustinian, pe tronul *cezarilor,* un grav conflict religios continua să tulbure întregul Orient. De prin secolul V, de când teologi pricepuţi s-au gândit să explice cum, în persoana lui Hristos, s-au îmbinat omenescul şi divinul, problema celor două naturi şi a împletirii lor perturba Biserica, în zadar, în anul 451, participanţii la Conciliul din Calcedon încercaseră, cu aprobarea papei Leon cel

Mare, să impună în această privinţă doctrina ortodoxă si să condamne cu egală severitate erezia lui Nestorius ', care în Hristos deosebea prea net două persoane, şi cea a lui Eutyches, care nu admitea în Hristos decât o singură natură. Partizanii lui Nestorius, ca, de altfel, şi cei ai lui Eutyches — numiţi *monofiziţi* — nu erau de acord, nici unii, nici alţii, cu condamnarea acestui principiu, iar partida lor, având în frunte îndeosebi oameni de mare valoare, sprijinită de puternice majorităţi în Egipt şi în Siria, susţinută de o puzderie de călugări fanatici şi greu de strunit, se lăuda că va lua în mâini, într-o zi, conducerea Bisericii bizantine.

Ceea ce sporea gravitatea acestei dispute teologice era faptul că provinciile orientale în care domina mo-nofizitismul aveau legături destul de slabe din punct de vedere al fidelităţii cu imperiul, în Egipt şi în Siria continuau să existe naţiuni bine constituite, trăind după propriile reguli, gata oricând să se desprindă de monarhie; părerile lor religioase nu erau altceva decât forma prin care îşi manifestau tendinţele separatiste. Din această cauză, împăraţii de la sfârşitul secolului V şi începutul secolului VI, Zenon şi Anastasie, se arătaseră grăbiţi ca, prin concesii oportune, să le dea satisfacţie monofiziţilor, considerând mai convenabil pentru menţinerea unităţii în Orient să sacrifice, la o adică, unirea cu Roma. De la urcarea pe tron a lui Iustin I şi, mai ales,

1) Călugăr şi preot din Antiohia (380-451), patriarh al Constantinopolului (428-431). Condamnat şi exilat pentru doctrina sa de Conciliul din Efes (431).

de când lustinian îşi folosise, pentru rezolvarea problemelor Bisericii, puternica lui tenacitate, prevala o altă politică şi, în faţa persecuţiei declarate, monofiziţii a trebuit să bată în retragere. Dar, în pofida prigoanei şi a execuţiilor, partida lor rămăsese puternică în Siria, în Palestina, în Armenia, în Mesopotamia şi, mai ales, în Egipt, unde toate eforturile făcute de ortodocşi dăduseră greş; şi pretutindeni în comunităţile monofizite se aştepta mult de la Theodora.

încă din tinereţe, cum am văzut, Theodora se găsise în preajma creştinilor din Egipt şi din Siria, iar din aceste legături vechi păstrase pentru totdeauna o amintire frumoasă şi plină de recunoştinţă. Se ştie, pe de altă parte, că raţiuni politice o făceau să-i favorizeze pe disidenţii orientali, simpatia pe care le-o arăta fiind mereu în creştere. Chiar înainte de a urca pe tron, făcuse apel, pentru a-i proteja şi a domoli furia cu care erau persecutaţi, la influenţa, atotputernică, pe care o exercita asupra lui lustinian. Devenită împărătească, s-a folosit, în favoarea lor, într-o măsură şi mai mare, de trecerea pe care o avea. Datorită ei, Egiptul eretic a cunoscut mulţi ani de toleranţă şi de linişte; ei i-a datorat Siria eretică refacerea Bisericii sale naţionale, persecutate; sub protecţia ei au putut disidenţii să-şi reînceapă propaganda în libertate şi, mai târziu, să înfrunte, cutezători, excomunicările conciliilor şi severitatea puterii laice; prin încurajările şi ajutorul ei au reuşit misiunile monofizi-tiste să dobândească succese în Arabia, Nubia şi Abisinia, întreaga ei viaţă s-a străduit să găsească o cale de

împăcare şi de înţelegere care, risipind neîncrederea şi potolind opoziţia orientalilor, să restabilească în Biserică şi în imperiu unitatea şi pacea; dar nu numai de ea a depins ca dogma monofizitistă să devină, în pofida protestelor Romei, credinţa universală a monarhiei.

Theodora a început prin a-i inspira lui Iustinian, om foarte evlavios, o măsură neaşteptată de toleranţă. Episcopii şi călugării fugiţi sau proscrişi au fost rechemaţi din exil şi au revenit, după ce lipsiseră ani buni, în bisericile si mănăstirile lor, jefuite şi pustii. La chemarea împărătesei, monofiziţii au reapărut în capitală şi au pătruns şi în Palatul Sacru: spre marea indignare a ortodocşilor, şi-au redobândit creditul la curte. Curând, Theodora a făcut încă un pas: 1-a convins pe Iustinian să intre în relaţii directe cu disidenţii. De ceva vreme, simţea o mare admiraţie şi o vie prietenie pentru Sever, patriarhul înlăturat al Antiohiei, pe care-1 cunoscuse, odinioară, în Alexandria. Pentru credinţa, cultura şi elocvenţa sa, pentru curajul hotărât pe care-1 dovedise în timpul persecuţiei, acest prelat devenise un exponent glorios al partidei monofizitiste; minte aleasă, împăciuitor din fire, duşman al disputelor inutile, părea a fi mai dispus ca oricare altul să accepte o conciliere. *Basilissa* 1-a lămurit pe soţul său că, în pofida aversiunii lui, era mai bine să cadă la învoială cu un personaj de talia lui Sever, şi a reuşit să-1 convingă că o asemenea izbândă ar aduce, pretutindeni în Orient, nenumărate adeziuni la politica imperială. Cu o deosebită consideraţie, cei doi suverani i-au scris, deci, lui Sever, rugându-1 să vină în

Constantinopol; dar patriarhul, neaşteptându-se la nimic bun de la această tentativă de pace, s-a eschivat, pretextând că este în vârstă, că este slăbit, că părul lui este alb — „ceea ce, spunea, îi aduce aminte că i se apropie moartea" — şi a continuat să locuiască în Alexandria. Theodora nu s-a dat bătută, în lipsa lui Sever, discipolii acestuia au fost invitaţi să participe la o întrunire cu ortodocşii, „pentru a restabili unitatea" şi, într-adevăr, a avut loc, în Bizanţ, un colocviu. Ortodocşii aveau sarcina să se comporte faţă de disidenţi cu toată îngăduinţa şi răbdarea. Ministrul *basileului,* care conducea dezbaterile, a vorbit îndelung despre „dragostea de părinte" ce îi umplea inima împăratului; lustinian, care a prezidat şedinţa de închidere, şi-a exprimat aceeaşi dorinţă de stingere a conflictului, în ciuda acestor cuvinte frumoase, nu s-au putut împăca, spre marea mâhnire a Theo-dorei. Totuşi, se obţinuse un câştig destul de însemnat prin faptul că se arăta, de ambele părţi, atâta bunăvoinţă după prigoanele de altădată.

în acest timp, mulţumită noului regim de toleranţă, monofiziţii recâştigau terenul pierdut, în Asia, loan din Tello, unul din cei mai cunoscuţi predicatori ai sectei, începuse, deşi alţi episcopi ezitau, o susţinută activitate de propagandă. Adunând în jurul lui mici grupuri de oameni, îi învăţa cu răbdare, îi punea să citească din Sfânta Scriptură, să cânte psalmi şi îi declara, apoi, dreptcredincioşi. în zadar a fost pârât autorităţilor şi ameninţat cu moartea. Plin de curaj, îi aduna în secret, noaptea, pe noii adepţi în jurul lui. îmbrăcat sărăcăcios,

având pe el odăjdiile sacerdotale zdrenţuite, făcea o puternică impresie asupra celor care-1 ascultau; mereu pe drum, când în Alexandria, când în Constantinopol, convertea, hirotonisea, umplea întreaga Asie cu emisarii lui. Se spunea că, în câţiva ani, atrăsese la monofizitism aproape o sută şaptezeci de mii de persoane.

în capitală, mulţumită protecţiei declarate a împărătesei, activitatea disidenţilor era şi mai amplă. Din întregul Orient se adunau în Bizanţ cei mai renumiţi învăţaţi ai lor: Petru, fostul episcop din Apamea, călugărul Zo-oras şi mulţi alţii. Chiar şi Sever, deşi o bună bucată de vreme şovăise, sfârşise prin a se hotărî, la insistenţele *basilissei* şi la reproşurile coreligionarilor săi, care îi dezaprobau aparenta inactivitate. „Nu vă lăsaţi înşelaţi, îi sfătuise preafericitul; niciodată nu se va încheia pacea cu actualul împărat. Totuşi, voi veni la Constantinopol, ca să nu mă mai socotiţi o piedică în calea nădejdilor voastre; dar mă voi întoarce fără să obţin ceva concret". Se părea, la început, că faptele îi dezminţeau temerile. Primit cu mare pompă de *basileu,* găzduit chiar în palat, la solicitarea Theodorei, ascultat cu atenţie şi consideraţie de ambii suverani, Sever a început să exercite o puternică influenţă în problemele religioase.

Monofiziţii păreau, acum, cu adevărat, stăpânii capitalei, încredinţaţi de protecţia împărătesei, le-au declarat, îndrăzneţi, război ortodocşilor, aţâţând sanctuar contra sanctuar, baptisteriu contra baptisteriu. în ciuda interdicţiilor categorice ale legii, îşi ţineau adunările, predicau în biserici, în case particulare, în oraş şi în mahalale şi

iscau scandal în lăcaşurile ortodoxe; cura se ştia bine că sunt sprijiniţi de curte, nimeni nu se opunea acţiunilor lor. în mănăstirea pe care şi-o construise, pe un teren dăruit de împărătească, Zooras atrăgea multă lume prin credinţa, smerenia şi generozitatea lui; în fiecare zi, pentru a profita de pomenile pe care le făcea, săracii se înghesuiau cu sutele la poarta mănăstirii; ştiind ce mare credit are la palat şi cum putea decide în cele mai importante chestiuni, nobilii, senatorii şi curtenii se grăbeau să-1 asigure de întregul lor devotament. Femeile, în special, erau entuziasmate de predicile sirianului: adversarii monofiziţilor îi învinuiau pe aceştia că se arătau ciudat de îngăduitori cu femeile care se pocăiau şi că le recrutau din rândul prostituatelor, dansatoarelor, vicioaselor, desfrânatelor şi adulterelor; în orice caz, popularitatea lor printre femei era deosebită, obţinând, datorită lor, succese remarcabile. Cu sprijinul complicilor pe care îi aveau la curte şi favorurilor nemascate din partea unor înalte personaje de la palat, numărul lor creştea din zi în zi, mai ales cu aderarea reprezentanţilor claselor de sus ale societăţii. Li se aduceau, pentru botez, sute de copii şi, chiar în anturajul lui lustinian, şambelanii şi senatorii îşi făceau un titlu de glorie că trăiesc la fel de auster ca şi pustnicii sirieni. Pentru a atinge gradul de sfinţenie al acestora, marele şambelan Theodor şi-a împărţit averea nevoiaşilor, fericit că a devenit sărac lipit; contele Tribonius, după ce îşi îndeplinea datoria la curte, se retrăgea într-o chilie, se ruga sau îi îngrijea pe cei

năpăstuiţi; şi alţi nobili curteni se străduiau să-i imite pe aceşti bărbaţi evlavioşi, în speranţa că-şi vor atrage bunăvoinţa Domnului şi că-şi vor mântui sufletul.

Cam prin această perioadă a murit Epifan, patriarhul Constantinopolului. Pentru disidenţi a însemnat un prilej de sărbătorire a unei noi victorii, în mănăstirea pe care împărăteasa o întemeiase în palatul lui Hormisdas, trăia un om cucernic, numit Antim. Fusese episcop de Trebi-zonda şi monofiziţii îl preţuiau mult pentru gândirea şi purtarea lui, pentru desconsiderarea pe care o arăta pentru plăcerile lumeşti şi, mai ales, pentru curajul cu care „se desprinsese din legăturile minciunii, predicând adevărata credinţă". Atras, în secret, la cauza ereticilor, şi cu sprijinul Theodorei, a fost înălţat pe tronul patriarhal; curând, a intrat sub influenţa lui Sever, căruia îi cerea mai mereu sfatul, deoarece vedea în el unul din marii doctori ai Bisericii.

La scurtă vreme, a murit şi Timotei, patriarhul Alexandriei. Theodora, care ţinuse mult la acest înfocat apărător al doctrinei monofizitiste, a vrut să numească în locul lui pe cineva care-i convenea, între intransigentul Gaianos, pe care-1 susţinea armata fanatică a călugărilor, şi Teodosie, mai uşor de condus şi mai flexibil, 1-a ales pe ultimul, dar, cum partida exaltaţilor se încăpăţâna să-1 ceară pe Gaianos, împărăteasa, aşa cum îi stătea în obicei, a acţionat în forţă, în Alexandria, tradiţia prevedea un ritual aparte de priveghi pentru patriarhul defunct: succesorul său, luând mâna dreaptă a mortului,

şi-o aşeza pe cap şi, apoi, scoţându-i *palliumul* ' Sfântului Marcu, şi-1 potrivea în jurul gâtului. Susţinătorii lui Gaianos au reuşit să-1 împiedice pe Teodosie să îndeplinească ritualul transmiterii puterii, deşi acesta se bucura de sprijinul autorităţilor, de faţă fiind si trimisul Theodorei. Pentru ca Teodosie, favoritul *basilissei,* să fie instalat în scaunul patriarhului, a fost nevoie de intervenţia trupelor armate, de expedierea în Egipt a unui comisar extraordinar, eunucul Narses, şambelanul şi prietenul Theodorei. Timp de mai multe zile s-au bătut, efectiv, pe străzile oraşului, femeile participând şi ele la lupte, de sus, de pe acoperişuri; pentru a se potoli răscoala, s-a dat foc oraşului. Cu acest preţ, conducerea bizantină a învins şi Teodosie a fost uns patriarh.

Prin mijlocirea lui Sever, Antim din Constantinopol s-a grăbit să intre în relaţii cu noul patriarh din Alexandria si, în mod deschis, sub patronajul *basilissei* şi cu acordul complice al împăratului, cei trei patriarhi au dus mai departe, ,,în interesul păcii", după cum afirmau ei, o politică în favoarea monofizitismului. în zadar călugării şi episcopii apărători fideli ai credinţei ortodoxe denunţau, în scrisori înflăcărate, atitudinea şi înmulţirea ereticilor; zadarnic îl prezentau pe Sever ca pe un păgân, slugă a demonilor şi suspect de practici vrăjitoreşti, pe fostul episcop Petru din Apamea ca pe un

1) *pallium* (cuv. lat.) — pieptar de lână albă brodat cu cruci negre, însemn papal purtat, de asemenea, de anumiţi demnitari ai Bisericii catolice. , .A.

depravat, ,,care-şi avea stomacul drept zeu" şi întreţinea legături intime cu femei neruşinate, pe Zooras ca pe un nebun, pe Antim ca pe un taler cu două feţe. împăratul se făcea că n-aude si, spre marea indignare a ortodocşilor, opera de corupere — după cum o categoriseau ei — înregistra progrese înspăimântătoare.

Din nefericire pentru proiectele Theodorei, a răsărit atunci în Bizanţ un adversar neprevăzut: papa Agapet. Trimis cu o ambasadă la lustinian de către regele goţilor, Theodot, fastuos primit la curte, s-a grăbit să se intereseze îndeaproape de problema religioasă, dar a refuzat, cu hotărâre, să ia legătura cu ereticul Antim. Degeaba s-a supărat împăratul: „Treci de partea mea, 1-a amenințat el pe Agapet, sau te exilez!" Degeaba Theo-dora, mai abilă, 1-a implorat şi a încercat să-1 cucerească pe pontif, oferindu-i mari sume de bani. Susţinut de toată suflarea ortodoxă, papa n-a ţinut seama de nimic, încolţit, între soţie şi suveranul pontif, *basileul* era foarte încurcat şi cu atât mai mult cu cât, dacă ar fi să credem în legendă, însuşi Dumnezeu ţinea parte monofiziţilor.

în afară de destituirea patriarhului, Agapet cerea şi expulzarea lui Zooras. Degeaba lustinian i-a atras atenţia cât de primejdios era să i te împotriveşti teribilului călugăr care nu se temea de nimeni, papa a cerut sus şi tare să-i fie adus sirianul, pentru a-1 obliga să se supună. Când trimisul pontifical a sosit la mănăstirea preafericitului, a găsit porţile închise, iar Zooras i-a comunicat că era perioada marelui post şi că legea divină interzicea să

te ocupi în acele momente de oricare altă treabă, chiar dacă ţi-o cerea împăratul însuşi. ,,N-am altceva a-ţi mai spune, a încheiat el; dacă vrei să foloseşti forţa, asta-i treaba ta." Descumpănit, trimisul a revenit cu răspunsul lui Zooras la palat, împăratul, ieşindu-şi din fire, a poruncit comandantului gărzii să pornească neîntârziat, cu un detaşament de soldaţi, să-1 aresteze pe călugăr. Dar, în momentul în care comandantul se îmbarca pentru a traversa Cornul de Aur, ca să ajungă în cartierul Sykaî, o rafală de vânt stârnită din senin a aruncat nava înapoi, la mal. Au încercat încă o dată; când mai aveau puţin până să debarce pe celălalt mal, s-a ivit în faţa lor o fantomă uriaşă, care, cu o lovitură de picior, a zvârlit nava în mijlocul valurilor. Pierzându-si răbdarea, comandantul gărzii i-a certat aspru pe marinari şi aceştia au vâslit mai cu sârg. Brusc, trăsnetul a căzut pe navă, distrugând puntea de la un capăt la celălalt. Şi-au dat atunci seama că Dumnezeu îl apăra pe Zooras şi, făcând calentoarsă cât au putut mai repede, trimişii lui lusti-nian s-au întors să-1 înştiinţeze pe *basileu,* care i-a ascultat uluit.

Providenţa s-a arătat mai puţin energică în apărarea lui Antim. împăratul, după o scurtă rezistenţă, 1-a sacrificat în faţa pretenţiilor reprezentantului autorizat al ortodoxiei. Aşadar, patriarhul a fost înlocuit, de către papa Agapet, cu preotul Menas.

Era un veritabil succes, dar pontiful nu s-a bucurat de el prea mult. După nici o lună, a murit subit. Conform obiceiului împământenit, catolicii au susţinut că a fost victima vrăjilor făcute de duşmanii săi; monofiziţii

au răsuflat uşuraţi la moartea papei, considerând-o ca pe o dreaptă pedeapsă dumnezeiască. Căpătând din nou curaj, siguri pe sprijinul Theodorei, au reînceput să strângă prozeliţi. De Paşte, Zooras nu s-a ferit să boteze în public un mare număr de copii ai celor mai nobile familii de la curte; în exaltarea lor, disidenţii au îndrăznit să-1 insulte chiar pe împărat, acuzându-1 că i-a trădat. Un energumen, Isaac persanul, a avut obrăznicia să lovească cu bâta un tablou reprezentându-1 pe lustinian, scoţându-i ochii. Tulburarea în capitală se amplifica şi era de temut ca taberele să se încaiere de-a binelea.

în această criză, Menas, noul patriarh, a dat dovadă de hotărâre, în luna mai a anului 536, în biserica Sfintei Fecioare, situată alături de Sfânta Sofia, a organizat un conciliu, sub preşedinţia sa, în scopul de-a continua executarea proiectelor lui Agapet. Timp de mai multe zile, prin faţa episcopilor adunaţi acolo, s-au perindat conducătorii şi reprezentanţii mănăstirilor ortodoxe din capitală şi cei ai sfintelor comunităţi din Siria, Palestina şi Sinai. Timp de mai multe zile, s-a dat citire petiţiilor prin care, sprijinindu-şi acuzaţiile cu dovezi, aceşti păzitori austeri ai credinţei ortodoxe îi pârâu, la papă sau la împărat, pe Antim şi pe Sever, pe Zooras şi pe Petru din Apamea. Doar vinovaţii lipseau. Timp de trei zile, emisarii conciliului 1-au căutat pe Antim în tot Constan-tinopolul; s-au dus, rând pe rând, la Sfânta Sofia şi la patriarhie, la bisericile unde prelatul şi-ar fi putut găsi adăpost, la mănăstirea Sfântul Sergius, unde se bănuia că-1 ascundeau partizanii săi, ba chiar şi-n Palatul Sacru,

la paraclisul Sfântul Arhanghel Mihail, unde se spunea că fusese zărit. Peste tot au găsit uşile închise sau oameni gata să jure că nu-1 văzuseră pe patriarh şi că nici nici măcar nu le trecea prin minte unde-ar putea fi... Exasperaţi, trimişii conciliului îi întrebau şi pe copiii de pe stradă, doar-doar vor da de urma acuzatului, cu neputinţă de dibuit.

Theodora le-ar fi putut oferi informaţii exacte. Prin grija ei, Antim îşi găsise un adăpost sigur şi discret, chiar în gineceul palatului imperial; protejaţi de ea, şi ceilalţi patru acuzaţi au putut să se sustragă de la audieri. Dar sinodul nu s-a sinchisit prea mult de acest inconvenient şi i-a anatemizat în contumacie pe Antim, Sever, Petru şi Zooras, le-a condamnat scrierile, i-a declarat excluşi de la toate demnităţile ecleziastice şi le-a şters numele din rândul ortodocşilor.

Apoi, terminându-şi treaba, episcopii au psalmodiat, înainte de a se despărţi, aclamaţiile rituale: „Viaţă lungă împăratului! Viaţă lungă patriarhului! Anatemă asupra lui Petru, Zooras şi Sever, anatemă asupra duşmanilor lui Dumnezeu! Avem un împărat creştin: de ce ne-am teme? Să stricăm vizuina lui Zooras! Să dăm foc cavernelor ereticilor! Să pornim spre mănăstirile lui Petru! Avem un împărat ortodox: de ce ne-am teme? Anatemă asupra lui Sever, Petru şi Zooras! Credinţa creştinilor să triumfe!"

Trei luni mai târziu, lustinian, reîntors către ortodoxie şi total supus nunţiului pontifical Pelagius, confirma, printr-o ordonanţă imperială, sentinţele conciliului. Le era interzis lui Antim, lui Sever şi partizanilor lor să

mai locuiască în Constantinopol sau în oricare alt oraş al imperiului; tuturor le era interzis să-i* primească şi să le dea adăpost, în caz contrar riscând să le fie confiscate bunurile. Cărţile lor au fost proscrise şi s-a interzis să se facă după ele copii, pedeapsa fiind tăierea mâinilor; li s-a interzis propovăduirea, ca şi botezarea si împărtăşirea. Prin acestea, lustinian s-a lăudat de-a fi restabilit pacea în sânul Bisericii şi prosperitatea statului.

Theodora se încrezuse prea mult în puterile sale de a-1 influenţa pe împărat; strădaniile sale se izbiseră de opoziţia papei şi a ortodoxiei. Tot ce mai putuse face fusese salvarea prietenilor săi. Am văzut cum 1-a ascuns pe Antim. La fel, i-a dat posibilitatea lui Sever să fugă, iar patriarhul din Antiohia s-a retras în Egipt, unde şi-a încheiat, în linişte, lunga şi laborioasa sa carieră. Zooras a fost exilat în Tracia şi, în faţa ameninţării persecuţiei, toţi cei care — clerici, călugări sau laici — fuseseră atraşi, în număr mare, în Bizanţ, de speranţa în victorie, s-au risipit, disperaţi, nelinişti ţi, pe bună dreptate, de ce le rezerva viitorul. Curând, în Siria, s-au aprins noi ruguri şi, sub energicul imbold al lui Ephrem, patriarh al Antiohiei, şi al episcopilor săi, cu sprijinul plin de zel al autorităţii laice, mănăstirile au fost închise, predicatorii arestaţi sau ucişi, mulţimea credincioşilor monofiziţi adusă la mare sărăcie. Chiar şi Egiptul a simţit ura ortodoxismului. Patriarhul Teodosie, prietenul lui Antim şi al lui Sever, a fost chemat la Constantinopol, obligat să-şi dea demisia, exilat în Tracia, împreună cu clerul său, şi înlocuit, la Alexandria, cu un prelat în stare să

zdrobească orice rezistenţă, fie şi prin teroare. Curând, în întregul imperiu nu mai existau decât trei scaune episcopale ocupate de disidenţi.

Theodora nu era, însă, femeia care să se resemneze cu o înfrângere. Trebuise să cedeze, forţată de împrejurări, să asiste neputincioasă la exodul prietenilor săi şi la triumful papalităţii: cu o abilitate dublată de curaj, a căutat să-şi ia revanşa, în timp ce conciliul din anul 536 profera anateme după anateme, ea a profitat de moartea papei Agapet pentru a încerca să instaleze pe tronul pontifical un papă aşa cum şi-1 dorea; şi când, sub presiunile nunţiului Pelagius, ultima citadelă a monofiziţilor, Egiptul, părea distrusă, la Constantinopol, chiar în palatul imperial, cu multă răbdare, împărăteasa pregătea restaurarea Bisericii persecutate.

III

Portrete de călugări şi de apostoli

în perioada în care, din întregul Orient, se revărsau la Constantinopol călugării monofiziţi persecutaţi de ortodocşi, Theodora a ţinut să le dea adăpost şi o dovadă strălucită a protecţiei sale.

Palatul lui Hormisdas era una din dependinţele reşedinţei imperiale. Aşezat pe malul Mării Marinară, îi servise ca locuinţă lui lustinian la vremea în care era doar

moştenitorul prezumtiv al imperiului. Ajuns pe tron, prinţul a vrut să conserve această locuinţă din tinereţe şi, după ce-a restaurat-o, redându-i strălucirea, a încor-porat-o în incinta lărgită a palatului. Tocmai aici a găsit de cuviinţă Theodora să-şi adăpostească prietenii şi nu i-a fost greu să obţină acordul lui Iustinian, mai ales că împăratul era încântat la gândul că, astfel, îi va avea sub control şi sub directa supraveghere a oamenilor săi pe şefii cei mai turbulenţi ai opoziţiei monofiziţilor.

Pin grija *basilissei,* vechiul palat al lui Hormisdas s-a transformat, deci, aşa cum scria un cronicar al vremii, ,,într-un mare şi minunat *deşert al călugărilor".*

în apartamente s-au amenajat chilii; într-una din marile săli s-a aranjat o biserică, iar într-alta, o capelă. Pentru cei mai în vârstă sau pentru cei mai cunoscuţi dintre călugări, pentru cei care ieşeau în evidenţă prin evlavie, pentru sihastrii şi pustnicii goniţi din adăposturile lor, pentru stâlpnicii obligaţi să coboare de pe stâlpii canoanelor lor, s-au construit, în curţi şi sub porticuri, case de lemn, acoperite cu rogojină sau pânză, în care au putut să trăiască separat, meditând sau rugându-se; călugărilor li s-a oferit o locuinţă mare, în care, sub conducerea unui stareţ, şi-au dus împreună traiul auster pe care îl doreau. Mai bine de cinci sute de monahi, provenind din diferite ţări, vorbind limbi diferite, s-au găsit, astfel, strânşi laolaltă într-o comunitate evlavioasă; şi, pe tot parcursul zilei, pe coridoare, în curţi, prin sălile luxoase ale palatului, nu se auzea decât murmurul rugăciunilor şi psalmodierea cântecelor sfinte şi nu se mai vedeau

decât bătrânii, cu bărbi albe, prosternaţi la picioarele altarelor, căutând ca, prin priveghi, prin canon şi posturi, să obţină, pe merit, mântuirea veşnică.

Curând, datorită sfinţeniei lor, sirienii au devenit foarte populari în capitală. Iniţial, lumea s-a mirat de ciudăţeniile lor; dar, până la urmă, i-a admirat. Credincioşii au început să vină la mănăstire, curioşi să asiste la acest spectacol neobişnuit sau dornici să primească binecuvântarea preafericiţilor; până şi partizanii Conciliului din Calcedon, miraţi, dar şi încântaţi, aveau tot mai multe remuşcări şi se căiau în sufletele lor, pentru ca, la sfârşit, impresionaţi de virtuţile pustnicilor, să se convertească la doctrina monofizitistă. Theodora, de asemenea, îi vizita adesea pe călugării ocrotiţi de dânsa. La fiecare două sau trei zile, cu evlavie, venea să îngenuncheze la picioarele pustnicilor, cerându-le binecuvântarea şi implorâdu-i să se roage pentru ea, aducându-le daruri scumpe. Până la urmă, 1-a convins şi pe lustinian, cu toate prejudecăţile lui, s-o însoţească; iar *basileul,* cuprins de admiraţie şi profund impresionat de discuţiile purtate cu aceşti sfinţi, s-a simţit îmboldit, la fel ca soţia sa, să-i cinstească si să-i protejeze.

Normal că acest entuziasm general a generat îndată şi o serie de miracole, ceea ce a crescut şi mai mult, în Bizanţ, renumele pioasei comunităţi, într-una din zile, în capelă, numeroşi credincioşi se înghesuiau pentru a primi împărtăşania; ca de obicei, majoritatea era alcătuită din femei şi copii. Brusc, s-a auzit o puternică trosnitură; sub greutatea mulţimii adunate, podeaua s-a

Sfântul^ Petru - icoană bizantină (secolul VI) mănăstirea Sfânta Ecaterina, Sinai.

prăbuşit, târând după ea sute de victime. De peste tot se auzeau gemete, strigăte de groază şi de jale; vuietul a răsunat până la Palatul Sacru şi, curând, în întregul oraş s-a răspândit vestea despre teribila catastrofă, însă Dumnezeu, în marea mila Lui, veghea asupra aleşilor săi. După întâia clipă de spaimă, cu uimire, toţi cei căzuţi s-au ridicat nevătămaţi, fără nici o rană, fără o vânătaie, lăudând şi mulţumind Domnului care i-a salvat de la o moarte sigură, în faţa miracolului, întreg Constantino-polul, suveranii şi nobilii i-au cinstit şi mai mult pe preafericiţii călugări, iar lustinian a stăruit să se repare pe cheltuiala lui partea de clădire care se prăbuşise.

în vremurile grele de după Conciliul din anul 536, când în întregul imperiu persecuţia făcea prăpăd, mănăstirea monofizită Sfântul Sergius a scăpat de furtuna ameninţătoare datorită protecţiei împărătesei. Călugării deveniseră aproape nişte prizonieri în propriul adăpost: aveau nevoie, pentru a părăsi capitala ori chiar pentru a ieşi în oraş, de aprobarea conducerii. Totuşi, consideraţia pe care le-o impuneau celor care le stăteau în preajmă era deosebit de mare şi, în ciuda faptului că, de-a lungul timpului, numărul călugărilor scăzuse, o parte din ei căpătând permisiunea să se întoarcă în ţinuturile de baştină, cât a trăit Theodora, mănăstirea a prosperat; chiar şi după moartea *basilissei,* lustinian, în amintirea soţiei sale, a continuat s-o ocrotească.

în aceeaşi perioadă, tot datorită sprijinului împărătesei, o altă comunitate monofizitistă, situată exact la porţile capitalei, a reuşit să supravieţuiască, în cartierul

Syka;, pe malul oriental al Cornului de Aur, se înălţa, în faţa bisericii şi a palatului Sfântul Mamas, mănăstirea sirienilor. Fusese clădită pe un teren donat de Theodora lui Zooras şi mulţi disidenţi veniţi în capitală găsiseră aici siguranţă şi pace. Pe un teren învecinat, cuviosul Maras stabilise locul de veci pentru coreligionarii săi şi un mare număr din aceştia fuseseră deja înmormântaţi acolo. Devenită, astfel, un lăcaş sacru al monofizitismu-lui, mănăstirea era înfloritoare; conducătorul ei, stareţul loan, un călugăr originar din Amida, în Mesopotamia, era foarte apropiat de împărătească şi chiar de împărat care, datorită luptei lui neobosite împotriva păgânilor, îi tolera credinţa, aşa eretică dar fervent㠍, în acest adăpost sigur, treptat, s-au adunat tot fruntaşii sectei, stabilind aici centrul lor de acţiune si de propagandă.

Aşadar, în pofida edictelor, a opreliştilor impuse de lege, a violenţelor şi persecuţiilor, Theodora îşi sprijinea şi îşi proteja prietenii. Peste tot pregătea adăposturi pentru monofiziţi. Pe Insula Chios a construit, pentru episcopii expulzaţi şi pentru călugării proscrişi, o casă de refugiu, alături de mormântul Sfântului Isidor, martirul. La Derkos, lângă Pontul Euxin, unde a trebuit să privească, neputincioasă pe moment, cum plecau în exil, în timpul crizei din anul 536, mai întâi călugărul Zooras, apoi patriarhul Teodosie împreună cu clerul său, n-a precupeţit nimic pentru îmbunătăţirea condiţiilor de trai în semicaptivitatea partizanilor săi. Nelimitându-se numai să participe cu dărnicie la subvenţionarea hranei şi adăpostului lor, le-a încurajat şi propaganda, lăsând să

ajungă până la ei numeroşii adepţi care căutau lângă păstorii lor siguranţă şi mângâiere; dar, mai ales, urmărea să găsească o cale să-i readucă mai repede înapoi în capitală, pentru a grupa în jurul ei toate forţele monofi-zitiste şi a le organiza.

în timp ce populaţia din Orient, în pofida persecuţiilor, exilului sau morţii preoţilor lor, îşi păstra cu îndărătnicie credinţa, căpeteniile sectei au înţeles repede că numai din palatul imperial avea să sosească decizia de restauraţie a Bisericii lor şi că întregul efort trebuia îndreptat spre Constantinopol, pentru ,,a-l îmblânzi pe împărat, după cum scria un cronicar, şi a spori zelul împărătesei faţă de cei dreptcredincioşi". Aceştia erau politicienii. Menţinându-se, deocamdată, într-o prudentă rezervă, se prefăceau că respectă ordinele conducerii, se abţineau de la o propagandă activă, evitau să predice şi nu mai hirotoniseau; aşteptau să le vină vremea şi se bizuiau pe Theodora. Dar atitudinea lor, prea suplă şi parcă resemnată, nu era pe placul tuturor monofiziţilor; existau, printre ei, unii mai entuziaşti, ba chiar fanatici — şi aceştia îi dădeau serioase bătăi de cap împărătesei.

Printre cei mai înverşunaţi din ramura intransigentă se afla şi loan, fost episcop la Memfis. îl însoţise în exil pe patriarhul Teodosie, dar sufletul său aprins, voluntar, însetat de gloria martirajului, se plictisea ducând o viaţă prea tihnită şi prea prudentă, ca aceea de la Derkos. „Suntem numiţi, spunea el adesea, păstorii Bisericii lui Dumnezeu şi, totuşi, lăsăm să ne fie sfâşiate oile de către lupi. Stăm acasă, foarte liniştiţi, când ar trebui să

murim pentru credinţa noastră." Era mâhnit văzând, în jurul lui, episcopii refuzând, de frica administraţiei, să le acorde credincioşilor veniţi de departe ajutorul religiei. ,,Pe Dumnezeu cel Atotputernic, mai spunea el, nu ştiu ce mă opreşte să mă duc, în faţa tuturor, în Marea Biserică sau în forumul capitalei, să hirotonisesc dintre ai noştri." A sfârşit prin a obţine, pe motiv că este bolnav, permisiunea de a merge la Constantinopol pentru a fi consultat de nişte medici, întâmpinat favorabil de împărătească, care s-a preocupat de găzduirea şi de întreţinerea lui, a început imediat să predice, cu multă libertate, ridicând altare şi învăţându-i pe oameni principiile monofizitismului. Conducătorii sectei, neliniştiţi de acest zel excesiv, considerau că loan se „aruncase în gura leului" şi că punea, astfel, în mare pericol existenţa, şi aşa precară, a grupării lor; dar, cum egipteanul nu voia să asculte şi replica, dispreţuitor, că gura leului poate fi închisă de porunca lui Dumnezeu, i-au cerut patriarhului să-1 recheme la Derkos. Teodosie, mulţumit în sinea lui de faptele discipolului său, a ieşit din încurcătură răspunzându-le că împărăteasa era la curent cu tot ceea ce se petrecea şi, totuşi, îl primise bine pe loan. Episcopii monofiziţi au mers atunci la Theodora, implorând-o să-1 alunge pe egiptean, departe de capitală; pentru a le da satisfacţie preafericiţilor, împărăteasa s-a înduplecat. Dar, când i s-a comunicat lui loan ordinul *basilissei* de a pleca fără întârziere, căci, ,,în caz contrar, va fi ucis", preafericitul, cu neobişnuitul său curaj, a dat buzna la palat şi, îndată ce a ajuns în faţa suveranei, a învinuit-o,

aruncându-i reproşuri grele, că s-a înţeles cu lustinian să ^nimicească Biserica lui Dumnezeu. Si, cum Theodora *nu pricepea nimic, a continuat: ,,N-ai poruncit tu să mă ucidă? Ce-ar trebui mai mult?" Abia atunci Theodora s-a lămurit: foarte nemulţumită de ceea ce îndrugaseră : trimişii ei, s-a mâniat şi nu i-a iertat de-o pedeapsă imediată decât la rugămintea lui loan. Dar, apoi, la rândul ei, s-a străduit să-i mai domolească râvna, excesivă: ,,Ai :grijă, 1-a sfătuit *basilissa,* şi rămâi în palat, ca să nu ţi se întâmple vreo nenorocire; fii mai chibzuit, aşa cum sunt confraţii tăi, şi nu mai hirotonisi în miezul capitalei", loan era inteligent; ştia când e necesar să spui .minciuni pe care Dumnezeu le iartă: „Nu vreau să se ^petreacă una ca asta, i-a răspuns; dacă am venit la tine, !am făcut-o ca să-ţi cer voie să mă retrag, vreo treizeci ;sau patruzeci de zile, la ţară, pentru că mă simt foarte ibolnav." încântată de rezultatul acestei discuţii, ce părea favorabil, Theodora i-a aprobat rugămintea. loan s-a folosit de această îngăduinţă pentru a se duce în Asia Mică, dorind să predice mai departe; travestit în cerşetor, a ajuns până în Tars, unde s-a bucurat de un răsunător succes. Monofiziţii s-au speriat de-a binelea de ;acţiunile sale necugetate; pe de-altă parte, episcopii adversari au început să-i trimită lui lustinian scrisori peste scrisori, în care îi imputau că-1 lasă pe-un eretic fugit :din capitală să agite întreaga ţară. Si de data asta, cu îndemânare, cuviosul monofizit a ştiut să se descurce. :întorcându-se neîntârziat în Bizanţ, s-a grăbit să-i scrie şi el Theodorei, explicându-i ce rău îi pare că nu mai

putuse, atâta timp, s-o vadă, fiindcă sănătatea lui şubredă nu-i dăduse voie să iasă din casă. Astfel, chiar dacă ancheta deschisă a dus la concluzia că episcopul incriminat ar putea fi Ioan Egipteanul, Theodora a garantat că sfântul nu-şi părăsise casa de la ţară, unde chiar ea îl îndemnase să meargă; şi, cum, într-adevăr, a fost găsit acolo, denunţătorii s-au făcut de ruşine, în mai multe rânduri, cu ingeniozitate, Ioan şi-a reînceput opera de evanghelizare. Anunţaţi mai dinainte de venirea lui, credincioşii se strângeau în punctul stabilit; noaptea, în mare secret, în timp ce unii oameni puşi de pază vegheau ca sfânta adunare să nu fie tulburată, episcopul împărtăşea, hirotonisea, îi întărea într-ale dreptei credinţe pe şovăielnici; iar, când ortodocşii prindeau de ştire, el era deja departe, în capitală, activitatea sa era la fel de intensă, iar căpeteniile partidei monofizite cedaseră în faţa curajului şi râvnei lui neobosite.

Pe de-altă parte, şi ei, dar prin mijloace diferite, îşi continuau demersurile. Datorită împărătesei, Teodosie şi prietenii săi fuseseră primiţi la Constantinopol şi, cu-rând, casa fostului patriarh a devenit centrul de conducere al grupării. La el veneau toţi cei pe care secta conta, pentru că erau oameni activi şi energici. Alături de vechii luptători, ca Zooras sau Petru din Apamea, se găseau bărbaţi ca Iuliu, viitorul apostol al Nubiei, ca Theodor, viitorul episcop al arabilor, ca Sergius din Tello, viitorul patriarh al Antiohiei, şi ca prietenul său, Iacob Barade, care va ocupa scaunul din Edessa şi va reface Biserica monofizitistă, ca Ioan, stareţul mănăstirii

sirienilor, devenit, mai târziu, episcop în Efes, ori Constantin, fost episcop în Laodicea. Sub protecţia declarată a Theodorei, care-i cunoştea de mult, pe cei mai mulţi dintre ei, toţi erau bine primiţi la curte; permanent împărăteasa îi asculta sau îi sfătuia; uneori, îi prezenta şi împăratului; iar ortodocşii se plângeau că monofiziţii, folosind căi viclene, umpluseră palatul şi capitala.

Curând, mentorii sectei au reuşit să facă mai mult. Persecuţia ortodoxă gonise din scaunele lor majoritatea episcopilor disidenţi, iar conducerea ţării urmărea cu atenţie să împiedice renaşterea unui nou cler schismatic. Deci, importantă acum pentru sectă era formarea de noi conducători pentru credincioşi şi, cu toate măsurile luate împotriva lor, monofiziţii, mulţumită complicităţii împărătesei, au izbutit. Prilejul li s-a oferit în anul 543. Harith Ghasanidul, principe al triburilor arabe din Deşertul Siriei, i-a cerut Theodorei doi sau trei episcopi pentru a susţine credinţa supuşilor săi. Imediat, *basilissa* a căutat voluntari printre prietenii monofiziţilor şi, lucru remarcabil, a obţinut şi aprobarea lui Iustinian. împăratul, într-adevăr, destul de stânjenit de prezenţa clerului de opoziţie, folosea la misiuni cât mai îndepărtate de Bizanţ zelul mistuitor al predicatorilor schismatici; deja îi trimisese pe câţiva dintre ei pentru evanghelizarea arabilor din Yemen, pe alţii la abisinienii din Aksum, pe alţii pentru aducerea la dreapta credinţă a păgânilor din Nubia. Cei doi suverani bizantini s-au putut, acum, uşor înţelege de a-i alege dintre monofiziţi pe episcopii pe care-i cerea prinţul deşertului.

De cincisprezece ani locuia în Constantinopol un călugăr din Tello, numit lacob Barade. Om foarte învăţat, cunoscător al scrierilor siriene şi greceşti, devenise renumit mai mult datorită sobrietăţii posturilor la care se supunea, simplităţii vieţii pe care o ducea şi excesivei sale modestii, încă de foarte tânăr, făcuse legământ de castitate şişi împărţise întreaga avere săracilor; curând, i s-a dus faima pentru nepăsarea pe care o vădea faţă de îmbrăcăminte, pentru severitatea moravurilor sale şi pentru vindecările miraculoase pe care le reuşise. Venit mai târziu decât ceilalţi confraţi în capitală şi foarte bine primit de împărătească, a socotit c-ar fi mai înţelept să se ţină departe de ispitele lumii; se închisese într-o chilie strâmtă ca o celulă, nedorind să vadă pe nimeni, nevorbind cu nimeni, dar fiind, prin aceasta, cu atât mai admirat de credincioşi. Harith Ghasanidul, care avusese prilejul să-1 întâlnească şi putuse să-i aprecieze profetica sa clarviziune, îl stima cu deosebire. Pe acest gânditor, pe acest singuratic, pe acest ascet 1-a ales Theodora să-i evanghelizeze pe arabi şi să reconstituie Biserica monofizită. Şi faptele au arătat că nu s-a înşelat alegându-1.

La sfaturile *basilissei,* Teodosie 1-a desemnat pe la cob pentru scaunul episcopal din Edessa şi 1-a numit episcop în Bostra pe un alt călugăr din anturajul său, pe arabul Theodor. Cu toate că nu le era pe plac, cei doi a trebuit să cedeze în faţa voinţei categorice a Theodorei şi să reintre în viaţa activă, pe care o părăsiseră în spe ranţa că, astfel, se vor mântui. -;

Unşi episcopi de fostul patriarh al Alexandriei, au plecat spre diecezele lor. Dar, în afară de misiunea oficială, apostolii aceştia primiseră şi instrucţiuni secrete. Cu aprobarea suveranei, Teodosie îi autorizase ca, pe toată întinderea teritoriilor supuse jurisdicţiei lor, să hirotonisească preoţi, să învestească episcopi, într-un cuvânt, să creeze din nou clerul monofizit din Orient. Aria lor de acţiune se afla dincolo de strâmtele hotare ale diecezelor lor: lui Theodor îi revenea toată Peninsula Arabică, Palestina şi deşertul, iar lui lacob, Siria şi Asia Mică în întregime, împărăteasa, în înţelegere cu patriarhul, încuraja această propagandă şi promitea tot sprijinul său pentru cei doi prelaţi.

In câţiva ani, lacob Barade, cu energia, cu zelul şi curajul său a refăcut, cu adevărat, Biserica monofizită. Reluând opera începută în provinciile asiatice de loan din Tello şi continuată de loan Egipteanul, a parcurs, adesea travestit în cerşetor, Siria, Armenia, Capadocia, Cilicia, Isauria, Pamfilia şi insulele Rodos, Cipru, Chios, Mitilene, predicând şi instruind, hirotonisind preoţi pentru noi comunităţi, organizând dioceze şi numind acolo episcopi, „revărsând, după cum consemna cronicarul, mari efluvii de sfinţenie peste întreg Imperiul Roman." în zadar, înspăimântaţi de tulburarea provocată de apostol, prelaţii ortodocşi au încercat să-1 aresteze pe lacob; în zadar, lustinian, la cererea lor, a oferit o recompensă pentru prinderea lui; sfântul ocolea toate cursele care i se întindeau de către persecutori şi continua „drumul cel drept". Mereu călătorind pe jos, ducând o viaţă de

sihastru, era văzut ba la Constantinopol, ba în Asia, ba în Alexandria, neobosit, scăpându-le mereu urmăritorilor. Prietenii săi erau convinşi că însuşi Dumnezeu îl proteja, întunecând minţile duşmanilor săi, şi se relata, în cercurile monofiziţilor, cu destulă ironie, cum, de câteva ori, trimişii conducerii îl întrebaseră, chiar pe el: ,,N-ai auzit, cumva, vorbindu-se că lacob şarlatanul s-ar afla pe-aici?" Iar lacob, bătându-şi joc de ei, le răspunsese: „Ba da, mi s-a spus că, într-adevăr, umblă prin cutare loc; — şi le indicase o direcţie total opusă celei pe care avea de gând s-o apuce, adăugând: — dacă vă îmboldiţi puţin caii, îl prindeţi negreşit!"

Prietenia Theodorei şi iscusinţa coreligionarilor săi, în capitală îi asigurau o protecţie certă. Aşa cum o cerea legea canonică, pentru ca ungerea unui episcop să fie valabilă, trebuia să asiste la ceremonie alţi trei episcopi; lacob, sfătuit de patriarhul Teodosie, s-a dus, întâi, la Alexandria; acolo a găsit uşor nişte prelaţi care, la porunca fostului lor mitropolit, i-au consacrat ca episcopi pe doi preoţi dintre cei care-1 însoţeau pe sfânt. Cu ajutorul acestora, a putut apoi să înmulţească numărul episcopilor, desemnându-i pentru principalele oraşe din Siria şi din Asia. în acelaşi timp, prelaţii din Constantinopol au învestit, la rândul lor, doisprezece episcopi pentru Egipt şi Tebaida şi, în fruntea patriarhatului din Antiohia, post vacant de la moartea lui Sever, au numit un prieten de-al lui lacob, învăţatul şi evlaviosul Sergius din Tello. în acest fel, se alcătuise un întreg episcopat,

deşi neoficial, gata să conducă noua Biserică, numită, după marele său întemeietor, *iacobită.*

Foarte pricepută într-a oferi libertate de mişcare protejaţilor săi, Theodora a găsit mijlocul prin care mai mulţi să primească misiuni oficiale, chiar de la conducere. Astfel, loan, desemnat, în secret, episcop monofizit al Efesului, a fost trimis de lustinian în Caria, în Lidia şi în Frigia, pentru a învinge păgânismul. Şi-a îndeplinit sarcina cu extremă conştiinciozitate şi a meritat să fie supranumit, pentru zelul depus, „distrugător al idolilor şi călău al păgânilor"; dar el şi-a servit şi mai bine secta căreia îi aparţinea şi a reuşit să-şi împânzească dioceza cu biserici şi cu mănăstiri monofizite.

Doi patriarhi, douăzeci şi şapte de episcopi, mai bine de o sută de mii de preoţi şi diaconi hirotonisiţi, acesta a fost bilanţul obţinut, după numai câţiva ani, de apostolatul lui lacob Barade. Credinţa sa a făcut minuni; alunga demonii, învia morţii, prevestea viitorul; renu-mele său ,,ca o mireasmă dulce" s-a răspândit în lume, mult dincolo de graniţele imperiului. Datorită strădaniei sale, cea mai mare parte a Orientului revenise, acum, la ceea ce toţi numeau, pe bună dreptate, „credinţa prea-fericiţilor lacob şi Teodosie"; în afara imperiului, în Persia, Arabia, Abisinia şi Nubia, noi biserici bine închegate propagau credinţa monofizită. Theodora, care dintotdeauna fusese ocrotitoarea creştinilor aflaţi departe, care întreaga viaţă contribuise, cu neobosită energie, la triumful monofizitismului, putea fi mândră de opera sa. Călugărul necunoscut, pe care-1 văzuse, în vis,

stropind cu apă sfinţită mulţimea romanilor, evlaviosul pustnic pe care-1 adăpostise, odinioară, la Constanti-nopol, şi în care crezuse, îi împlinise toate speranţele. A avut motive să considere, pe patul de moarte, văzând succesul crescând al apostolatului lui Iacob, că visul politicii sale religioase se realizase. Dacă, astăzi, în Egipt şi în Siria, Biserica iacobită există încă, gloria le aparţine, în întregime, lui Iacob Barade şi Theodorei.

IV

Papa şi împărăteasa

Când, în anul 536, papa Agapet a murit, pe neaşteptate, la Constantinopol, Theodora a avut ideea îndrăzneaţă de a folosi în interes propriu acest eveniment, prin care se eliberase scaunul pontifical. De mai mulţi ani, se afla în Bizanţ, ca nunţiu, un diacon numit Vigile. Era un om ambiţios, lipsit de scrupule, în stare să accepte orice compromisuri pentru a parveni. Născut într-o familie senatorială, mai încercase o dată să se urce pe scaunul Sfântului Petru, fiind acceptat, atunci, de papa Bonifaciu II ca succesor al său. Obligat, în faţa opoziţiei clerului roman, să renunţe la aceste aspiraţii, şi-a îndreptat privirea spre bizantini, folosindu-şi misiunea diplomatică în capitala acestora pentru a intra, în mod

abil, în graţiile Theodorei. Când *basilissa,* mânioasă că trebuie să cedeze în faţa solicitărilor lui Agapet, s-a gândit, pentru a se revanşa, să-i găsească un înlocuitor aşa cum şi-1 dorea, adică dispus să cadă la învoială cu monofiziţii, Vigile, temeinic infiltrat la curte şi a cărui ambiţie părea să-i garanteze docilitatea, i s-a părut omul potrivit pentru a-1 folosi în atingerea scopului.

Vigile şi Theodora au căzut foarte repede de acord. *Basilissa* i-a propus nunţiului să devină succesorul lui Agapet; el a promis, la rândul său, că, odată ajuns pe tronul pontifical, va fi cel mai devotat slujitor al împărătesei. S-a spus, mai târziu, că, în schimbul protecţiei bizantine, se angajase chiar la mai mult: a făgăduit să renege Conciliul din Calcedon, să-1 readucă în scaunul patriarhal pe Antim, să le scrie căpetenilor monofiziţilor, Teodosie şi Sever, pentru a le face cunoscută deplina sa adeziune la credinţa lor; s-a mai spus că, pentru serviciile pe care le aştepta de la el, Theodora i-ar fi dăruit o mare sumă de bani. „Pentru cine a analizat caracterul lui Vigile, scria un istoric foarte pătrunzător, nici o clauză nu s-ar putea nega că ar fi existat în discuţiile prealabile. Era în stare să promită orice sau măcar să lase de înţeles că va realiza tot ce i se va cere." Cert rămâne faptul că nunţiul a pornit imediat spre Roma, prevăzut cu scrisori pentru Belizarie şi pentru soţia sa, Antonina, şi că în aceste misive era descris, în termeni foarte precişi, ce sarcini avea de îndeplinit. Era limpede că, în numirea noului papă, lustinian hotărâse să-i dea

mână liberă Theodorei, din dorinţa de a-i oferi o compensaţie pentru înfrângerea suferită mai-nainte cu Aga-pet şi, poate, nutrind în secret satisfacţia găsirii unei soluţii de restabilire a unităţii Bisericii, printr-un pontif roman de acord cu orientalii.

în timpul negocierii acestui pact la Bizanţ, evenimentele continuau să se desfăşoare alert în Cetatea Eternă. Deşi, la acea dată, Belizarie debarcase în Italia cu trupele de ajutor, Roma se afla, încă, în mâinile ostro-goţilor. Regele Theodot, dându-şi seama, din instinct, ce importanţă avea, în acele împrejurări, ca suveranul pontif să fie omul lui, a aranjat lucrurile pentru numirea, în grabă, a unui locţiitor al lui Agapet şi a fost ales, prin vot, diaconul Silver, care, presupunea el, îi era devotat. Când Vigile s-a întors în Italia, scaunul la care râvnea era deja ocupat; ca să mai ajungă în ,,jilţul Sfântului Petru", aşa cum o dorea si Theodora, trebuia mai întâi să fie alungat Silver. O mutare grea, cu atât mai com-plicată cu cât, pentru a se face bine văzut şi la Constan-tinopol, noul papă avusese grijă să-i cheme la eliberarea Cetăţii Eterne, cu argumente patetice, pe bizantini şi să-i dea Roma pe mână, în anul 536, generalului Belizarie.

Vigile a suferit o nouă decepţie; nici Theodora nu era prea mulţumită. A încercat să obţină de la Silver ceea ce sperase să înfăptuiască prin Vigile şi i-a cerut scaunul patriarhal pentru Antim. Pontiful a refuzat-o categoric. Atunci, împărăteasa a hotărât să acţioneze. I-a trimis poruncă explicită generalului Belizarie să-1 înlăture urgent pe Silver şi să-1 aşeze în locul lui pe Vigile.

Patriciul, încurcat, ezita să îndeplinească noua misiune; dar soţia lui, Antonina, mereu dornică să-i facă pe plac Theodorei, s-a străduit să-i spulbere îndoielile, în timp ce ambiţiosul Vigile căuta şi el, cu argumente decisive, să-1 urnească pe general. Cunoscându-i slăbiciunile, i-a promis bani frumoşi; cum, în plus, Belizarie ştia bine că e primejdios să te opui ordinelor *basilissei,* a acceptat să participe la complotul urzit contra nefericitului Silver.

Chiar atunci, ostrogoţii, sub conducerea regelui Vi-tiges, au reluat ofensiva. O armată formidabilă ameninţa la porţile Romei; ca să apere oraşul, generalul avea la dispoziţie vreo cinci mii de oameni, adăpostiţi după meterezele încă nereparate, rătăciţi în mijlocul unei populaţii nemulţumite, care suferea cu greu grozăviile unui asediu şi care părea înclinată să trădeze oricând. Când i s-a adus o scrisoare, prezentată ca fiind a papei, prin care pontiful se declara gata să-i deschidă regelui goţilor poarta Asinaria, vecină cu reşedinţa sa din Latran, patriciul a fost, la început, impresionat; dar şi-a dat repede seama că acest document, destinat să-1 convingă, era un fals grosolan şi, plin de simpatie pentru victimă, a încercat, în secret, dar cu acordul Antoninei, un ultim demers pe lângă Silver. I-a propus să facă el însuşi concesiile pe care Theodora le aştepta de la bunăvoinţa lui Vigile şi, astfel, să scape de soarta care-1 ameninţa. Plin de curaj, amintindu-şi că era apărătorul ortodoxiei, Silver a refuzat. Evenimentele şi-au urmat cursul.

Pentru a dezminţi zvonurile despre trădarea sa, Silver a părăsit palatul din Latran şi s-a refugiat departe de

zidurile cetăţii, cât mai spre centru, pe Aventin, în vecinătatea bisericii Sfânta Sabina. Belizarie a trimis emisari după el, promiţându-i solemn, prin fiul său vitreg, Fotius, că nu i se va întâmpla nimic rău. Cu toate temerile sfetnicilor săi, ce nu aveau încredere în jurămintele grecilor, Silver s-a dus la general, în palatul Pincio şi, într-adevăr, această primă întrevedere s-a terminat paşnic, în ultimul moment, Belizarie şovăise să treacă la fapte. Dar, după alte câteva zile, papa a fost rechemat în faţa generalului. De data aceasta, pontiful, neliniştit, a refuzat, la început, să părăsească biserica în care se adăpostise; până la urmă, însă, a cedat si, cu o suită numeroasă, a pornit spre Belizarie, lăsându-se în grija lui Dumnezeu. Imediat ce au ajuns, Silver a fost separat de însoţitorii săi, reţinuţi în anticameră, şi, împreună cu Vigile, a fost împins în dormitorul soţilor Belizarie, unde un straniu spectacol i s-a înfăţişat ochilor. Antoni-na, tolănită pe divan, părea o suverană care îşi primea supuşii în audienţă; la picioarele ei, Belizarie, ca un îndrăgostit, părea sclavul ei umil. „Ia spune, sfinte părinte, s-a răţoit soţia patriciului, ce v-am făcut, noi şi locuitorii Romei, ca să ne daţi pe mâna goţilor?" — nu se ştie exact ce-a mai adăugat, dar ce s-a întâmplat după aceea este sigur. Papei i s-au scos veşmintele sacerdotale şi a fost îmbrăcat, cu forţa, în haine de călugăr; apoi, un servitor al lui Belizarie a fost trimis să le spună preoţilor rămaşi în anticameră: „Preasfinţia sa papa a fost demis şi s-a călugărit". Spre consternarea generală,

Vigile a fost ales papă, chiar a doua zi, prin constrângere. Era 29 martie 537.

Nefericitul Silver, expediat de Belizarie în Licia, n-a mai revăzut, până la moarte, Cetatea Eternă. O clipă, lustinian, îngrozit de nelegiuirea comisă împotriva pontifului, a poruncit o anchetă corectă şi, dacă avea să fie găsit nevinovat, să fie reinstalat în scaun. Cu-toată opoziţia Theodorei, a ordonat să fie readus în Roma, iar Vigile, foarte neliniştit, se întreba ce o să păţească el. Din fericire, Antonina veghea; ca de obicei dornică de a-i fi pe plac Theodorei, a stăruit pe lângă Belizarie să-1 predea în mâna oamenilor lui Vigile pe nefericitul său predecesor. Exilat pe Insula Palmaria, mâncând doar „pâinea necazului şi apa amarului", Silver a murit, la puţin timp după aceea, victimă nevinovată a ambiţiilor lui Vigile, a intrigilor Antoninei şi a politicii Theodorei.

Se părea că împărăteasa reuşise: făcuse rost de un papă de încredere, însă, îndată ce a fost instalat, Vigile şi-a schimbat atitudinea. Cu toate avertismentele lui Belizarie, a început să tergiverseze şi să interpreteze în felul lui cele promise. Duşmanii lui susţin că, până la urmă, ar fi dat înapoi şi că ar fi adresat marilor şefi ai monofizitismului, Teodosie, Antim şi Sever, o scrisoare prin care declara că aderă întru totul la doctrina lor; dar documentul nu pare a fi autentic şi profesiunile de credinţă, pe care papa le-a adresat oficial împăratului şi patriarhului Menas, sunt, din contră, riguros ortodoxe. De asemenea, împrejurările i-au oferit din belşug pretexte ca să nu-şi respecte angajamentul. Italia, ruinată după

războiul cu ostrogoţii, se afla într-o situaţie critică, destul ca papa să fie scuzat că a uitat, puţin, de problemele religioase; pe de altă parte, ataşamentul Occidentului la Conciliul din Calcedon şi tradiţia Sfântului Leon îndreptăţeau cumpătarea pontifului. Se pare că şi Theodora înţelesese pericolul la care se expunea dacă forţa lucrurile şi, încrezătoare în cuvântul lui Vigile, a aşteptat, cu răbdare la început, să se ivească momentul potrivit pentru a-1 obliga să-şi îndeplinească făgăduielile, în plus, lustinian, pe atunci sub influenţa nunţiului Pela-gius, bun prieten cu papa Vigile, nici nu se gândea să-i ajute pe monofiziţi. Uzurpatorul a putut, deci, să rămână, fără a se certa cu Theodora, fidel ortodoxiei romane, într-un cuvânt, cu toate uneltirile împărătesei, încercarea de a pune stăpânire pe scaunul apostolic dăduse greş.

Theodora nu era, însă, femeia care să se lase înşelată fără a se răzbuna: a dovedit-o şi în acest caz. Odinioară, avusese ca favorit pe un anume Arsenios, un om cu destule defecte şi, în plus, aparţinând sectei eretice a samaritenilor; ea îl îmbogăţise, îl ridicase la rangul de senator si-1 făcuse celebru; în timpul revoltei samaritenilor în Palestina, primise de la el numai sfaturi împotriva creştinilor. Dar, de atunci, Arsenios îşi schimbase părerile; se convertise, fusese botezat de Sfântul Sava si devenise un aprig apărător al noii sale credinţe. La Alexandria, unde se stabilise, se străduia să-i intre în graţii împăratului prin susţinerea, din toate puterile, a ripostei calcedoniene pe care o începuse, cu sprijinul conducerii, patriarhul Pavel, succesorul lui Teodosie. Theodora îi

purta pică, fireşte, din pricina acestei dezertări, ale cărei consecinţe le-a simţit pe pielea lui. Opoziţia monofizită se refăcea permanent în Egipt şi, tot permanent, patriarhul era nevoit să intervină cu asprime. Arsenios a dat dovadă de exces de zel; 1-a determinat pe Rhodon, prefectul imperial, să-1 execute, fără judecată, pe unul din adversarii lui Pavel. Acţiunea era ilegală; cruzimea torturii a amplificat crima, împărăteasa s-a grăbit să nu scape ocazia răzbunării. Arsenios şi Rhodon au fost arestaţi, judecaţi şi executaţi; bunurile le-au fost confiscate. Patriarhul Pavel, în ciuda protestelor şi tăgadelor, a fost socotit complice şi scos din scaun de către sinodul din Gaza. *Basilissa* putea fi mândră: dintr-o singură lovitură, destituise un prelat urât de monofiziţi, arătând printr-un exemplu grăitor ce primejdios era pentru toţi funcţionarii să servească prea docili, chiar la porunca împăratului, interesele ortodoxiei, şi, nu în ultimul rând, pedepsise un fost prieten preschimbat în trădător. Vigile va înţelege şi el cât era de imprudent să-i înşeli Theo-dorei aşteptările.

Era vremea la care, prin grija *basilissei,* Biserica monofizită începuse să-şi refacă forţele; deja prelaţii de la curte, pentru a fi pe placul suveranei, se străduiau să găsească o cale de înţelegere cu disidenţii. Unul dintre ei, Theodor Askidas, episcop de Cezareea, a găsit, din întâmplare, printre textele aprobate la Conciliul din Cal-cedon, trei opusculi, „trei capitole", cum se zice, impregnate limpede de erezia nestoriană şi ai căror autori

erau din cale-afară de nesuferiţi monofiziţilor. Mândru de descoperirea sa, prin care spera să-i dea o lovitură pe cinste nunţiului papal Pelagius, eternul său rival, 1-a informat pe lustinian şi, bizuindu-se pe pasiunea teologică a împăratului, 1-a rugat să examineze atent problema. I-a sugerat, în plus, că materialul putea fi un mijloc, simplu şi ortodox, de a înăbuşi pretenţiile monofiziţilor si că un conciliu ,,reînnoit şi purificat" ar fi acceptat fără greutate de toţi. lustinian care, sub influenţa Theodorei, revenise la o politică de împăcare, s-a lăsat atras în cursă; disidenţii, încântaţi că astfel putea fi compromisă opera Sfântului Leon, s-au declarat în păr, chiar şi cei mai intransigenţi, foarte de acord cu noua formulă de uniune. Aşa a început disputa celor Trei Capitole.

Aici 1-a încolţit Theodora pe Vigile. Papa a fost invitat să-şi dea consimţământul pentru edictul prin care împăratul pronunţase condamnarea textelor incriminate şi, pentru a-1 convinge, lustinian a folosit forţa. La 22 noiembrie 545, pe când papa oficia mesa în biserica Sfânta Cecilia din Transtevera, în biserică au năvălit, brusc, soldaţii. Secretarul imperial, sub comanda căruia se afla detaşamentul de soldaţi, a pătruns în altar cerân-du-i pontifului să-1 urmeze neîntârziat, înainte ca asistenţa să-şi revină din stupoare, Vigile era arestat şi îmbarcat pe o corabie care aştepta pe Tibru. Lumea s-a strâns grămadă pe mal. Credincioşii care-1 însoţiseră pe papă plângeau şi-i implorau binecuvântarea. De pe puntea navei, Vigile s-a rugat pentru ei şi, cu evlavie, tot poporul i-a răspuns: „Amin!" Curând, corabia a început

să coboare pe fluviu. Atunci, mulţimea s-a manifestat altfel, printre ei aflându-se mulţi din cei care-1 urau pe papă: s-a huiduit, s-au aruncat pietre şi bâte spre navă. „Să mori, striga poporul, blestemat să fii! Ai făcut numai rău romanilor; fie să găseşti răul acolo unde te duci!" în sfârşit, vasul, împins rapid de curent, s-a îndepărtat de mulţimea furioasă; Vigile a ajuns la Porto şi, de acolo, s-a îmbarcat pentru Siracuza.

Imaginaţia populară i-a acordat un rol important Theodorei în această lovitură de teatru. Se spunea că ea a poruncit răpirea: ,,în afară de biserica Sfântul Petru, îi scrisese ea trimisului său, arestează-1 pe Vigile oriunde îl vei găsi şi adu-ni-1! Dacă nu, jur pe Dumnezeu că voi ordona să fii jupuit de viu." Se pare că papa, temân-du-se de răzbunarea suveranei pe care o trădase, nefiind deloc atras să se amestece în „viesparul teologic" al celor Trei Capitole, nu s-a prea grăbit să se prezinte la Constantinopol. A ajuns abia paisprezece luni mai târziu, la 25 ianuarie 547; dar, cum avusese destul timp să mediteze şi să recapete curaj, cum se simţea susţinut, acum, de întregul Occident, a venit cu nişte convingeri foarte diferite de cele pe care le aştepta curtea.

La fel ca, odinioară, Agapet, care 1-a respins pe An-tim, şi Vigile a refuzat să intre în legătură cu patriarhul Menas şi, violent, 1-a excomunicat, împreună cu adepţii săi. Curând, însă, cerbicia papei a mai slăbit: stânjenit de amintirea angajamentelor luate altădată, cedând în faţa ideilor fixe ale *basileului* şi voinţei energice a

Theodorei, măgulit de respectul arătat de teologii de la curtea bizantină, a admis posibilitatea anatemizării celor Trei Capitole. Din luna iunie, pentru a-i câştiga bunăvoinţa împărătesei, s-a împăcat cu patriarhul; la puţină vreme apoi, a mai îndrăznit un pas. I s-a dovedit că ar putea, fără să atace conciliul, să condamne cele Trei Capitole şi, curând, n-a mai fost atât de sigur că avea dreptate, în pofida ameninţărilor, a refuzat cu încăpăţânare să accepte edictul imperial, considerând că un urmaş al Sfântului Petru nu se putea mulţumi doar cu simpla ratificare a hotărârilor împăratului în materie de credinţă; totuşi s-a angajat, în termeni precişi, în prezenţa *basileului* şi a miniştrilor săi, să condamne cele Trei Capitole şi, drept garanţie că-şi va ţine promisiunea, le-a înmânat, lui Iustinian şi Theodorei, două declaraţii exprese. Foarte mândru că rezolvase această situaţie de cumpănă, se entuziasma la gândul că se ocupase de o cauză atât de măreaţă. Măgulindu-se, în sinea lui, că înţelepciunea sa redase pacea Bisericii, le-a închis gura consilierilor săi care protestau şi, în ajunul Paştelui din anul 548, şi-a făcut publică decizia. Respectând, formal, autoritatea Conciliului din Calcedon, a condamnat fără echivoc persoanele şi scrierile celor trei învăţaţi incriminaţi. A fost ultima victorie a Theodorei. înainte de a muri, a mai putut vedea umilirea papei şi progresele constante ale Bisericii monofizite, crezând că şi-a răzbunat eşecul din anul 536, că a pedepsit trădarea lui Vigile

şi a făcut să triumfe, prin lupta ei plină de energie, politica religioasă pe care o visase.

Biserica nu i-a iertat Theodorei nici violenta înlocuire a lui Silver, nici fidelitatea tenace faţă de mono-fizitism, nici brutalitatea cu care şi-a pus în practică răzbunările contra unor ecleziaşti, dintre care Vigile, în special, a trăit o tristă experienţă. Secole de-a rândul, istoricii ecleziaşti i-au însoţit numele de injurii şi blesteme şi pare chiar ridicolă antipatia cu care unii dintre ei o prezintă pe soţia lui Iustinian drept ,,o a doua Evă, ascultând prea docilă de şarpe", ,,o nouă Dalila", ,,o altă Irodiadă plina de sângele sfinţilor", „o plăsmuire a

infernului, animată de spiritul lui Satan"...

Dar Theodora nu trebuie judecată printr-un val de cuvinte goale. Desigur că, pentru a-şi realiza planurile, a pus prea multă patimă, prea multă violenţă, prea multă ură, prea multă cruzime, uneori; dar, la fel de exact este şi că a avut o serie de calităţi deosebite, o fermitate virilă, o inteligenţă lucidă şi puternică, de adevărat om de stat. S-a arătat consecventă în planurile sale, credincioasă în prietenie, iar politica religioasă complexă pe care i-a impus-o lui Iustinian a fost, până la urmă, în ciuda fluctuaţiilor sale, demnă de un împărat.

Moartea Theodorei

La 29 iunie 548, Theodora a murit de cancer, după o lungă suferinţă.

Pentru a-i aduce ultimul omagiu împărătesei defuncte, mulţimea curtenilor şi demnitarilor s-a adunat în sălile Palatului Sacru, în *tricliniumul* celor nouăsprezece paturi, conform ceremonialului, era expus trupul neînsufleţit, îmbălsămat, al suveranei. Pe catafalcul din aur zăcea înveşmântată în purpură, încoronată cu diadema, cu picioarele încălţate în cizmuliţe roşii; pe faţa descoperită, moartea nu-şi pusese amprenta; ceva mai palidă decât de obicei, părea că doarme liniştită, în jurul înaltului postament funerar, pe care scânteiau cele mai preţioase giuvaeruri ale coroanei, ardeau, aşezate pe coloane, mii de sfeşnice din argint şi din aur; în aerul înţesat, urcau, printre flăcările lumânărilor, fumul de tămâie de Arabia şi parfumul greu al plantelor exotice; la baza piedestalului mortuar, eunucii, *cubicularii* si femeile casei imperiale plângeau, în jale adâncă.

Pentru ultima oară, prin faţa suveranei moarte, întregul Bizanţ a defilat într-o procesiune solemnă. Patriarhul Menas, urmat de numerosul cler al Marii Biserici; papa

Vigile, însoţit de episcopi şi de călugări; urmau senatorii, în ţinută de paradă, patriciii, magistraţii, înalţii generali, mulţimea demnitarilor palatului si ai administraţiei; apoi lungul alai al femeilor: patriciene, soţii de prefecţi, de consuli, de chestori, de comandanţi de armată, doamne de onoare şi cameriste, toate au trecut, una după alta, la chemarea maestrului de ceremonii, să-i aducă ultimul omagiu *basilissei.* La sfârşitul cortegiului, înaintau prinţii familiei imperiale şi lustinian — înlăcrimat, copleşit de această uriaşă pierdere pe care o considera, pe bună dreptate, ireparabilă. Femeii pe care o adorase îi aducea, drept ultim dar şi supremă amintire, bijuterii minunate, stofe magnifice, brodate cu aur şi înstelate cu pietre preţioase, o toaletă funebră completă, care trebuia să o însoţească pe defunctă în mormânt, cea din urmă reflectare a luxului şi fastului pe care le iubise atât de mult. Luând în braţe acest scump trup fără de viaţă, bătrânul *basileu* murmura cuvinte de rămas-bun Theodorei sale. Apoi, la un semn al suveranului, au ridicat coşciugul şi marele maestru de ceremonii, apropiindu-se de răposată, a repetat, de trei ori, cuvintele rituale: „Ieşi dintre noi, *basilissa;* Regele regilor, Domnul domnilor te cheamă!" După care, în spatele coşciugului, sub bolţile palatului, pentru ultima oară având-o în frunte pe Theo-dora, s-a desfăşurat procesiunea imperială. Afară, sub porticurile Augusteonului, o altă mulţime îndoliată aştepta trecerea cortegiului; la porţi, pe terase, la ferestrele caselor, femei, cu părul în dezordine, plângeau în tăcere sau scoteau ţipete ascuţite; pe drumul acoperit de stofe

stacojii, presărat cu nisip aurit, fumul de tămâie urca încet, în valuri groase; printre oamenii atraşi de impresionantul spectacol, cortegiul funebru înainta, măreţ şi pompos. Cântecele bisericeşti intonate de preoţi şi psal-modierile fecioarelor se amestecau cu suspinele şi cu sunetele grave ale orgilor din argint; miile de lumânări alcătuiau un fluviu trist de stele; şi, de-a lungul străzii Mese, prin Forumul lui Constantin şi piaţa Capitoliului, procesiunea se îndrepta spre biserica Sfinţilor Apostoli, unde Theodora avea să-şi doarmă somnul de veci.

în biserică s-a celebrat slujba solemnă pentru morţi; şi, din nou, maestrul de ceremonii, apropiindu-se de trupul neînsufleţit, i-a strigat: „Intră în locul tău de odihnă, *basilissa;* Regele regilor, Domnul domnilor te cheamă!" Apoi, i-au scos diadema de aur şi i-au pus în loc o banderolă de purpură; în sfârşit, în marele sarcofag din marmură verde de Hierapolis, pe care ea însăşi îl pregătise în Saint-Denis-ul monarhiei, a fost depus coşciugul din aur cu rămăşiţele pământeşti ale împărătesei, încet-încet, mulţimea s-a împrăştiat, iar lustinian, zdrobit de durere, a revenit, împreună cu suita sa, în palatul parcă pustiu.

Când s-a aflat în tot imperiul de moartea temutei suverane, cei care avuseseră de suferit din cauza ei au simţit că le renaşte curajul şi li se reînfiripă speranţele, loan din Capadocia a reapărut la Constantinopol nădăjduind să recâştige bunăvoinţa lui lustinian; Artaban, re-pudiindu-şi soţia impusă de Theodora, a fost sigur că sosise momentul să se răzbune, conspirând împotriva

împăratului; Germanos şi cei trei fii ai săi, brusc însufleţiţi, credeau că venise clipa să iasă din lunga dizgraţie pe care o suportaseră până atunci; până şi Antonina, protejata şi prietena Theodorei, uitându-şi binefăcătoarea, căuta noi sprijinitori pentru a-şi asigura viitorul, în ochii tuturor, moartea *basilissei* trebuia să aducă, neapărat, o schimbare generală, politică şi religioasă; deja ortodocşii, urzind intrigi pe lângă împărat, îi cereau noi măsuri, mai aspre, împotriva monofiziţilor îngroziţi de dispariţia ocrotitoarei lor. Deja se vorbea de epurarea Palatului Sacru de toţi acei călugări care, de prea multă vreme, murdăreau palatul lui Hormisdas; deja începuse incitarea *basileului,* acum, că împărăteasa nu mai era, de a-i obliga să îmbrăţişeze dogma calcedoneană pe aceşti eretici care puseseră o egoistă stăpânire pe bunăvoinţa *basilissei* şi îndrăzniseră să opună rezistenţă la ordinele împăratului.

în aşteptările lor nu ţineau cont de profunda dragoste pe care lustinian i-o păstrase Theodorei, de înrădăcinata lui obişnuinţă de a-i urma sfaturile, de grija pe care ea însăşi o avusese, înainte de a muri, de a-i expune soţului său ultimele sale dorinţe, recomandându-i pe toţi cei care o iubiseră şi o serviseră bine. „Dornic, afirma un cronicar, să se conformeze în toate cele voinţei soţiei sale, chiar şi după moarte", *basileul* s-a încăpăţânat să rămână fidel sfaturilor cu care îl înconjurase şi politicii pe care i-o trasase. loan din Capadocia, cu toate stă-ruinţele sale, a rămas în dizgraţie; Belizarie, cu toate onorurile primite, a fost mereu suspectat; în schimb,

Petru Barsimes şi eunucul Narses s-au bucurat, mai departe, de favorurile lui, la fel ca Antonina care, în amintirea prieteniei sale cu Theodora, n-a pierdut încrederea suveranului. Germanos şi fiii săi, este adevărat, i-au recâştigat bunăvoinţa; dar, dintre prinţii familiei imperiale, doar *curopalatul* Iustin a rămas, permanent, preferatul bătrânului împărat — el fiind cel pe care Theodora îl căsătorise cu nepoata sa şi pe care îl desemnase ca moştenitor prezumtiv al coroanei.

în problema religioasă, lustinian a respectat cu aceeaşi sfinţenie instrucţiunile Theodorei. Când, în gineceul imperial, a fost descoperit bătrânul patriarh Antim, pe care ea îl adăpostise acolo, împăratul 1-a tratat cu mari onoruri pe ereticul de odinioară şi, spre uimirea tuturor, au fost văzuţi şefii monofiziţilor, Antim, Petru din Apa-mea şi Teodosie din Alexandria, primiţi ca prieteni la palat, iar împăratul căutând, împreună cu ei, să restabilească pacea în Biserică. Până în ultimele clipe ale vieţii sale, lustinian s-a străduit să realizeze politica de reconciliere visată de Theodora. Vigile, maltratat, închis, constrâns să fugă, a trebuit, în final, să se resemneze şi să condamne cele Trei Capitole, pe care conciliul ecumenic din anul 553 tocmai le anatemizase în mod solemn. Ca să-i readucă pe disidenţi în capitală, *basileul* a înmulţit colocviile şi conferinţele; iar, dacă străduniile sale au rămas, până la urmă, fără rezultat, ele dovedesc, totuşi, până la ce punct rămăsese el credincios sfaturilor Theodorei.

Niciodată lustinian n-a uitat-o pe seducătoarea fiinţă, pe aliata inteligentă şi îndrăzneaţă, pe care destinul i-o scosese în cale. A vrut ca, în memoria ei, să-i menţină în serviciul său pe toţi aceia care fuseseră alături de ea; până în ultimele lui clipe i-a întreţinut vie amintirea. Mulţi ani după moartea ei, când avea de făcut vreo promisiune solemnă, obişnuia să jure pe numele Theo-dorei, iar, dacă voia cineva să-i dobândească încrederea, îi pomenea, negreşit, de „minunata, frumoasa şi înţeleaptă suverană" care, după ce fusese, în această lume, statornica sa mână dreaptă, mijlocea, acum, în ceruri, prin rugăciuni, să obţină bunăvoinţa lui Dumnezeu pentru soţul ei.

Trebuie să mărturisim că există o doză de exagerare în această apoteoză. Theodora, dansatoarea de odinioară, n-a avut, cu siguranţă, virtuţile care conduc, după moarte, sufletul omului direct în Rai; Theodora, împărăteasa de mai târziu, cu toată evlavia ei, a avut şi defecte şi vicii care nu se prea potrivesc cu aureola sfinţilor. Dar trebuie reţinută caracteristica acestei mari ambiţioase care, cu toate înaltele calităţi de om de stat, a rămas, până la capăt, o femeie pătimaşă, păstrându-şi, chiar şi dincolo de moarte, un farmec şi o nemaiîntâlnită putere de seducţie.

Cuprins

Partea întâi

Theodora dansatoarea.....5

I începuturile..... 7

II Sportul şi Hipodromul în Bizanţ..... 15

3) Aventurile Theodorei..... 24

4) Theodora şi lustinian..... 33

V Legenda Theodorei..... 43

Partea a doua

împărăteasa Theodora.....51

I Palatul Sacru.....53

II Viaţa împărătească a Theodorei.....64

IH Bârfele capitalei..... . 74

IV Virtutea Theodorei.....87

V Verzi şi Albaştri. Răscoala Nika.....95

VI Cârmuirea Theodorei.....110

VII Răzbunările Theodorei.....122

VIII Theodora şi loan din Capadocia 133

IX Theodora şi Belizarie.....147

X Feminismul Theodorei.....168

Partea a treia

Theodora cea foarte evlavioasă . . . 179

I Cucernicia Theodorei..... 181

II Politică şi teologie..... 192

5) Portrete de călugări şi de apostoli . . . 206

6) Papa şi împărăteasa..... 221

V Moartea Theodorei..... 233